

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEKÂNSAL KORUMA PRATİKLERİNE BİR YAKLAŞIM:
TARİHİ PEYZAJ KARAKTERİZASYONU

YÜKSEK LİSANS

Nur Eser ÖZER

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ

NİSAN 2025

**T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MEKÂNSAL KORUMA PRATİKLERİNE BİR YAKLAŞIM:
TARİHİ PEYZAJ KARAKTERİZASYONU**

YÜKSEK LİSANS

**Nur Eser ÖZER
(36203624039)**

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ

NİSAN 2025

TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ

Yapılan bu tez çalışması, mekânsal koruma pratiklerinde tarihsel peyzaj karakterizasyonu (TPK) yaklaşımının önemini ve bu alandaki küresel uygulamaların çeşitliliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Doğal ve kültürel mirasın korunması, yalnızca geçmişini muhafaza etmekle sınırlı kalmayıp, bu mirasın tarihsel süreçteki evrimini anlamayı ve bu anlayış doğrultusunda sürdürülebilir koruma yöntemleri geliştirmeyi gerektirir. Bu bağlamda, çalışma, TPK yaklaşımının teorik ve pratik yönlerini ele alırken hem bilimsel hem de uygulamaya yönelik katkılar sunarak, tarihsel peyzajların korunmasına yönelik yeni perspektifler geliştirilmesine hizmet etmektedir.

Bu tez çalışmasının her aşamasında yardım, öneri, bilgi, tecrübe ve desteklerini esirgmeden beni her konuda yönlendiren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ'e teşekkürü borç bilirim.

Tez savunmam sırasında yapıcı eleştirileri, kıymetli katkıları ve destekleriyle çalışmamı daha iyi bir noktaya taşımama yardımcı olan jüri üyeleri Prof. Dr. Bülent YILMAZ ve Prof. Dr. Sara DEMİR ALP'e teşekkür ederim. Sunum sürecindeki nazik yaklaşımları ve akademik değerlendirmeleri benim için son derece değerliydi.

Ayrıca tüm hayatım boyunca olduğu gibi bu çalışmalarım süresince de benden her türlü desteklerini esirgemeyen ve ben bu çalışmayı tamamlarken yanımda bulunamayan rahmetli annem Zehra ÖZER'e, babam Kemal ÖZER'e ve daima desteğini hissettiğim abim Kadir Öner ÖZER'e teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca gerek manevi gerekse akademik yazıma ilişkin verdiği bilgiler, sabırlı okumaları ve yardımlarından dolayı sevgili arkadaşım Yüksek İnşaat Mühendisi Esma BALALAN'a ve minik kızı Asel Lina'ya minnettarım.

Ayrıca çalışmam süresince fiziksel ve manevi olarak yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Furkan SEZER ve Mutlu DALBUDAK'a, çalışmamdaki görsellerin oluşturulmasına katkı sağlayan arkadaşım Peyzaj Mimarı İlknur AYAZ'a,

Çalışma sürecinde yollarımızın kesiştiği ve bu konuda bana desteklerini hissettiren değerli yöneticilerim Sinan AKGÜL ve Gaffari BALTACI'ya,

teşekkür ederim.

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Mekânsal Koruma Pratiklerine Bir Yaklaşım: Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığına ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Nur Eser ÖZER

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ	i
ONUR SÖZÜ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
SEMBOLLER VE KISALTMALAR	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	5
2. KURAMSAL TEMELLER.....	6
2.1 Tarihi Alanlarda Mekansal Koruma Pratikleri	6
2.1.1 Eser tabanlı koruma pratikleri	7
2.1.2 Alan tabanlı koruma pratikleri.....	7
2.1.3 Peyzaj tabanlı koruma pratikleri.....	8
2.2 Peyzaj Tabanlı Bir Yaklaşım Olarak Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu	11
2.2.1 Tarihi peyzaj karakterizasyonu (TPK)	12
2.2.2 Tarihi peyzaj karakterizasyonu değişkeni	13
2.2.3 Tarihi peyzaj karakterizasyonu ile yapılan çalışmaların sonucu	14
2.2.4 Tarihi peyzaj karakter sınıfları ve düzeyleri.....	17
2.2.5 Peyzaj palanlama sürecinde peyzaj karakter analizinin katkısı.....	20
2.2.6 Peyzaj karakter sınıflandırması kapsamında peyzaj sorumluluğu.....	21
2.2.6.1 Peyzaj sorumluluğunun temel unsurları	23
2.2.7 Peyzaj karakter sınıflandırması kapsamında peyzaj algısı	24
3. MATERYAL VE YÖNTEM	26
3.1 Materyal	26
3.2 Yöntem	27
3.2.1 Veri analizi	28
4. BULGULAR	34
4.1 İngiltere'nin Kırsal, Kentsel ve Sanayi Sonrası Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı	34
4.2 İskoçya'nın Kültürel Miras Alanlarında Teknoloji Destekli Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı	40
4.3 Kuveyt'in Kıyı Alanlarında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı.....	51
4.4 Hindistan'ın Ekolojik Peyzajlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı.....	52
4.5 Portekiz'in Kırsal ve Doğal Alanlarında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı	57
4.6 Türkiye'nin Korunan Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı	79
4.7 İspanya'nın Bölgesel Ölçekte Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı.....	97
4.8 Arjantin'in Dağlık Kırsal Alanlarında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı	118
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	125
KAYNAKLAR.....	138
ÖZGEÇMİŞ	142

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1 : Mekansal Koruma Pratiklerinin Karşılaştırmalı Analizi.	10
Çizelge 2.2 : Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) çalışmaları ve farklılıkları.	17
Çizelge 4.1 :Görsel yorumlama için kullanılan uydu uzaktan algılama verileri(Roy ve Tomar, 2000).	54
Çizelge 4.2 : Çalışmada karakterizasyon için seçilen öz nitelikler (Hearn, 2021). ...	59
Çizelge 4.3 : Çalışmada karakterizasyon için seçilen öz nitelikler (Guzmán ve diğ., 2020)	66
Çizelge 4.4 : Duero Nehri TPK'nin Sınıfları ve Genel Tipleri (Hearn ve Carrer, 2022).	72
Çizelge 5.1 :Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Tablosu.	129
Çizelge 5.2: Türkiye'deki Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu ve Koruma Yöntemleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.	131
Çizelge 5.3 (devam) : Türkiye'deki Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu ve Koruma Yöntemleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.	132
Çizelge 5.4 : Farklı Ülkelerde TPK'de Kullanılan Veri Setleri ve Peyzaj İlişkililiği.	134

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 : Tarihi peyzaj özelliklerinin sınıflandırılma süreci (Demir ve Demirel 2018'den uyarlanmıştır).	13
Şekil 2.2 : Tarihi peyzaj karakter düzeyleri (Demir ve Demirel, 2018'den uyarlanmıştır).	18
Şekil 2.3 : Tarihi peyzaj karakter sınıfları (Demir ve Demirel, 2018'den uyarlanmıştır).	19
Şekil 2.4 : Peyzaj karakter analizinde peyzaj sorumluluğu (Özer ve diğ., 2024).	22
Şekil 2.5 : Peyzaj karakter sınıflandırması kapsamında peyzaj algısı (Özer ve diğ., 2024).....	25
Şekil 3.1 : Değerlendirilen çalışmaların yapıldığı Dünya Ülkeleri.	26
Şekil 3.2 : Yöntem akış şeması.	27
Şekil 3.3 : Çalışma yapılan alanların dağılımı.	31
Şekil 3.4 : Yıllara göre yayın durumları.	31
Şekil 3.5 : Çalışma yapılan ülkeler.	32
Şekil 3.6 : En çok kullanılan anahtar kelimeler.	33
Şekil 4.1 : Devon'da (Birleşik Krallık) Luppitt Common üzerinden batıya bakan Blackdown Hills'in havadan görünüm (Turner, 2006).	35
Şekil 4.2 : (a) Devon'un TPK haritası; (b) Devon'daki peyzaj karakter tiplerinin dağılımı haritası (Turner, 2006).	36
Şekil 4.3 : (a) Blackdown Tepeleri ve Devon seçilen tarihi peyzaj türleri, (b)Blackdown Tepeleri ve bitişik alanların belirli bölümlerinde peyzaj karakterine belirli bir katkıda bulunan seçilen yer adı öğelerinin dağılımı (Rippon, 2013).	37
Şekil 4.4 : 2000 yılında arazi kullanımına göre Black Country (Quigley ve Shaw, 2010).	39
Şekil 4.5 : Blackcountry köken dönemine göre (1880,1900 ve 1938) tarihi gelişiminin kapsamı (Quigley ve Shaw, 2010).	39
Şekil 4.6 : (Sol) Birincil PlanetScope ilgi alanlarının konumları: 1. Gatehouse of Fleet, 2. Flanders Moss, 3. Cairngorms ve 4. Caithness. (Sağ) İkincil PlanetScope ilgi alanlarının konumları: 5. Kelso, 6. Fife ve 7. Angus (McGrath ve diğ., 2022).	44
Şekil 4.7 : SkySat ilgi alanlarının konumları: 8. Ayr, 9. Borders ve 10. Stranraer. Ayrıca veri kullanılabilirliği değerlendirmesi için kullanılan konumlar da gösterilmiştir: 11. Glasgow ve 12. Edinburgh (McGrath ve diğ., 2022).	45
Şekil 4.8 : Howe of Fife'daki bir alan için PlanetScope görüntüleri (sol, Temmuz 2018) ve 0,25 m yer örnekleme mesafesi (GSD) hava ortofotoğrafının (sağ, 2020) karşılaştırılması (AOI 6; Enlem: 56,26 , Boylam: 3,18) (McGrath ve diğ., 2022). ..	46
Şekil 4.9 : SkySat görüntüleri (sol, Ekim 2020), 0,25 m yer örnekleme mesafesi (GSD) hava ortofotoğrafı (orta, Eylül 2019) ve 0,15 m GSD eğik fotoğrafın (sağ, Nisan 2015) Barnweill için tam kareyi (üstte) ve büyütülmüş halini (aşağıda) gösteren karşılaştırma (AOI 6; Enlem: 55,53 , Boylam: 4,52),(McGrath ve diğ., 2022).	47
Şekil 4.10 : PlanetScope (sol, Ağustos 2018), SkySat (orta, Nisan 2020) ve Sınırlar'daki küçük bir alan için 0,25 m yer örnekleme mesafesi (GSD) hava ortofotoğrafı (sağ, Nisan-Mayıs 2020) (AOI 10; Enlem: 55,41 , Boylam: 2,38), (McGrath ve diğ., 2022).	48
Şekil 4.11 : Mevcut çalışma süresince ürün çeşitliliği sınırlı olsa da, daha önce belgelenmiş bir 19. yüzyıl taş ocağı sahası (sol üst = 19. yüzyıl haritası) Stranraer yakınlarındaki Garthleary'de belirgindi (AOI 10; Enlem: 54.92 , Boylam: 4.97), (McGrath ve diğ., 2022).	49

Şekil 4.12 : Meghalaya (1995) orman tipi haritası. IRS IB verilerinin görsel yorumundan hazırlanmıştır(Roy ve Tomar, 1999).	55
Şekil 4.13 : Ifanes Belediyesi saha rotasyon sistemi haritası (Hearn, 2021).	61
Şekil 4.14 : a) Ifanes Belediyesi'ndeki su değirmeni bölgelerinin haritası, b) Güneybatı Ifanes belediyesinde harap olmuş taş su değirmeni (Hearn, 2021).	62
Şekil 4.15 : Villardiegua de la Ribera için su değirmeni bölgelerinin haritası (Hearn, 2021).	64
Şekil 4.16 : İspanya'nın Zamora bölgesindeki Villardiegua de la Ribera'daki Ribera de Ponton'da restore edilmiş su değirmeni (Hearn, 2021).	64
Şekil 4.17 : Pilot TPK'de kapsanan köyler (Hearn ve Carrer, 2022).	68
Şekil 4.18 : İspanya,Villardiegua de la Ribera'daki su değirmeni bölgesi (orta zeminde ve arka planda değirmenler (Hearn ve Carrer, 2022).	70
Şekil 4.19 : Villardiegua de la Ribera TPK'deki su değirmeni bölgeleri (detaylandırma Kyle Hearn ve Francesco Carrer (Hearn ve Carrer, 2022).	70
Şekil 4.20 : Pinodel Oro, İspanya yakınlarındaki Cortinas (Hearn ve Carrer, 2022).	73
Şekil 4.21 : Cortinha, Aldeia Nova yakınlarında, Portekiz (Hearn ve Carrer, 2022).	74
Şekil 4.22 : Pinodel Oro'nun kanyon merası, Zamora, İspanya (Hearn ve Carrer, 2022).	74
Şekil 4.23 : Villardiegua dela Ribera'nın tarihi 1906 belediye geometrik haritası (https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp).	75
Şekil 4.24 : Modern Dönem'de geniş tipler (Hearn ve Carrer, 2022).	76
Şekil 4.25 : 2010'larda geniş tipler (Hearn ve Carrer, 2022).	77
Şekil 4.26 : Üç Dönemin Tarihi Peyzaj Karakter Tipleri Haritaları (Sengur ve Nurlu, 2021).	82
Şekil 4.27 : CBS kullanılarak oluşturulan Kale Tavas'ın 3B modeli (Etlacakuş ve Turan, 2023).	85
Şekil 4.28 : (a) Kale Tavas'ın hava fotoğrafı ile CBS haritası, (b) 1940 'ların arazi örtüsü haritası, (c) mevcut ortofoto ile CBS haritası, (d) Mevcut durumun arazi örtüsü haritası (Etlacakuş ve Turan, 2023).	85
Şekil 4.29 : Kuzeyden “mesa” peyzajı, Kale Tavas kültürel peyzajı(Etlacakuş ve Turan, 2023).	86
Şekil 4.30 : Meryemana vadisi havzası için uygun turizm aktiviteleri ve alanı (Demir, 2017).	90
Şekil 4.31 : Doğanbey Mahallesi ve Yakın Çevresinin Tarihi Peyzaj Karakter Alanları (Belen, 2021).	92
Şekil 4.32 : Ziyaretçilerin tescilli tarihi bina fotoğrafları (Özman, 2018).	95
Şekil 4.33 : Antequera Dolmens Bölgesi (sol üst), Medina Azahara Halifelik Şehri (üst orta) ve Paseo del Prado ve Buen Retiro Sanat ve Bilim Peyzajı (sağ üst), Burgos Katedrali (sol altta) ve Escorial Manastırı ve Sitesi (sağ altta). (Lopez-Bravo, 2024).	99
Şekil 4.34 : Atlas Nacional de España, peyzaj toplulukları (Lopez-Bravo, 2024).	101
Şekil 4.35 : Endülüs peyzaj haritası (Lopez-Bravo, 2024).	102
Şekil 4.36 : Alcazar'dan seçilmiş bahçeler (Perez ve diğ., 2021).	105
Şekil 4.37 : Örgülü teraslar (Turner ve diğ., 2017).	109
Şekil 4.38 : Batı Katalonya'da dört vaka çalışmasının yerleri (Turner ve diğ., 2017).	111
Şekil 4.39 : Balaguer vaka çalışması alanının TPK'si (Turner ve diğ., 2017).	113
Şekil 4.40 : Balaguer-Castelló yolu üzerinde saha çalışması (kuzeybatıya doğru) (Turner ve diğ., 2017).	114

Şekil 4.41 : L'Espanyol, Els Prats de Rei'nin genel görünümü (kuzeybatıya doğru) (Turner ve diğ., 2017).....	115
Şekil 4.42 : Vilalta vaka çalışması alanının TPK'si (Turner ve diğ., 2017).....	116
Şekil 4.43 : Castell de Mur (Turner ve diğ., 2017).	117
Şekil 4.44 : Çalışma Sahasının Konumu (Lazzari ve diğ., 2024).	120

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

APS	: Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention: ELC)
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
PKAD	: Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi
PKS	: Peyzaj Karakter Sınıflandırması
TKP	: Tarihi Kentsel Peyzaj
TPA	: Tarihi Peyzaj Analizi
TPK	: Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu
TPKA	: Tarihi Peyzaj Karakter Analizi
TPKS	: Tarihi Peyzaj Karakter Sınıflandırması
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MEKANSAL KORUMA PRATİKLERİNE BİR YAKLAŞIM: TARİHİ PEYZAJ KARAKTERİZASYONU

Nur Eser ÖZER

İnönü Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

142+X sayfa

2025

Danışman: Prof. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ

Bu tez çalışması, mekansal koruma pratiklerinde tarihsel peyzaj karakterizasyonu yaklaşımını ele almakta ve dünya çapındaki örneklerle desteklenmiş bir analiz sunmaktadır. Mekansal koruma, doğal ve kültürel mirası koruma amacını güderken, tarihsel peyzaj karakterizasyonu, bu mirasın özelliklerini ve tarihsel değişimini anlamaya yönelik önemli bir yaklaşımdır. Bu çalışma, peyzajın, insan faaliyetleriyle şekillenen bir süreç olduğunu ve geçmişten günümüze olan etkileşimlerin, korunması gereken değerleri oluşturduğunu vurgulamaktadır. Tarihi peyzaj karakterizasyonu, coğrafi, kültürel ve sosyal unsurların bir arada ele alınarak mekânsal analizlerle tanımlanmasını sağlamaktadır.

Dünya genelinde farklı coğrafi bölgelerde uygulanan örnekler, Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu yaklaşımların çeşitliliğini ve etkinliğini ortaya koymaktadır.

Tez, mekansal koruma ve tarihi peyzaj karakterizasyonu konusundaki mevcut literatürü tarayarak, bu alandaki çalışmaları irdelemektedir.

Bu tez çalışması, mekansal koruma pratiklerinde tarihsel peyzaj karakterizasyonunun önemini ve dünya çapındaki uygulamaların çeşitliliğini irdelerken, bilimsel ve pratik düzeyde koruma politikalarının oluşturulmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, tarihsel peyzajların korunmasına yönelik sürdürülebilir yöntemlerin geliştirilmesi için yeni perspektiflerin gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekansal Koruma Pratikleri, Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu, Tarihi Peyzaj, Bibliyometrik Analiz

ABSTRACT

Master Thesis

AN APPROACH TO SPATIAL CONSERVATION PRACTICES: HISTORICAL LANDSCAPE CHARACTERIZATION

Nur Eser OZER

Inonu University
Graduate School of Nature and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

142+X pages

2025

Supervisor: Prof. Dr. Sevgi GORMUS

This thesis addresses the approach of historic landscape characterization within spatial conservation practices and presents an analysis supported by examples from around the world. While spatial conservation aims to protect natural and cultural heritage, historic landscape characterization is a significant approach to understanding the features and historical transformation of this heritage. This study emphasizes that the landscape is a process shaped by human activities, and the interactions from past to present form the values that need to be preserved. Historic landscape characterization enables the identification of these values through spatial analyses that consider geographical, cultural, and social components collectively.

Examples implemented in different geographical regions around the world reveal the diversity and effectiveness of Historic Landscape Characterization approaches. The thesis reviews the existing literature on spatial conservation and historic landscape characterization, examining the body of work in this field.

By exploring the significance of historic landscape characterization in spatial conservation practices and the diversity of its global applications, this thesis aims to contribute to the formation of conservation policies at both scientific and practical levels. Furthermore, it supports the development of new perspectives for creating sustainable methods for the conservation of historic landscapes.

Keywords: Spatial Protection, Historic Landscape Characterization, Bibliometric Analysis, Sustainable Conservation Methods

1. GİRİŞ

Tarihî alanlarda mekansal koruma pratikleri, geçmişin izlerini günümüze taşıyan önemli bir disiplindir. Bu bağlamda, tarihi peyzaj karakterizasyonu, arazi üzerindeki tarihî kalıntıların ve yapıların detaylı bir şekilde incelenmesi, sınıflandırılması ve anlamlandırılmasını içeren bir süreçtir.

Tarihi peyzaj karakterizasyonu yaklaşımı, arkeologlar, tarihçiler ve çevre bilimcileri gibi farklı disiplinlerden uzmanların işbirliği içinde çalıştığı bir multidisipliner bir alanı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, sadece bireysel yapıları değil, çevresel bağlamı da dikkate alarak tarihî alanların bütünsel bir anlam kazanmasını sağlamaktadır. Tarihî peyzaj karakterizasyonu, arkeolojik alanlardaki yapıların yanı sıra doğal özellikleri, kullanım alanları ve bu alanlardaki değişimlerini de içermektedir (Demir,2017; APST, 2007; Herlin, 2007; Ortaçşme, 2007).

Arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları, tarihî peyzaj karakterizasyonunun temelini oluşturur. Bu çalışmalar, geçmiş medeniyetlerin izlerini sürmek, yaşam tarzlarını anlamak ve kültürel evrimi rekonstrüksiyon etmek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Demir, 2017). Tarihi peyzaj karakterizasyonu, sadece fiziksel kalıntıların tespit edilmesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda bu kalıntıların sosyal, ekonomik ve kültürel bağamlarıyla ilişkilendirilmesini de içerir.

Günümüzde, tarihî peyzaj karakterizasyonu sadece bilimsel bir araştırma alanı olmanın ötesine geçerek, koruma ve restorasyon projelerinde temel bir rol oynamaktadır. Kültürel mirası koruma çabaları, tarihî alanların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, tarihi peyzaj karakterizasyonu, mirasın korunması, sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi ve toplumların tarihleriyle daha derin bir bağ kurmaları için önemli bir araç olmaktadır (Demir,2017; LANDMAP, 2013; Turner, 2006; UHLC, 2002).

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS), doğal, kültürel ve tarihi peyzaj değerlerinin belirlenmesi, korunması, yönetimi, planlaması ve tasarlanması konularını kapsayan önemli bir uluslararası anlaşmadır. 2000 yılında Floransa'da imzalanan bu sözleşme, toplam 37 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiş ve Türkiye tarafından 2004 yılında uygulanmaya

başlanmıştır. APS, doğal çevrenin çeşitliliği ve niteliğinin korunması, geliştirilmesi, onarılması, planlanması ve yönetimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu sözleşme, peyzajın yaşam kalitesine, çevresel unsurlara, toplumsal, kültürel ve tarihi kimliğe olan etkisinin bir unsuru olarak değerlendirmektedir. APS'nin Türkiye'deki uygulanması, peyzajlarla ilgili doğal, kültürel ve tarihi veri eksikliklerinin giderilmesine yönelik bir adım olarak atılmıştır. Ancak, sözleşmenin eksikliklerinden biri, peyzajların arkeolojik geçmişini yeterince ele almamış olmasıdır (LANDMAP, 2013; Dobson ve Selman, 2012; Turner, 2007).

Bu bağlamda, İngiltere'nin başlattığı tarihi peyzaj sınıflandırması çalışmaları, peyzajların arkeolojik kimliği ve tarihi değerini belirleme amacını taşımaktadır. Tarihi peyzaj sınıflandırması, günümüz peyzajlarının tüm tarihi karakterini yansıtarak arkeolojik kalıntıları, tarihi peyzaj desenlerini ve özelliklerini tanımlamaktadır. Bu sınıflandırma, insanların peyzaj üzerinde bıraktığı izleri zamansal derinlik içinde takip etmekte ve kentsel, kırsal ve deniz peyzajlarındaki geçmişten kalan arkeolojik izleri anlamak için kullanılmaktadır.

Tarihi Peyzaj Karakter Sınıflandırması (TPKS), farklı peyzaj türlerini tanımlayan ve geçmişte gerçekleşen insan etkilerinin günümüz peyzaj karakteri üzerindeki etkisini anlamak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Bu sınıflandırma, toprak parçası, yerleşimler, arazi sınırları, bina yapıları, anıtlar, dikili ormanlar, yollar, taş ocakları, madenler ve fabrikalar gibi peyzajdaki insan etkilerini tanımlamaktadır. TPKS, arazi kullanım değişimlerini belirginleştirerek tarihsel süreç içinde şekillenen kültürel peyzajlardaki arkeolojik kalıntıları değerlendirmektedir (Lambrick ve Bramhill, 1999; UHLC, 2002; Lambrick ve diğ., 2013).

Özellikle İngiltere'de gerçekleştirilen TPKS proje çalışmaları, geçmişten günümüze oluşan peyzaj formlarının insan etkisiyle şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, peyzajdaki insan etkisiyle oluşan kalıntıları arkeolojik bir perspektifle sınıflandırarak, peyzajın tarihî karakterini anlamada önemli bir katkı sağlamıştır.

Tarihi Peyzaj Karakter Sınıflandırması (TPKS), peyzajlarda bulunan arkeolojik kalıntıları belirlemekle kalmayıp, aynı zamanda kendi özel veri tabanını oluşturmayarak genel çevresel veri tabanına da katkıda bulunmaktadır. Bu kategorizasyon metodu, yalnızca arkeolojik verilerle sınırlı kalmayıp, anıtlar ve koruma alanları gibi ilgili tarihi çevresel kayıtları zaman içinde detaylı bir şekilde belirleyerek peyzajın arkeolojik geçmişini geniş

bir bakış açısıyla yansıtmaktadır (Fairclough ve Herring, 2016; Turner, 2007; Dixon ve Hingley, 2002).

Tarihi ve arkeolojik çalışmalar, Tarihi Peyzaj Karakterizasyon Sistemi'nin (TPKS) peyzaj analizi ve değerlendirmesinde önemli bir rol oynayarak, peyzajların geçmişini ortaya çıkarmada etkili bir araçtır. Hangi peyzaj karakterinin zaman içinde değişim özelliklerini belirleyerek, bu değişimin sınırlanması gerekliliğini gösteren bir perspektif sunmaktadır.

TPKS'nin önemli bir yönü de, kamu anlayışını ve yerel özelliklerin anlaşılabilirliğini artırmasıdır. Peyzajlar, bütünsel bir perspektifle değerlendirilerek, tarihi ve arkeolojik araştırmalara olanak sağlamaktadır. Bu değerlendirme sürecinin başarıyla tamamlanabilmesi için yerel halkın katılımı hayati önem taşımaktadır. Araştırma sürecinde, yerel bilgiler ve tarihi kanıtlar, yerel halk aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu, alanın tarihini anlamak adına önemli bir katkı sağlarken, aynı zamanda koruma ve yönetim kararları alınırken yerel halkın kültürel mirası üzerinde etkin bir rol oynamasına olanak tanımaktadır. TPKS değerlendirmesi, yerel peyzajlar üzerinde farkındalığı artırmak ve sürdürülebilir alan kullanım kararlarını destekleyerek yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmeyi ve refah düzeyini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu nedenle, tarihi bir perspektiften zenginleştirilen peyzaj değerlendirmeleri, yerel toplulukların katılımıyla birlikte daha etkili ve sürdürülebilir koruma ve yönetim stratejilerini beraberinde getirebilmektedir. Tarihi Peyzaj Karakter Sınıflandırması (TPKS), ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde doğal ve kültürel peyzajlardaki tarihi kaliteyi geliştirmek adına bir dizi önemli katkı sunmaktadır (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick ve diğ., 2013; UHLC, 2002). Bu katkılar şu şekildedir:

- **Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde Kilit Nokta:** TPKS, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde genel peyzaj karakter değerlendirmelerinde önemli bir rol oynayarak, Avrupa Peyzaj Sözleşmesine uyum sağlar (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Tarihi Peyzajların Anlaşılması ve Kamu Bilincinin Arttırılması:** TPKS, tarihi peyzajların anlaşılmasında ve insanların yer ve kimlik duygularında önemli bir rol oynayan unsurları vurgulayarak kamu bilincini artırmaya katkı sağlar (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).

- **Mirasa İlişkin Temel Rehber:** Bölgesel ve yerel kalkınma planları ile stratejik çevresel değerlendirmeler bağlamında, TPKS, miras değerlerini korumak ve vurgulamak amacıyla temel bir rehber olarak görev yapar (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Sürecinde Temel Bir Süreç:** Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinde, miras, yaban hayatı, endemik bitkiler ve diğer kültürel ve doğal peyzaj değerleri bir arada değerlendirilir. Bu süreç, çevresel etkilerin incelenmesinde önemli bir adım olarak rol oynar (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Köy Yerleşim Tasarımlarının Canlanmasına Katkı:** TPKS, köy yerleşim tasarımlarının oluşturulması sürecinde yer alarak, yöresel ve küçük kasabalar ile köylerin tekrar canlanmasına önemli katkılarda bulunur (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Peyzaj Yönetiminin Sürdürülebilirliği:** TPKS, peyzaj yönetiminin sürdürülebilirliğini sağlamayı, tarım-çevre politikası programlarının yapılmasını, kırsal alanların yenilenmesini, ağaçlık alanların ve tarımın çeşitlendirilip geliştirilmesini hedefler (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Bilgi Sunma ve Veri Temini:** TPKS, tabii ve arkeolojik miras alanları, mimari koruma bölgeleri ve tabii koruma alanlarıyla ilgili bilgileri sunar. Bunun yanı sıra, miras seçenekleri, turizm planları ve yerel eylem planları gibi uygulamalar için gerekli verileri sağlar (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Tarihi Çevreler İçin Etkili Araç:** TPKS, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde gerçekleştirilecek araştırmalar ve projeler için etkili bir araçtır (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).
- **Ekonomik ve Sosyal Peyzaj Karakteri İlişkileri:** TPKS, ekonomik ve işlevsel ile sosyal ve simgesel peyzaj karakter tipleri arasında bağlantılar kurabilen oldukça etkili bir araçtır (Lambrick ve Bramhill, 1999; Turner, 2007; Turner ve Crow, 2010; Lambrick vd., 2013; UHLC, 2002).

Tüm bu katkılar, TPKS'nin peyzaj analizi ve planlamasında çok yönlü bir araç olarak değerlendirilmesini sağlar, aynı zamanda tarihi ve kültürel değerleri koruma çabalarına önemli bir rehberlik sunmaktadır (Lambrick ve diğ., 2013; UHLC, 2002).

1.1 Tezin Amacı

Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu, peyzajın çeşitli özelliklerini tanımlamak, peyzaj değişiminin temel nedenlerini belirlemek (Kim ve Pauleit 2007) amacıyla gerçekleştirilir. Bu analizlerde, peyzaj karakter tiplerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması büyük bir öneme sahiptir (Görmüş, 2012).

Yapılan çalışma tarihi peyzaj karakterizasyonunun, mekânsal koruma pratikleri için daha iyi bir yaklaşım olduğunu göstermek amacıyla, mekansal koruma pratiklerinde tarihsel peyzaj karakterizasyonu yaklaşımını incelemekte ve dünya çapındaki örneklerle desteklenen bir analiz sunmaktadır. Çalışma, tarihi peyzajların korunmasının, yalnızca doğal ve kültürel mirasın korunması açısından değil, aynı zamanda peyzajların tarihsel evrimini ve insan faaliyetlerinin bu süreçteki etkisini anlamak açısından da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, coğrafi, kültürel ve sosyal unsurların bir arada ele alınarak mekânsal analizlerle tarihsel peyzajların karakterize edilmesi amaçlanmaktadır.

Tez, dünya genelindeki farklı coğrafi bölgelerde uygulanan mekansal koruma pratiklerini inceleyerek, tarihsel peyzaj karakterizasyonu (TPK) yaklaşımlarının çeşitliliğini ve etkinliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Dünya'daki örnekler üzerinden mekansal koruma stratejilerinin kültürel ve coğrafi bağlamlarda nasıl şekillendiği analiz edilecektir. Ayrıca, bu çalışma, mevcut literatürdeki eğilimleri, araştırma boşluklarını ve en çok atıf alan yayınları belirlemek amacıyla bir bibliyometrik analiz yapmayı amaçlamaktadır. Bu analiz, mekansal koruma ve tarihi peyzaj karakterizasyonu alanındaki akademik gelişimi incelemeyi ve bu alandaki araştırma yönelimlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2. KURAMSAL TEMELLER

2.1 Tarihi Alanlarda Mekansal Koruma Pratikleri

Tarihi alanlarda mekansal koruma kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir bir geleceğin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen önemli bir uygulamadır. Bu alandaki koruma pratikleri, genellikle çok disiplinli bir yaklaşımı içerir ve arkeolojik kalıntıların, tarihi yapıların ve çevresel bağlamın korunmasını kapsamaktadır. Mekansal koruma, genellikle tarihi ve arkeolojik alanların fiziksel dokusunun, özgünlüğünün ve bütünlüğünün korunmasını amaçlamaktadır (Demir ve Demirel, 2017; Fairclough ve Herring, 2016).

Tarihi alanlardaki mekânsal koruma pratikleri, tarihi alanların ve tarihi yapıların restore edilmesi, bakımı ve güçlendirilmesini içermektedir. Restorasyon süreçleri, orijinal mimari özelliklerin ve malzemenin korunmasıyla birlikte, çağdaş işlev ve güvenlik standartlarının da gözetilmesini gerektirir. Tarihi alanlarda mekansal koruma aynı zamanda planlama ve yönetim stratejilerini de içermektedir. Bu stratejiler, tarihi ve arkeolojik sit alanlarının sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Zoning, kentsel tasarım kuralları ve özel izinler gibi araçlar kullanılarak, bu alanların gelecek nesillere aktarılması ve halkın kültürel mirası deneyimlemesi desteklenmektedir.

Koruma pratikleri ayrıca arkeolojik kazıların etik ve bilimsel standartlara uygun bir şekilde yapılmasını içermektedir. Bu, arkeologların kazı alanlarında doğru metodolojiyi uygulamalarını, keşifleri belgelemelerini ve buluntuları doğru bir şekilde koruma altına almalarını gerektirir. Aynı zamanda, kazı alanlarının korunması ve kamuya açılması arasında denge kurulması önemlidir. Koruma süreçleri, genellikle yerel toplulukların, uzmanların ve hükümetlerin işbirliğini gerektirmektedir. Topluluk katılımı, koruma projelerinin başarılı olabilmesi için hayati bir unsurdur. Bu, yerel halkın kültürel miraslarını sahiplenmelerini ve koruma çabalarına aktif bir şekilde katılmalarını sağlamaktadır. Tarihi ve arkeolojik alanlarda mekansal koruma, geçmişin izlerini gelecek nesillere taşımanın yanı sıra, bu alanların günümüzde sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlama amacını taşımaktadır. Bu koruma pratikleri, kültürel mirasın korunması, bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve toplumların tarihleriyle bağlarını sürdürebilmeleri için kritik bir rol oynamaktadır (Fairclough, 2014; Lambrick ve diğ., 2013; Ede ve Darlington, 2002).

2.1.1 Eser tabanlı koruma pratikleri

Eser tabanlı mekansal koruma, tarihi ve arkeolojik eserlere odaklanan ve bu eserlerin korunması, restorasyonu ve sürdürülebilir kullanımını hedefleyen bir mekansal koruma yaklaşımını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, genellikle binalar, anıtlar, arkeolojik sit alanları ve benzeri somut kültürel varlıkların korunması üzerine odaklanmaktadır. Eser tabanlı mekansal koruma, öncelikle tarihi binaların ve diğer yapıların fiziksel durumunu koruma amacını taşımaktadır. Restorasyon, bu eserlerin orijinal mimari özelliklerini ve detaylarını koruma çabasını içermektedir. Restorasyon süreçleri, uzmanların ve mimarların titiz çalışmalarını gerektirir, çünkü orijinal malzemelerin ve yapı tekniklerinin doğru bir şekilde anlaşılması ve uygulanması önem arz etmektedir.

Eser tabanlı koruma yaklaşımı, tarihi eserlerin sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlam içinde anlaşılmasını ve korunmasını amaçlamaktadır. Her bir eserin tarihî önemi, kültürel bağlamı ve toplumsal değeri esas alınarak koruma stratejileri belirlenmektedir (LUC, 2016; LANDMAP, 2013; Kienast, 1993).

Eser tabanlı koruma, sadece binaların dış cephesinin değil, aynı zamanda iç mekanların ve orijinal kullanım amaçlarının da göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Eser tabanlı mekansal koruma, tarihi ve arkeolojik eserlerin sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, restore edilen binaların günümüz ihtiyaçlarına uygun olarak adapte edilmesi ve bu alanların kamuya açık olması önemlidir. Korunan eserlerin toplumun günlük yaşamına entegre edilmesi, kültürel mirasın canlı ve yaşayan bir varlık olmasına olanak tanınmaktadır. Eser tabanlı mekansal koruma, genellikle yerel yönetimler, kültürel miras kuruluşları, uzmanlar ve yerel topluluklar arasında işbirliğini gerektirmektedir. Koruma kararları, tarihî ve kültürel değerlerin bilimsel bir temele dayanması, yerel halkın katılımını içermesi ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olması açısından dikkatle ele alınmaktadır. Eser tabanlı mekansal koruma, kültürel mirasın fiziksel varlıklarına odaklanarak bu eserlerin gelecek nesillere aktarılmasını, anlamını korumasını ve toplumların kimliklerini güçlendirmesini amaçlayan önemli bir koruma yaklaşımı olmaktadır.

2.1.2 Alan tabanlı koruma pratikleri

Alan tabanlı mekansal koruma, kültürel mirasın sadece bireysel eserlere odaklanmayan, aynı zamanda belirli bir coğrafi alanda bulunan kültürel ve tarihi bağlamı da içeren bir koruma yaklaşımını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, genellikle şehirler, kırsal alanlar veya

arkeolojik sit alanları gibi geniş alanlara yayılan kültürel miras öğelerini içermektedir. Alan tabanlı mekansal koruma, koruma stratejilerini geniş bir çevresel bağlam içinde düşünmeyi gerektirmektedir. Bu, sadece bireysel binaların veya anıtların korunmasıyla değil, aynı zamanda bu alanların tümünün karakterini ve bütünlüğünü koruma amacını taşımaktadır. Koruma kararları, belirli bir bölgenin kültürel değerlerini ve dokusunu anlamaya dayanmalıdır (Fairclough, 2014; Lambrick ve diğ., 2013; UHLC, 2002).

Alan tabanlı koruma yaklaşımı, genellikle arazi kullanım planlaması, zonlama ve koruma alanlarının belirlenmesi gibi stratejileri içermektedir. Kültürel mirasın geniş bir alan içinde nasıl dağıldığı, bu alanların nasıl etkileşimde bulunduğu ve bu etkileşimin korunmasının nasıl sağlanabileceği üzerine odaklanmaktadır. Alan tabanlı koruma, sadece tarihi eserlerin fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda bu eserlerin çevresel bağlamını da gözetmektedir. Bu koruma yaklaşımı, genellikle kentsel dönüşüm projeleri veya kırsal alan yönetimi gibi büyük ölçekli planlama süreçlerinde kullanılmaktadır. Tüm bir alanın kültürel mirası koruma çabalarına dahil edilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve yerel toplumların katılımını sağlamak açısından önemlidir. Aynı zamanda, belirli bir bölgenin koruma statüsü altında olması, bu alanın gelecek nesiller için korunmasını ve değerlendirilmesini temin etmektedir. Alan tabanlı mekansal koruma, genellikle çok paydaşlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Yerel yönetimler, planlamacılar, uzmanlar, yerel toplumlar ve diğer paydaşlar arasında işbirliği ve iletişim önemlidir. Bu sayede, kültürel mirasın geniş bir alan içinde korunması ve sürdürülebilir bir geleceğe taşınması sağlanabilir (LANDMAP, 2013; Aylesbury, 2005; Ede ve Darlington, 2002; Kienast, 1993).

2.1.3 Peyzaj tabanlı koruma pratikleri

Peyzaj tabanlı mekansal koruma, kültürel ve tarihi mirasın geniş bir coğrafi alan içinde, doğal ve kültürel unsurların etkileşimini göz önünde bulundurarak korunması ve sürdürülebilir bir şekilde planlanması anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, sadece bireysel binaları veya anıtları değil, aynı zamanda bu yapıların bulunduğu peyzajın bütünü koruma amacını taşımaktadır. Peyzaj tabanlı koruma, genellikle kentsel, kırsal veya arkeolojik alanlarda uygulanabilmekte ve geniş çaplı planlama süreçlerini içermektedir.

Peyzaj tabanlı mekansal koruma, doğal özelliklerle kültürel öğeler arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Bu, tarihi binaların çevresindeki açık alanları, parkları, su sistemlerini ve diğer peyzaj öğelerini içermektedir. Koruma çabaları, sadece bireysel yapıların değil, aynı

zamanda bu yapıların çevresindeki alanın tarihi ve kültürel önemini anlamayı içermektedir (LUC, 2016; Fairclough, 2014; LANDMAP, 2013).

Peyzaj tabanlı koruma yaklaşımı genellikle peyzaj karakterizasyonu, envanterleme ve risk analizi gibi araştırma ve planlama süreçlerini içermektedir. Peyzajın tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin belirlenmesi, koruma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması bu süreçlerin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, peyzaj tabanlı koruma, tarihi alanların sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için yönetim stratejilerini içermektedir. Bu koruma yaklaşımı, genellikle yerel toplulukların, planlamacıların, mimarların, peyzaj mimarlarının ve uzmanların işbirliğini gerektirmektedir. Bu paydaşlar, koruma çabalarının yerel kültürel bağlamı gözetmesi, sürdürülebilirlik ilke ve hedeflerini içermesi ve toplulukların katılımını sağlaması açısından önemlidir. Peyzaj tabanlı mekansal koruma, kültürel mirasın sadece bireysel yapılarla sınırlı kalmayarak, geniş bir coğrafi perspektife yayılmasını ve doğal çevre ile birlikte düşünülmesini vurgulamaktadır. Bu sayede, kültürel mirasın tarihi ve çevresel bağlamı içinde sürdürülebilir bir şekilde korunması ve gelecek nesillere aktarılması sağlanabilir (Demir, 2017; LUC, 2016; Peak, 2008; Turner, 2007).

Çizelge 2.1 de Mekânsal koruma pratiklerinin odak noktası, koruma kapsamı, yaklaşımı, temel hedefi, uygulama alanları, ilgili paydaşları, koruma yöntemi ve sürdürülebilirlik uygulamalarının farklı düzeylerde nasıl şekillendiği gösterilmektedir.

Çizelge 2.1 : Mekansal Koruma Pratiklerinin Karşılaştırmalı Analizi.

Kriterler	Eser Tabanlı Koruma	Alan Tabanlı Koruma	Peyzaj Tabanlı Koruma
Odak Noktası	Tekil eserler (binalar, anıtlar, arkeolojik yapılar)	Belirli bir bölge veya alan (şehirler, sit alanları, kırsal alanlar)	Geniş coğrafi alanlar (doğal ve kültürel unsurlar birlikte)
Koruma Kapsamı	Fiziksel ve mimari özellikler, tarihi bağlam	Bölgenin genel dokusu, mekânsal bütünlük	Doğal ve kültürel unsurların etkileşimi
Yaklaşım	Restorasyon, konservasyon, işlevsel adaptasyon	Arazi kullanım planlaması, zonlama, bölgesel koruma stratejileri	Peyzaj karakterizasyonu, envanterleme, sürdürülebilir yönetim
Temel Hedef	Bireysel kültürel varlıkların özgün halini korumak ve yaşatmak	Bölgenin bütüncül yapısını ve kimliğini korumak	Doğal ve kültürel değerleri birlikte ele alarak sürdürülebilir bir koruma sağlamak
Uygulama Alanları	Tarihi yapılar, anıtlar, arkeolojik eserler	Tarihi kent merkezleri, kırsal alanlar, geniş ölçekli arkeolojik sitler	Doğal peyzajlar, kültürel peyzaj alanları, kırsal ve kentsel alanların bütüncül korunması
İlgili Paydaşlar	Restorasyon uzmanları, mimarlar, arkeologlar	Şehir plancıları, yerel yönetimler, bölgesel uzmanlar	Peyzaj mimarları, çevre bilimciler, planlamacılar, yerel topluluklar
Koruma Yöntemi	Yapısal müdahaleler, özgün malzeme ve tekniklerin korunması	Bölgenin bütünlüğünü koruyacak mekânsal düzenlemeler	Doğal ve kültürel peyzajların bir arada değerlendirilmesi
Sürdürülebilirlik	Tarihi yapıları günümüz ihtiyaçlarına uygun hale getirme	Bölgesel planlama ve topluluk katılımı	Doğal ekosistem ve kültürel varlıkların birlikte yönetilmesi

Eser tabanlı koruma, tekil yapıların fiziksel ve mimari özelliklerine odaklanırken, alan tabanlı koruma belirli bir bölgenin dokusunu ve kimliğini korumaya yönelik bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Peyzaj tabanlı koruma ise geniş coğrafi alanlardaki doğal ve kültürel unsurların etkileşimine odaklanarak sürdürülebilir yönetimi amaçlamaktadır. Bu yaklaşımlar arasında restorasyon, planlama ve karakterizasyon gibi yöntem farkları bulunurken, sürdürülebilirlik anlayışları da eserin çağdaş kullanımıyla uyum sağlama, topluluk katılımı ve doğa-kültür birlikteliği gibi farklı perspektiflere sahiptir. İlgili paydaşlar da yönetime göre çeşitlenmektedir; mimarlardan şehir plancılarına, çevre bilimcilerden yerel topluluklara kadar geniş bir uzmanlık ağına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu

çerçevede, koruma stratejilerinin ölçeği büyüdükçe çok disiplinli iş birliği ve doğal-kültürel bütünlük anlayışı ön plana çıkmaktadır.

2.2 Peyzaj Tabanlı Bir Yaklaşım Olarak Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu

Peyzaj Tabanlı Koruma (TPK), kültürel ve tarihi mirasın korunması için benzersiz bir yaklaşım sunan, geniş kapsamlı bir strateji ve planlama çerçevesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, sadece bireysel yapıları veya anıtları değil, aynı zamanda bu yapıların bulunduğu peyzajın bütününe koruma amacını taşımaktadır. TPK, doğal ve kültürel unsurlar arasındaki etkileşimi vurgular ve kültürel mirası sadece yapısal değil, aynı zamanda çevresel bağlam içinde değerlendirmektedir. TPK'nin temel odak noktası, kültürel mirasın sadece geçmişe ait bir varlık olmaktan öte, çevresel, sosyal ve ekonomik bağlam içinde nasıl yaşayan bir varlık haline getirilebileceği ve korunabileceği üzerinedir. Bu bağlamda, tarihi ve arkeolojik mirasın doğayla etkileşimini, coğrafi alanın bütünlüğünü ve çeşitli unsurlar arasındaki dengeyi gözetmektedir. Peyzaj tabanlı yaklaşım, kültürel mirasın sadece belirli bir noktada değil, geniş bir coğrafi alanda nasıl yayıldığını anlamayı amaçlamaktadır. TPK, genellikle peyzaj karakterizasyonu, envanterleme ve risk analizi gibi metodolojileri içerir. Bu süreçler, tarihi, kültürel ve doğal değerlerin belirlenmesini, koruma stratejilerinin geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamaktadır (Demir ve Demirel, 2017; UHLC, 2002).

TPK'nin özelliği, koruma çabalarını sadece bireysel yapıları değil, aynı zamanda bu yapıların çevresindeki peyzajı da içermesi ve bu peyzajın karakterini vurgulamasıdır. Bu yaklaşım genellikle kentsel, kırsal veya arkeolojik sit alanları gibi geniş alanlarda uygulanabilir. TPK, sadece tarihi yapıları korumakla kalmaz, aynı zamanda bu yapıların doğal çevreleriyle olan bağlamını da göz önünde bulundurarak sürdürülebilir bir geleceği hedeflemektedir. Böylece, kültürel mirasın çevresel bağlam içinde yaşatılması, topluluklar arası bağların güçlendirilmesi ve geçmişle gelecek arasında bir köprü oluşturulması mümkün olabilir. TPK, kültürel mirasın korunması için modern planlama ve yönetim yaklaşımlarıyla entegre olmuş, sürdürülebilir bir peyzaj tabanlı koruma modelini temsil etmektedir (Ede ve Darlington, 2002; Shropshire, 2007; CHL, 2016).

Peyzaj karakter analiziyle ilgili ilk inceleme ise Dobris Değerlendirmesi'nde gerçekleşmiştir. Bu değerlendirme sonucunda Avrupa çapında peyzaj tiplerinin belirlenmesi gerektiği durumu ortaya çıkmıştır. Bu konuda ilk adımı atan kişi ise 1995

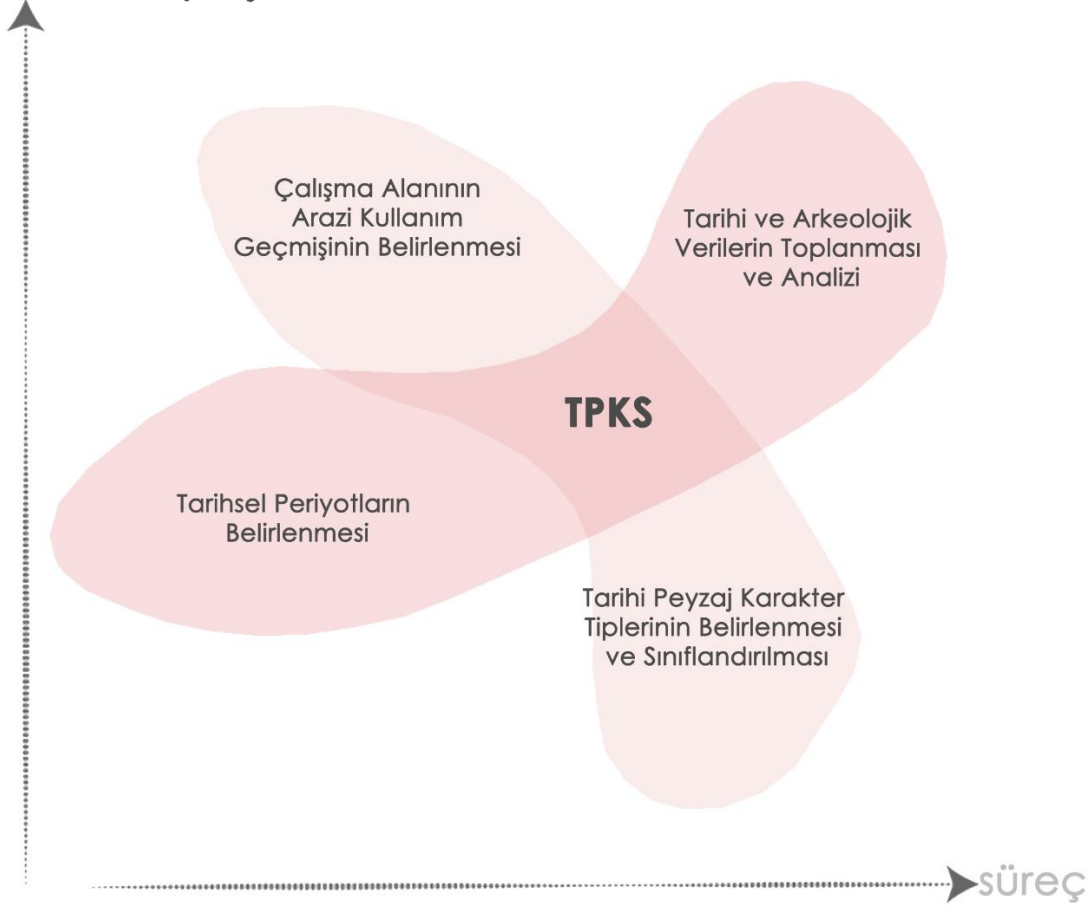
yılında Meeus olmuştur. Dobris Değerlendirmesi, Avrupa Konseyi'nin öncülüğünde Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin gelişmesine yol açmıştır (Görmüş, 2012).

2.2.1 Tarihi peyzaj karakterizasyonu (TPK)

Tarihî ve Arkeolojik Peyzaj Tabanlı Koruma (TPK), kültürel ve tarihi mirası korumak amacıyla geliştirilmiş bir stratejik yaklaşımı temsil etmektedir. TPK, sadece bireysel yapıları değil, aynı zamanda bu yapıların bulunduğu geniş çevresel bağlamı ve peyzajı da içeren bir koruma anlayışını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, kültürel mirasın sadece fiziksel varlıklar olarak değil, aynı zamanda çevresel ve kültürel bağlam içinde nasıl anlam kazandığına odaklanmaktadır. TPK'nin temel prensiplerinden biri, kültürel mirasın sadece geçmişe ait bir kalıntı olmadığını, aynı zamanda bu mirasın insanlar, doğa ve çevre ile etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, TPK, sürdürülebilirlik ilkesini benimser ve koruma çabalarını yalnızca tarihi eserleri değil, aynı zamanda bu eserlerin çevresini ve peyzajını da içermesi gerektiğini savunmaktadır (Herring, 2009; Peak, 2008; Aylesbury, 2005).

Tarihi peyzaj karakterizasyonu, genellikle peyzaj karakterizasyonu, envanterleme, risk analizi ve planlama süreçlerini içermektedir (**Şekil 2.1**). Bu süreçler, tarihî, kültürel ve doğal değerlerin belirlenmesini, koruma stratejilerinin geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamaktadır. Yaklaşım, genellikle kentsel alanlar, kırsal bölgeler veya arkeolojik sit alanları gibi geniş coğrafi bölgelerde uygulanabilir ve kültürel mirası yalnızca bireysel eserlerle sınırlı kalmayarak geniş bir perspektife taşımaktadır. TPK'nin bir diğer önemli yönü, yerel topluluklar, uzmanlar, planlamacılar ve diğer paydaşlar arasında işbirliğini vurgulamasıdır. TPK, koruma kararlarını yerel kültürel bağlamın anlaşılmasına ve toplumların katılımına dayandırmaktadır. Bu da, kültürel mirasın sadece korunmasını değil, aynı zamanda topluluklar için anlam ifade eden, sürdürülebilir ve dinamik bir şekilde yaşayan bir varlık olmasını hedeflemektedir. TPK, kültürel mirası koruma amacı güden modern ve kapsamlı bir yaklaşımı temsil etmektedir. Sadece tarihî eserlerin fiziksel korunması değil, aynı zamanda bu eserlerin bulunduğu peyzajın karakterini ve bütünlüğünü gözeterek kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Demir, 2017; UHLC 2002).

Tarihi Peyzaj Karakter Sınıflandırma Yöntemi

Şekil 2.1 : Tarihi peyzaj özelliklerinin sınıflandırılma süreci (Demir ve Demirel 2018'den uyarlanmıştır).

2.2.2 Tarihi peyzaj karakterizasyonu değişkeni

Tarihî ve Arkeolojik Peyzaj Tabanlı Koruma (TPK) değişkeni, kültürel ve tarihi mirası koruma amacı güden bir stratejik yaklaşımın çeşitli etmenlerini içermektedir. Bu değişkenler, kültürel mirasın geniş bir coğrafi bağlam içinde nasıl değerlendirileceği, korunacağı ve yönetileceği konusunda kapsamlı bir perspektifi kapsamaktadır. TPK değişkenleri, genellikle tarihî ve arkeolojik alanların çeşitliliği, peyzaj karakterizasyonu, kültürel mirasın sürdürülebilir yönetimi, toplumsal katılım ve yerel halkın kültürel mirasa olan bağlılığı gibi faktörleri içermektedir. TPK değişkenlerinden biri, tarihî ve arkeolojik alanların çeşitliliğidir. Bu, farklı coğrafi bölgelerdeki tarihî ve kültürel mirasın benzersizliği ve çeşitliliği anlamaya yönelik bir yaklaşımı içermektedir. Her bölgenin

kendine özgü tarihî özellikleri, peyzaj karakteri ve kültürel miras değerleri bu değişken kapsamında incelenmektedir (Demir, 2017; Demir, 2016; CHL, 2016).

Peyzaj karakterizasyonu, TPK değişkenlerinden bir diğeridir. Bu, tarihî ve arkeolojik alanların fiziksel, kültürel ve doğal özelliklerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması anlamına gelmektedir. Peyzaj karakterizasyonu, alanın genel atmosferini, kullanımını, geçmişe ait unsurları ve coğrafi bağlamını anlamaya yönelik bir araç olarak kullanılmaktadır. Kültürel mirasın sürdürülebilir yönetimi, TPK değişkenlerinden bir diğer önemli unsurdur. Bu, tarihî ve arkeolojik alanların korunması, restorasyonu ve gelecek nesillere aktarılması için etkili stratejilerin geliştirilmesini içermektedir. Sürdürülebilir yönetim, kültürel mirasın sürekli olarak korunmasını ve toplumların bu mirasa sürdürülebilir bir şekilde katılımını hedeflemektedir.

Toplumsal katılım ve yerel halkın kültürel mirasa olan bağlılığı da TPK değişkenleri arasında yer almaktadır. Bu, koruma süreçlerine yerel toplulukların aktif katılımını sağlamayı ve kültürel mirasa duyarlılık oluşturmayı amaçlamaktadır. Yerel halkın kültürel mirasa duyarlı olması, koruma çabalarının daha etkili ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlamaktadır (CHL, 2016; LANDMAP, 2013; UHLC, 2002).

2.2.3 Tarihi peyzaj karakterizasyonu ile yapılan çalışmaların sonucu

Peyzajların sürdürülebilir planlaması, dizaynı ve idaresi, doğal ve kültürel zenginliklerin yanı sıra tarihî geçmişin de dikkate alınmasını gerektirir. Bu çerçevede, İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da faaliyet gösteren İngiliz Miras Kurumu (English Heritage), tarihî peyzajların önemine vurgu yaparak tarihî peyzaj sınıflandırma çalışmalarını başlatmıştır. Bu çalışmalar, kentsel ve kırsal peyzajları tarihi derinlikleriyle değerlendirerek, tarihi peyzaj karakter sınıflandırması ve tiplerinin belirlenmesini amaçlamıştır (Demir, 2017; LANDMAP; 203; UHLC, 2002).

Türkiye'de ise benzer bir uygulama henüz gerçekleşmemiş olup, tarihi peyzaj sınıflandırma çalışmaları öncelikle arkeologlar tarafından geliştirilmiştir. Ancak, bu alandaki eksikliklerin giderilmesi için peyzaj planlama, tasarım ve yönetimi konularında disiplinler arası çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, sürdürülebilirliği ve etkili işleyişi desteklemek adına büyük önem taşımaktadır.

Tarihi peyzaj sınıflandırması, APS (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi) kapsamında peyzaj karakterlerini tanımlamak ve belirlemek için kullanılan bir araçtır. Bu yöntem, tarihi veri eksikliğini ele alarak peyzaj karakter değerlendirme çalışmalarına katkıda bulunabilir,

peyzaj değişimlerini belirleme konusunda yardımcı olabilir ve buna uygun koruma stratejileri geliştirmeye yönelik bir araç sağlayabilir.

Antrop'un ifade ettiği gibi, geçmiş peyzaj geri getirilemeyecektir. Ancak günümüz peyzajlarının nasıl şekillendiği, doğal, kültürel ve tarihi değerlere sahip olduğu bilgisi, gelecek peyzajları anlamamız açısından büyük öneme sahiptir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ndeki peyzaj tanımından ilham alarak, Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Yöntemi, günümüz peyzajlarındaki değişimleri anlamamıza ve ynetmemize olumlu katkı sağlayan bir yardımcı araç olarak değerlendirilmektedir.

Tarihi Peyzaj Karakter Sınıflandırması ıktıları, peyzaj mimarlığı alanında geniş bir kullanım potansiyeline sahiptir. Bu sonuçlar, günümüz peyzajlarının karakterini ve gelişmelerini anlamak için önemli bir araç olarak hizmet vermektedir (Fairclough, 2014; LANDMAP, 2013). Tarihi peyzaj karakter sınıflandırması, farklı tarihi karakterlerin evrimini gösteren bir sınıflandırmadır ve peyzaj mimarlığı disiplini içinde çeşitli uygulama alanlarına sahiptir.

TPKS alışmaları, peyzaj mimarlığı sektöründe, mekansal planlama, arazi tarımı, tarım-evre politikaları, peyzaj politikaları, yerel değişimler ve toplumsal bireysel girişimler, peyzaj araştırmaları, eğitim ve iletişim gibi çeşitli alanlarda etkileyici bir uygulama potansiyeline sahiptir. Her bir peyzaj parçasının benzersiz özelliklere sahip olması, TPKS'nin yorumlama odaklı olması nedeniyle kesin ifadeler içermemektedir (Fairclough ve Herring, 2016; Lambrick ve diğ., 2013). Tarihi peyzaj karakter sınıflandırması, planlama ve değerlendirme süreçlerine bilgi sağlayan bir araç olup, ancak mutlak bir değer oluşturmaz ve öneriler sunmaz (Fairclough, 2014; Herring, 2009). Bu süreç, değişime uyum sağlayabilen ve çeşitli tehditlere, darbelere ve fırsatlara yanıt verebilen karakter tiplerini belirleyerek değerlendirmektedir.

TPKS, peyzaj planlama projelerinde peyzaj karakter analizi ve değerlendirmesi (PKAD) alışmalarına destek sağlamaktadır ve tarihi ile arkeolojik ögeleri içeren peyzaj karakter alanlarının tanımlanmasına, tarım ve turizm sektörleri ile koruma bölgelerinin yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır. PKAD sürecine ek olarak, diğer peyzaj planlama aşamalarına da katkıda bulunmaktadır (Demir ve Demirel, 2017; Fairclough ve Herring, 2016; Lambrick ve diğ., 2013). TPKS'nin kullanıldığı veriler genellikle CBS tabanlı olduğu için diğer çevresel verilerle kolayca ilişkilendirilebilir. Bu veriler, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde farklı veri setleriyle entegre edilebilir ve çeşitli analiz yöntemleriyle

değerlendirilebilir. TPKS, peyzajlarda zaman içindeki insan etkilerini vurgulayarak uzman ve yerel halkın görüşlerine yönelik sözlü verileri değerlendirmekte ve diğer verilerle entegre etmektedir (Fairclough, 2014; Turner, 2006).

TPKS araştırmaları, gözlemlleme, kontrol etme ve gelişim politikaları ile ilişkilidir. Bu çalışmalar, planlamacıların peyzajları daha iyi anlamasını amaçlar. Alan kullanımına odaklanan TPKS, anıtsal ve özgün özelliklere sahip bölgeleri içererek peyzajlar hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu çalışmalar, özellikle ayrıcalıklı tarihi karakterlere yönelik baskıyı en aza indirir, arkeolojik ve tarihi içerikli peyzaj karakterlerini korumakta ve yönetim gelişimine katkı sağlamaktadır. Gelecekteki peyzaj evrimi ve idaresi kararlarını etkilemeyi hedeflemektedir (Fairclough ve Herring, 2016; LUC, 2016; Herring, 2009).

Çizelge 2.2’de Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu çalışmaları ve farklılıkları belirtilmiş olup TPK çalışmalarının karşılaştırmalı analizi, Türkiye ile diğer ülkeler arasında yaklaşım, yöntem ve uygulama bakımından önemli farklar olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer ülkelerde TPK süreci İngiltere örneğinde olduğu gibi sistematik ve planlama süreçlerine entegre biçimde yürütülürken, Türkiye’de bu alandaki çalışmalar sınırlı ölçekte ve genellikle arkeologlar tarafından yürütülmektedir. Disiplinler arası yaklaşımın eksikliği ve peyzaj planlama süreçlerine yeterince entegre edilememesi Türkiye’deki uygulamaların etkinliğini azaltmaktadır. Hukuki ve politik çerçevede Avrupa Peyzaj Sözleşmesi doğrultusunda sistematik analizler yapan ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye henüz bu anlamda bütüncül bir sınıflandırma gerçekleştirmemiştir. Diğer ülkelerde mekânsal planlama, tarım, çevre ve turizm politikalarında aktif biçimde kullanılan TPK, Türkiye’de daha çok arkeolojik sit alanlarına odaklı kalmıştır. CBS kullanımı ve veri analizleri bakımından da Türkiye sınırlı kalmakta, çok katmanlı veri setleri yeterince entegre edilememektedir. Sürdürülebilirlik hedeflerinde disiplinler arası birlikteliğe duyulan ihtiyaç devam ederken, katılımcı yaklaşım bakımından da yerel halkın sürece dahil edilmesi konusunda eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu tablo, Türkiye’nin TPK uygulamalarında kurumsal, teknik ve katılımcı yaklaşımlar açısından gelişim alanlarına sahip olduğunu göstermektedir.

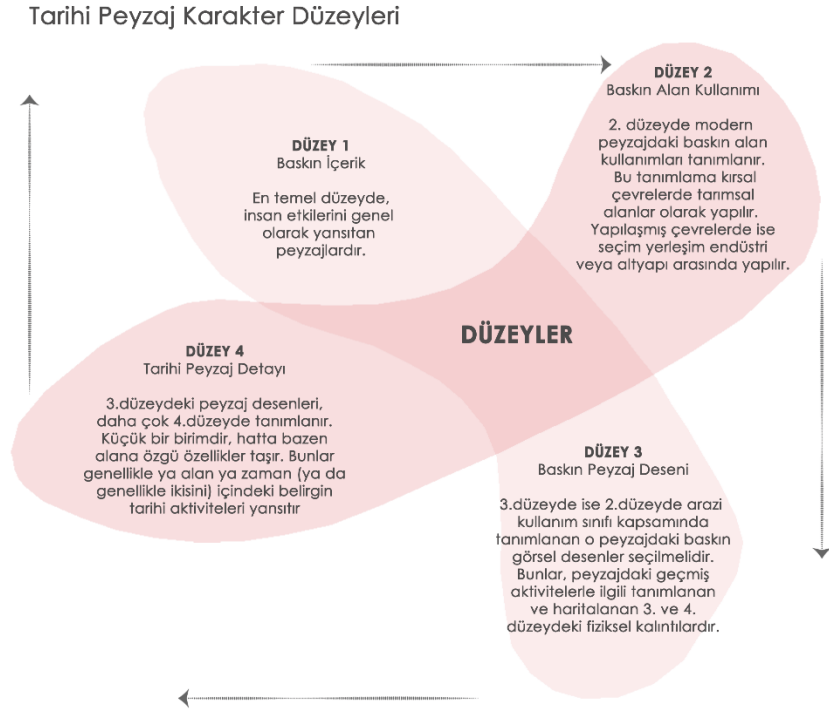
Çizelge 2.2 : Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) çalışmaları ve farklılıkları.

Kriterler	Diğer Ülkeler	Türkiye
Başlangıç ve Gelişim	İngiliz Miras Kurumu tarafından başlatılmış, kentsel ve kırsal peyzajları kapsayan sistematik çalışmalar yapılmıştır.	Henüz kapsamlı bir uygulama yok, çalışmalar daha çok arkeologlar tarafından yürütülmektedir.
Yaklaşım ve Yöntem	Tarihi peyzaj karakterlerini sınıflandırarak koruma ve planlama süreçlerine entegre etmeye odaklanır.	Disiplinler arası bir yaklaşım eksik; peyzaj planlama ve yönetimi ile entegre edilmemiştir.
Hukuki ve Politik Çerçeve	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) doğrultusunda peyzaj karakter analizleri yapılmaktadır.	APS kapsamında potansiyel bulunmakla birlikte henüz sistematik bir sınıflandırma yapılmamıştır.
Kullanım Alanları	Mekânsal planlama, kırsal ve kentsel gelişim, tarım-çevre politikaları, turizm ve koruma projeleri	Peyzaj planlamasında sınırlı kullanım, daha çok arkeolojik sit alanları odaklıdır.
Veri Kullanımı ve Analizler	CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ile entegre edilen çok katmanlı veri analizleri yapılmaktadır.	CBS kullanımı sınırlı, veri setleri entegre edilmemiştir.
Sürdürülebilirlik ve Yönetim	Tarihi ve kültürel peyzajları anlamak, koruma stratejileri geliştirmek ve değişim süreçlerini yönetmek amaçlanır.	Bu konuda eksiklikler bulunmakta, disiplinler arası iş birliği ihtiyacı devam etmektedir.
Katılımcı Yaklaşım	Yerel halk ve uzman görüşleri sürece entegre edilerek peyzaj değişimleri ve koruma kararları şekillendirilir.	Toplumsal katılım ve farklı paydaşların sürece dâhil edilmesi konusunda eksiklikler vardır.

2.2.4 Tarihi peyzaj karakter sınıfları ve düzeyleri

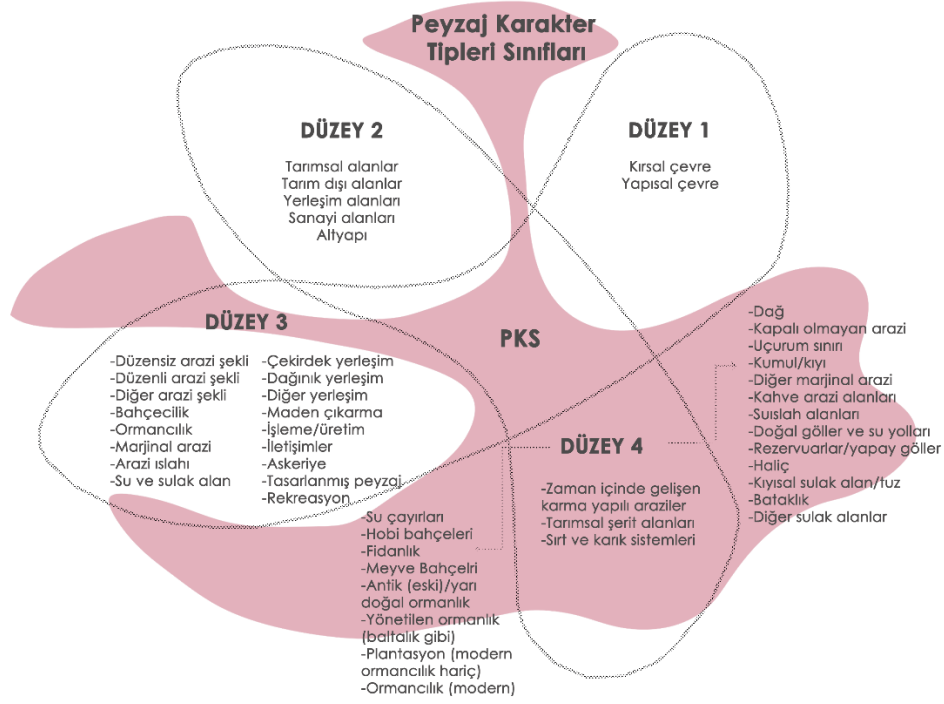
TPK sınıfları dört temel düzeyden oluşmaktadır. Bunlar; baskın içerik, baskın alan kullanımı, baskın peyzaj deseni ve tarihi peyzaj detayını içermektedir (**Şekil 2.2, Şekil 2.3**). Şekil 2.2’de sunulan sınıflandırma sürecinde ilk adım, belirli peyzaj karakter tiplerini tanımlamak için öncelikle 3. düzeyde yapılan sınıflandırmaya odaklanmaktır. Mesela, kırsal alanlar genel bir kategori olarak 3. düzey sınıflandırmada yer alırken, ortaçağ planlı yerleşimlerin varlığını saptamak veya bir taş ocağının izlerini belirlemek 4. düzeyde gerçekleşmektedir. Bu sınıflandırma sürecinde tarihi peyzaj karakter tiplerinin coğrafi

olarak örtüşmemesi ve sınırlarının birbirine çakışmayan net desenlere sahip olması önemlidir (CHL, 2016; Fairclough, 2014; Turner, 2007).

Şekil 2.2 : Tarihi peyzaj karakter düzeyleri (Demir ve Demirel, 2018'den uyarlanmıştır).

Anlaşılabilir tarihi peyzaj karakter tiplerini belirlemek, sınıflandırmanın tamamlanmasını kolaylaştırmaktadır. Daha sonra, detaylı inceleme ve analiz gerektiren alanlara odaklanılır ve gereken açıklamalar yapılır. Örneğin, Şekil 2.3'deki gibi üçüncü seviyede, özellikle renkli 1/25.000 ölçekli haritalarda açıkça gözlemlenebilen yerleşim yerleri, taş ocakları, endüstri tesisleri ve ormanlık alanlar kolayca belirlenebilmektedir. Ancak, dördüncü seviyede hazırlanan anket formları aracılığıyla, zamanın derinlikleri ve peyzajların biçimleri üzerinde detaylı bir inceleme yapılmaktadır. Genellikle dijital olmayan eski haritaların düşük çözünürlüğü, haritaların okunmasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, düşük çözünürlüklü ve eğik hava fotoğrafları ile arazi gözlemleri gereklidir. Tarihi peyzaj özellikleri eşsizdir ve yerel özelliklere sahiptir, bu yüzden kendi benzersizlik prensiplerine göre tanımlanmalıdır (Demir, 2017; CHL, 2016, Fairclough ve Herring, 2016).

Şekil 2.3 : Tarihi peyzaj karakter sınıfları (Demir ve Demirel, 2018'den uyarlanmıştır).

Son yıllarda teknolojinin hızlı ilerleyişi, geniş çaplı sınıflandırma süreçlerinde Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) kullanımını artırmıştır. Bu bağlamda, tarihi peyzaj karakter sınıflandırma çalışmaları, CBS temelli olarak yürütülmektedir. Bu metod, her tarihi peyzaj karakter tipinin dijital platformda poligon olarak oluşturulmasına ve vektör tabanlı olarak kaydedilmesine imkan sağlamaktadır (Kienast, 1993; UHLC, 2002; Lambrick ve diğ., 2013).

Her poligon için özgün veritabanı özellikleri belirlenir (LUC, 2016; LANDMAP, 2013; Aylesbury, 2005). Bu bağlamda, bölgenin tarihi özelliklerini içeren ana hat çizilir ve sınırları belirginleştirilir. Arazi incelemeleri ve yerel bilgiler, günümüz peyzajlarında mevcut olan tarihi özelliklerin belirlenmesinde temel bilgilerin toplanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu, peyzaj mimarlığı disiplinine planlama, tasarım, koruma, onarım ve yönetim aşamalarında katkı sağlamaktadır.

CBS ortamında, arazi gözlemleri, fotoğraf çekimleri ve elde edilen tarihi ile arkeolojik bilgilerin ışığında tarihi peyzaj karakter tipleri belirlenmekte ve haritalanmaktadır. Sınıflandırma aşamasından sonra, her karakter tipi için saha formunun doldurulması ve

değerlendirmenin yapılması için tekrar arazi çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu evrede, tarihi değerlere sahip nokta özellikli veriler, ilgili tarihi peyzaj tipleri içinde değerlendirilmektedir. Her tarihî peyzaj karakter tipi için belirleme, zaman sırasındaki dönem, içerdiği mimari yapı çeşitleri, geleneksel sınır yapısı, görüş alanı sınırları, arkeolojik ve anıtsal bileşenleri, tarihî parklar ve bahçeler, koruma bölgeleri, UNESCO Dünya Mirası alanları, peyzaj değişiminin sebepleri ve özellikleri, peyzajın değeri, peyzaj durumu, ve yerel halkın eğitim seviyesi gibi özellikleri içeren bir değerlendirme matrisi üzerinden puanlanmalıdır.

Arazi çalışması esnasında elde edilen şekillerin 4. düzey tarihi peyzaj tipleriyle ilişkilendirilmesi sağlanmalı ve 4. düzey sınıflandırmaya dair hazırlanan belgeler ilgili alanlarla doldurulmalıdır. Bu süreç, teknik bir raporla sonuçlandırılmalıdır (Demir, 2017; CHL, 2016; LANDMAP, 2013; UHLC, 2002).

2.2.5 Peyzaj planlama sürecinde peyzaj karakter analizinin katkısı

Doğal kaynakların çeşitli sektörler tarafından yoğun bir şekilde kullanılması ve bu kaynaklara olan talebin sürekli artması, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla peyzaj planlaması ve yönetiminin güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, doğal kaynakların yönetimi ve planlaması üzerine çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Görmüş, 2012).

Botequilha Leitão (2006)'ya göre, peyzaj planlama süreçleri beş temel aşamada yürütülmektedir (Görmüş, 2012):

- **Odak (Focus):** Bu aşamada çalışmanın vizyonu belirlenmekte ve amaçlar ile hedefler net bir şekilde ortaya konulmaktadır (Görmüş, 2012).
- **Analiz (Analysis):** Bu aşamada, çalışma alanının ve çevresinin özellikleri incelenmektedir. Abiyotik, biyotik ve kültürel kaynaklar tanımlanarak, hem ayrıntılı hem de genel bakış açısıyla peyzaj bileşenleri değerlendirilmektedir. Ayrıca, peyzaj analizi için kullanılan peyzaj üniteleri belirlenmektedir (Görmüş, 2012).
- **Teşhis/Diyagnoz (Diagnosis):** Bu aşamada, peyzaj analizi sonuçlarına dayanarak peyzajın değerleri, mevcut ve potansiyel tehditler, güçlü ve zayıf yönler, ayrıca gelecekteki fırsatlar ve riskler saptanmaktadır (Görmüş, 2012).

- **Tahmin/Prognoz (Prognosis):** Bu aşamada, peyzaj değişimlerinin nedenleri ve amaçları incelenmektedir. Ayrıca, strateji ve senaryolar geliştirilmektedir. Farklı senaryolar karşılaştırılarak, ilk aşamadaki (Odak) hedef ve amaçlarla ne kadar uyumlu oldukları değerlendirilmektedir (Görmüş, 2012).
- **Sentez (Synthesis):** Bu aşamada, peyzajın olası olumsuz etkilerden korunması amacıyla gerekli planlar ve eylemler belirlenmektedir (Görmüş, 2012).

Korunan alanlarda, doğal kaynakların korunması ve bu bölgelerdeki sektörel dengelerin sağlanması için, peyzajın korunması ve peyzaj karakterinin tanımlanması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Peyzaj karakterinin belirlenmesi, bu alanlardaki farklı peyzaj karakter tiplerini ve alanlarını tanımlamayı ve bu karakter alanları arasındaki etkileşimleri analiz etmeyi içermektedir. Peyzaj planlama ve yönetimi süreçlerinin güçlendirilmesinde, peyzaj karakter analizi kritik bir rol oynamaktadır. Peyzaj karakter analizi ile oluşturulan haritalar sayesinde, korunan alanlarda doğru planlama kararları alınabilmekte ve bu kararların olumlu ya da olumsuz etkileri izlenebilmektedir (Görmüş, 2012).

2.2.6 Peyzaj karakter sınıflandırması kapsamında peyzaj sorumluluğu

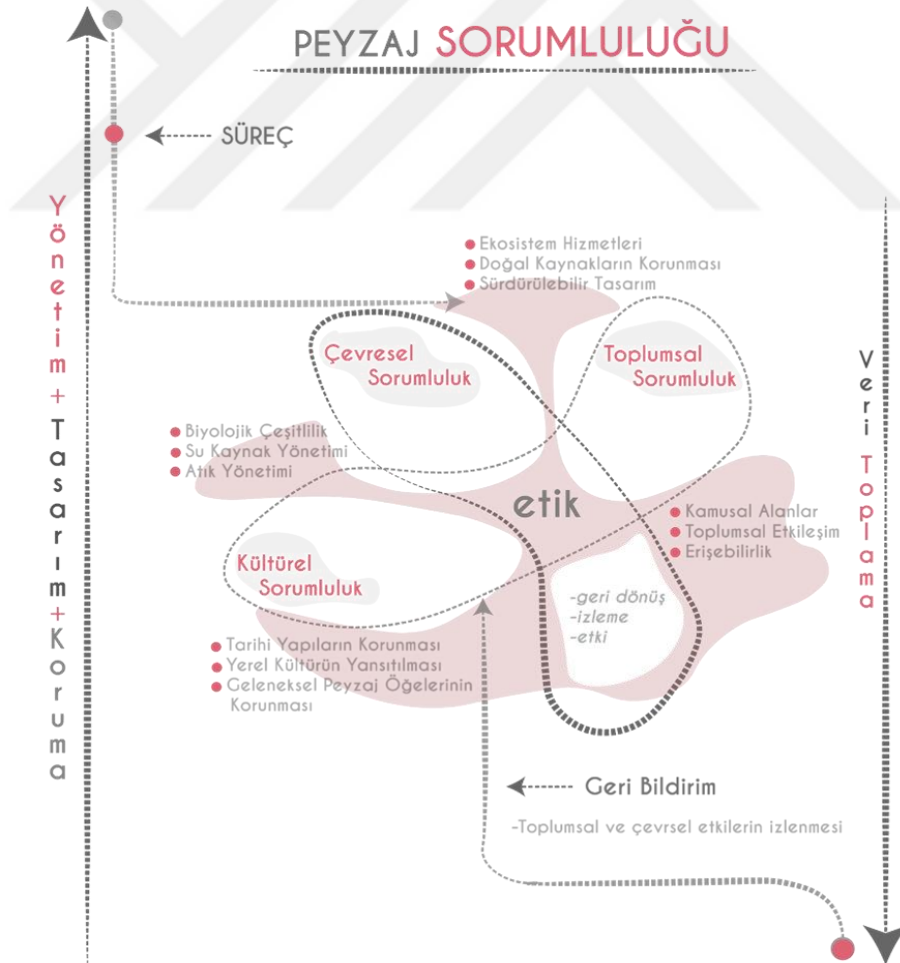
Peyzaj Sorumluluğu kavramı, belirli bir alanın korunması, yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki aktörlerin taşıdığı yükümlülükleri ifade etmektedir. Bu sorumluluk, hem yerel halkın hem de karar alıcıların katkılarıyla şekillenmektedir. Peyzaj yönetimi ve korunması, genellikle bir alanın kültürel ve ekolojik değerlerini dengede tutmaya çalışmaktadır (Tress ve diğ., 2001). Bu bağlamda peyzaj sorumluluğu, sadece fiziksel çevrenin korunmasından daha geniş bir anlam taşımakta; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörleri de göz önünde bulundurmaktadır.

Peyzaj karakter sınıflandırma sürecinde sorumluluk, öncelikle bu tür alanların hangi değerleri barındırdığı ve bu değerlerin korunmasına yönelik hangi stratejilerin benimsenmesi gerektiği konusunda belirleyici bir faktördür. Bu sürecin etkin bir şekilde işlemesi için, her bir paydaşın sorumlulukları net bir şekilde tanımlanmalı ve iş birliği içinde bir yönetim planı oluşturulmalıdır. Peyzaj sorumluluğu, daha geniş anlamda bu süreçlerin meşrulaştırılmasında ve toplumsal destek sağlanmasında kritik bir role sahiptir (Paterson, 2013).

Özellikle Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention), peyzajın korunması ve yönetilmesinde sorumluluğu, yalnızca hükümetlere değil, aynı zamanda

yerel topluluklara, sivil toplum kuruluşlarına ve bireylere de yüklemektedir. Bu sözleşme, peyzajı sadece estetik ve doğal bir değer olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal kimlik ve kültürel bağlamı da dikkate almaktadır. Bu bakış açısı, peyzaj karakter sınıflandırma sürecine derin bir boyut katmaktadır; çünkü peyzajın korunması sadece fiziksel unsurları değil, toplumsal yapıyı da içermektedir (Council of Europe, 2000).

Peyzaj sorumluluğu ve karakter sınıflandırma süreci arasında güçlü bir ilişki vardır. Peyzajın doğru bir şekilde tanımlanması ve sınıflandırılması, bu değerlerin korunmasını mümkün kılmaktadır. Ancak bu, yalnızca teknik bir süreç değildir; aynı zamanda sosyal ve kültürel bir boyut da taşımaktadır (Şekil 2.4). Peyzaj sorumluluğu, kültürel mirasın korunmasını, ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini ve yerel halkın bu süreçte dahil edilmesini sağlamaktadır (Swaffield, 2014). Dolayısıyla peyzaj karakter sınıflandırma süreci, yalnızca doğal çevrenin değil, aynı zamanda toplumsal yapının da korunmasına yardımcı olmaktadır.

Şekil 2.4 : Peyzaj karakter analizinde peyzaj sorumluluğu (Özer ve diğ., 2024).

2.2.6.1 Peyzaj sorumluluğunun temel unsurları

Çevresel sorumluluk; peyzaj sorumluluğunun temel unsurlarından biri olarak, doğal kaynakların korunması, ekosistemlerin sürdürülebilir yönetimi ve çevresel etkilerin minimize edilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Bu sorumluluk, hem bireylerin hem de toplulukların çevreye olan etkilerini anlamalarını ve bu etkileri azaltmak için aktif bir şekilde çaba göstermelerini gerektirir. Çevresel sorumluluk, özellikle peyzaj yönetimi ve korunması bağlamında, ekosistem hizmetlerinin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından kritik öneme sahiptir (Tülek ve Atik, 2017; Kaya ve Uzun, 2019). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, çevresel sorumluluğun önemini vurgulayan uluslararası bir çerçeve sunmaktadır. Bu sözleşme, doğal, yarı doğal ve kültürel peyzajların korunması, yönetilmesi ve planlanması gerekliliğini belirtmektedir (Akban ve Bulut, 2020; Kaya ve Uzun, 2019). Bu bağlamda, çevresel sorumluluk, peyzajların tanımlanması, karakter alanlarının belirlenmesi ve bu alanların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması için gereklidir. Yerel ve bölgesel düzeyde yürütülen çalışmalar, çevresel sorumluluğun uygulanabilirliğini artırmakta ve bu sorumluluğun toplumsal farkındalıkla birleşmesini sağlamaktadır (Kaya ve Uzun, 2019; Hergül ve Ak, 2023).

Sosyal sorumluluk; temel amacı topluma yönelik fayda sağlamaktır. Aynı zamanda sosyal sorumluluklar, psikolojik ve duygusal ihtiyaçlara da gönderme yapmaktadır (Akıncı Vural ve Coşkun, 2011). Sosyal ve çevreye karşı sorumluluk içeren tasarım yaklaşımları Günümüzde peyzaj tasarımı, doğal kaynakların tükenmesi ve peyzaj değerlerinin tahrip olması, ekosistemin ve ekolojik döngülerin bozulması, değişen yaşam biçimleri, artan nüfus ve bozulan çevre koşullarına uyum sağlama yolunda kapsamını değiştirerek yeni kavramlar, yaklaşımlar ve çözümleri gündeme getirmektedir. Bu nedenle 21. yüzyıl peyzaj tasarımlarında sürdürülebilirlik, etik politikalar ve sorumluluklar önemli bir yere sahiptir (Aklanoğlu, 2009). Tasarımcının sosyal sorumluluğu, tasarımın gücünü toplumun yaşam kalitesini yükseltmek için kullanmasıdır (Farivarsadri, 2015).

Toplumsal ve kültürel sorumluluk; peyzajın tarihi ve kültürel değerlerini koruma ve yaşatma çabasını ifade etmektedir. Toplumu derinden etkileyen çevresel veya toplumsal olay ve sorunlar, tasarımcıları sosyal sorumluluk alanında tasarım çalışmalarına yönlendirmiştir (Dokuzlar, 2015). Kamusal ve Tarihi alanların, ortak yaşam alanlarının

erişilebilirliği, yerel, kültürel ve tarihsel bağlamda peyzaj bileşenlerinin korunması olarak ifade edilmektedir.

2.2.7 Peyzaj karakter sınıflandırması kapsamında peyzaj algısı

Peyzaj karakter sınıflandırması, peyzajların doğal, kültürel ve tarihi özelliklerini tanımlamak ve koruma stratejileri oluşturmak için önemli bir tekniktir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) kapsamında yapılan bu sınıflandırma, peyzaj algısını anlamak ve değerlendirmek için oldukça elzemdir.

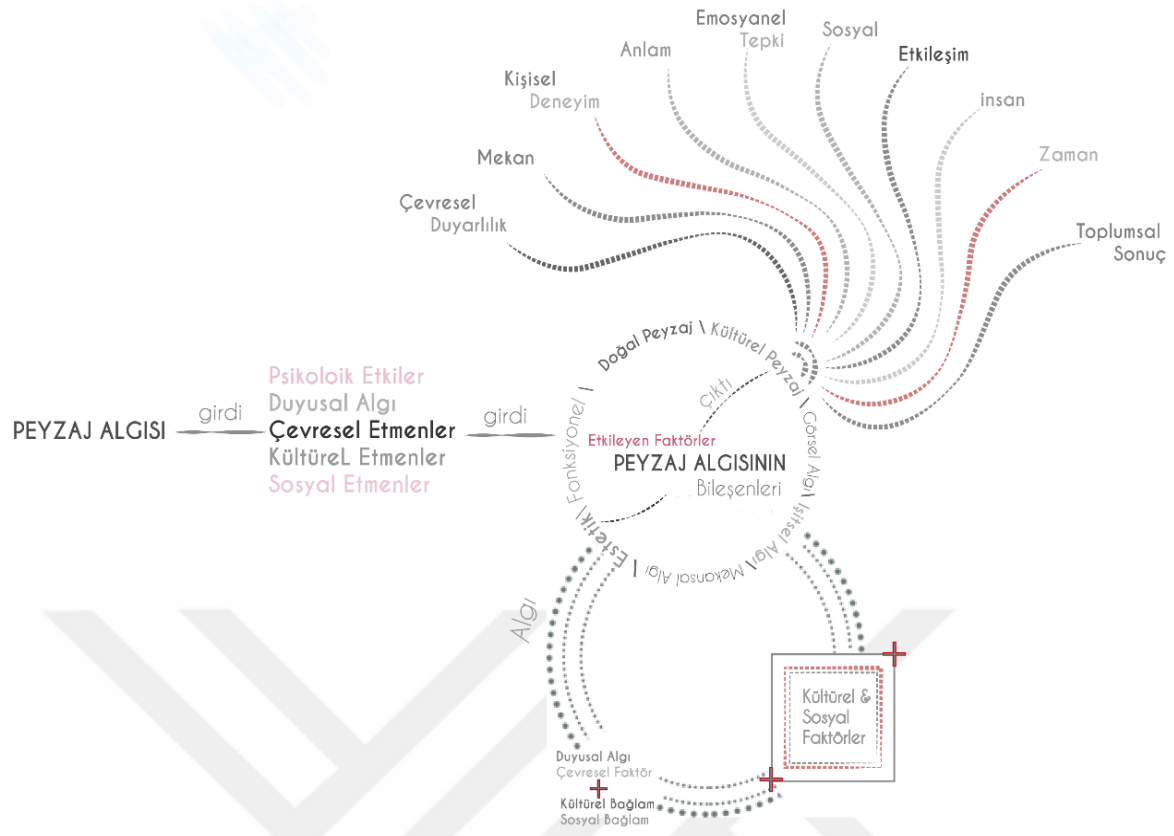
Peyzaj algısı, bireylerin ve toplumların çevrelerini nasıl hissettikleri ve değerlendirdikleriyle ilgilidir. Peyzaj, sadece fiziksel bir alan değil, aynı zamanda insanların bu alanla kurduğu duygusal ve kültürel bağları da kapsamaktadır (**Şekil 2.5**). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, peyzajı "özellikleri, insan ve/veya doğal etkenlerin etkileşimi ve etkisiyle insanlar tarafından algılanan bir alan" olarak tanımlamaktadır (Koç ve Yılmaz, 2020). Bu tanım, peyzajın algısal yönünü vurgulayarak, peyzaj karakter sınıflandırmasının önemini pekiştirir.

Peyzajların tarihsel ve arkeolojik evrimini inceleyerek değişimleri tespit eden TPKS, peyzajın geçmişteki durumunu kavrayabilmek ve mevcut halini değerlendirebilmek açısından büyük öneme sahiptir (Tülek ve Atik, 2017).

Peyzaj karakter sınıflandırması, peyzajın tarihsel ve kültürel değerlerinin belirlenmesi, bu değerlerin korunmasına yönelik gerekli stratejilerin oluşturulmasında temel bir rol oynamaktadır (Demir, 2017). Bu tür çalışmalar, peyzajın korunmasına yönelik etkili yaklaşımların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

APS tarafından sunulan çerçeve, peyzaj değerlerinin korunması ve sürdürülebilir yönetimi için farklı disiplinler arasında iş birliğini destekleyen TPKS, peyzaj politikaları, mekânsal planlama ve tarım-çevre politikaları gibi çeşitli alanlarda etkili uygulama fırsatları yaratmaktadır (Akbana ve Bulut, 2020). Bu doğrultuda, peyzaj algısının geliştirilmesi, farklı alanlardaki uzmanların iş birliğiyle mümkün olmaktadır.

Peyzaj karakter sınıflandırması sürecinde yerel toplumların katılımı, sürdürülebilirliğin sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır. Toplumların peyzajın değerini kavrayarak bu değerlerin korunmasına yönelik çabalara katılması, koruma politikalarının etkinliğini artırmaktadır (Kaya ve Uzun, 2019). Bu çerçevede, peyzaj algısının geliştirilmesi, yerel halkın aktif katılımı ile pekiştirilmelidir.

Şekil 2.5 : Peyzaj karakter sınıflandırması kapsamında peyzaj algısı (Özer ve diğ., 2024)

Şekil 2.5’ te gösterildiği gibi peyzaj algısını oluşturan girdiler çevresel etmenler, kültürel etmenler, sosyal etmenler, psikolojik etkiler ve duygusal algılardır. Peyzaj algısını oluşturan bu girdiler çevresel duyarlılık, mekân, kişisel deneyim, anlam, emosyonel tepki, sosyal etkileşim, insan, zaman ve toplumsal sonuçlar gibi çeşitli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresel duyarlılık, peyzajın korunmasına yönelik bilinç oluştururken, mekân ve zaman bağlamı, bireylerin ve toplulukların peyzajla kurduğu fiziksel ve tarihsel ilişkiyi güçlendirmektedir. Kişisel deneyimler ve duygusal tepkiler, bireysel anlam dünyasını zenginleştirirken, sosyal etkileşim ve toplumsal sonuçlar, peyzajın kolektif değerini ortaya çıkarmaktadır. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, peyzajı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde anlamlandırılmış bir kültürel varlık haline getirmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Çalışmanın ana materyalini tarihi peyzaj karakter uygulamaları ile ilgili çalışmaların gerçekleştirildiği ülkeler oluşturmaktadır. Tarihi peyzaj karakter analizi uygulamaları ile ilgili çalışma yapılan ülkelere İngiltere, İskoçya, Kuveyt, Hindistan, Portekiz, Türkiye, İspanya ve Arjantin’de yapılan bilimsel çalışmaların değerlendirilmesi yapılacaktır.

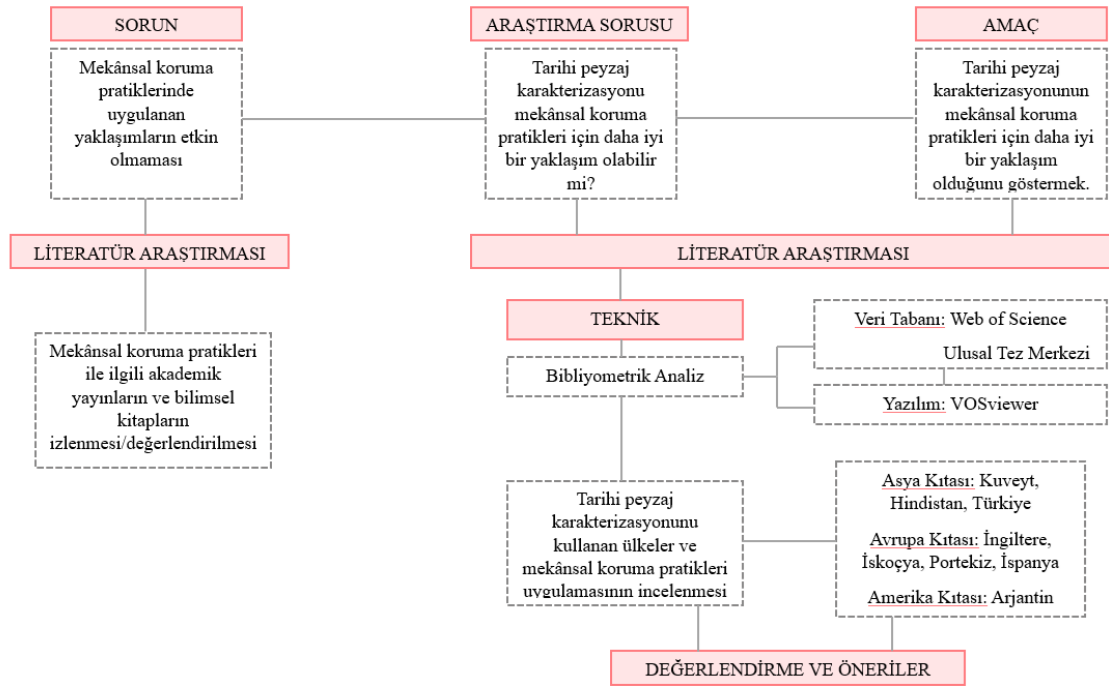
Şekil 3.1’ de gösterilen haritada çalışma yapılan ülkelerin konumları belirtilmiştir. Çalışmaları değerlendirilecek ülkeler belirlenirken “historic landscape characterization” kavramına ilişkin Web of Science veritabanında yapılan bibliyometrik analizde konu ile ilgili çalışmaların yoğun olduğu ülkeler (İngiltere, İskoçya, Kuveyt, Hindistan, Portekiz, Türkiye, İspanya ve Arjantin) seçilmiştir.

Şekil 3.1 : Değerlendirilen çalışmaların yapıldığı Dünya Ülkeleri.

3.2 Yöntem

Bu tez çalışmasında bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak Dünya genelinde yapılan Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu çalışmaları değerlendirilmektedir. Yöntem Akış Şeması Şekil 3.2’ de belirtildiği gibidir.

Şekil 3.2 : Yöntem akış şeması.

Çalışmada, mekânsal koruma uygulamalarına yönelik bir yaklaşım geliştirmek amacıyla, tarihi peyzaj karakterizasyonu üzerine yapılan literatür taramaları ve bibliyometrik analizler kullanılmıştır. Veriler uluslararası alanda yapılan çalışmaların incelenmesiyle elde edilmiştir. Bu doğrultuda, çeşitli ülkelerden mekân ve kültürel miras koruma projeleri, tarihi peyzajın korunmasına dair geliştirilmiş modeller ve bu modellerin uygulama örnekleri araştırılmıştır. Bibliyometrik analiz, bu alandaki literatürün zaman içindeki evrimini, popüler araştırma konularını ve en fazla atıf alan kaynakları belirlemeye yönelmiştir. Elde edilen veriler, mekânsal koruma pratiklerinin tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğini anlamaya ve bu alanda sürdürülebilir koruma stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Çalışma, öncelikle tarihi peyzaj karakterizasyonu literatürünün kapsamlı bir şekilde irdelemeyi hedeflemiştir. Bu amaçla öncelikle çeşitli veri tabanlarından kuramsal temellerle ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Web of Science akademik veri tabanından “historic landscape characterization”, “landscape character analysis”, “spatial protection”, “Historic landscape characterization in the world” anahtar kelimeler kullanılarak ilgili yayınlar analiz edilmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler, peyzaj karakterizasyonuna dair geniş bir kapsama ulaşmak amacıyla seçilmiştir. Veritabanından elde edilen veriler en fazla kullanılan kelimeler, atıf durumları gibi değişkenlere göre değerlendirilmiştir.

Verilerin filtrelenmesi ve analiz edilmesi aşamasında, bibliyometrik analiz araçlarından yararlanılmıştır. Analizler için VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. En çok kullanılan anahtar sözcük olan “historic landscape characterization” ile ülke bazında akademik yayın araştırmaları yapılmıştır. Analiz, tarihi peyzaj karakterizasyonu literatüründeki en etkili çalışmaları ve coğrafi bölgeleri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu süreçte kullanılan teknikler arasında ortak kelime analizi, atıf ağı analizi gibi incelenmeler yer almıştır.

Veriler, yalnızca sayısal analizlerle değil, aynı zamanda içerik analiziyle de değerlendirilmiştir. Örneğin, belirli temalar altında gruplandırılan makalelerin tam metin incelemesi yapılmış ve bu temaların tarihi peyzaj karakterizasyonu çalışmalarındaki katkıları ve sınırlamaları ortaya konmuştur.

Araştırma bulguları, alandaki akademik gelişmeleri daha iyi anlamak ve bu bilgiyi pratik uygulamalara dönüştürmek için önerilerle birlikte sunulmuştur. Bu süreçte, yöntemin şeffaf ve tekrarlanabilir olması sağlanarak, gelecekteki çalışmalar için bir model oluşturulması amaçlanmıştır.

3.2.1 Veri analizi

“Landscape character analysis” anahtar sözcüğü ile “tüm alanlar” seçilerek yapılan araştırmada ulaşılan sonuçlardan atıf alma durumuna göre en çok atıf alan çalışma “Landscape character analysis and assessment at the lower basin-scale (Koç A., ve Yılmaz S.), (2020)” ve en az atıf alan çalışma ise “Role of Landscape Character Analysis in Evaluation Interaction Between Rural Settlement and Protected Area: Kapisuyu Basin Sample (Görmüş, S ve Oguz, D), (2013)” çalışması olmuştur. 2011 tarihli “How Useful are the Concepts of Erasure, Origination, Transformation and Migration in Teaching? (Stuart-Murray, J)” çalışması henüz hiç atıf almamıştır.

Aynı anahtar sözcük ile yapılan çalışmalar içerisinde en eski olan çalışma 2011 yılında yapılmış olan “How Useful are the Concepts of Erasure, Origination, Transformation and Migration in Teaching? (Stuart-Murray, J)” çalışması ve en yeni tarihli çalışma 2021 tarihli “The Use of Landscape Character Analysis to Reveal Differences Between Protected and Nonprotected Landscapes in Kapisuyu Basin (Görmüş, S; Oguz, D; Esbah Tunçay, H; Cengiz, S)” çalışmasıdır.

“Historic landscape characterization” anahtar sözcüğü ile “tüm alanlar” seçilerek yapılan araştırmada ulaşılan çalışmalardan atıf alma durumuna göre en çok atıf alan çalışma “Guidelines from the heritage field for the integration of landscape and heritage planning: A systematic literature review (Sánchez, ML; Cabrera, AT and Del Pulgar, MLG), (2020)” ve en az atıf alan çalışma ise “Historic landscape characterization (HLC) and Belvedere Project: a comparison through the lens of Geodesign by Steinitz (Lage, LB), (2018)” çalışması olmuştur.

“Historic landscape characterization” anahtar sözcüğü ile yapılan çalışmalar içerisinde en eski olan çalışma 2010 yılında yapılmış olan “Imagination: facts and constructions About imagination, authenticity and identity, and the value of interpretative heritage research (Bloemers, T)” çalışması ve en yeni tarihli çalışma 2021 tarihli “Climate Change and Cultural Heritage: A Landscape Vulnerability Framework (Cook, I; Johnston, R and Selby, K)” çalışmasıdır.

“Spatial protection” anahtar sözcüğü ile “tüm alanlar” seçilerek yapılan araştırmada ulaşılan sonuçlardan atıf alma durumuna göre en çok atıf alan çalışma “The enlargement of the Suez Canal - Erythraean introductions and management challenges (Galil, B; Marchini, A; Occhipinti-Ambrogi, A; Ojaveer, H), (2017)” ve en az atıf alan çalışma ise henüz atıf almamış olan “An Evaluation Study on the Spatial and Temporal Evolution of Water Ecological Security in the Hotan River Basin (Xu, YJ ve diğ.), (2024)” çalışması olmuştur.

“Spatial protection” anahtar sözcüğü ile yapılan çalışmalar içerisinde en eski olan çalışma 1997 yılında yapılmış olan “Carbohydrate-protein interaction studies by laser photo CIDNP NMR methods (Siebert, HC ve diğ.)” çalışması ve en yeni tarihli çalışma 2024 tarihli “An Evaluation Study on the Spatial and Temporal Evolution of Water Ecological Security in the Hotan River Basin (Xu, YJ ve diğ.)” çalışmasıdır.

Yapılan analizler peyzaj karakter analizi ve tarihi peyzaj karakterizasyonu ile ilgili yapılmış çalışmaların yaklaşık 10 yıllık bir yakın geçmişe tarihlendiğini yani çalışmaların henüz çok yeni olduğunu göstermektedir.

‘Historic landscape characterization in the world’ terimi ile “tüm alanlar” seçilerek yapılan Web of Science araştırmasında atıf alma durumuna göre en çok atıf alan çalışma “Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review (Simensen, T; Halvorsen, R and Erikstad, L), (2018)” çalışması olmuştur ve “Community reconstruction of biocultural landscapes. Application in the Kokonuko Indigenous Territory, (Montaño, M ve diğ.), (2025)” çalışması henüz hiç atıf almamıştır.

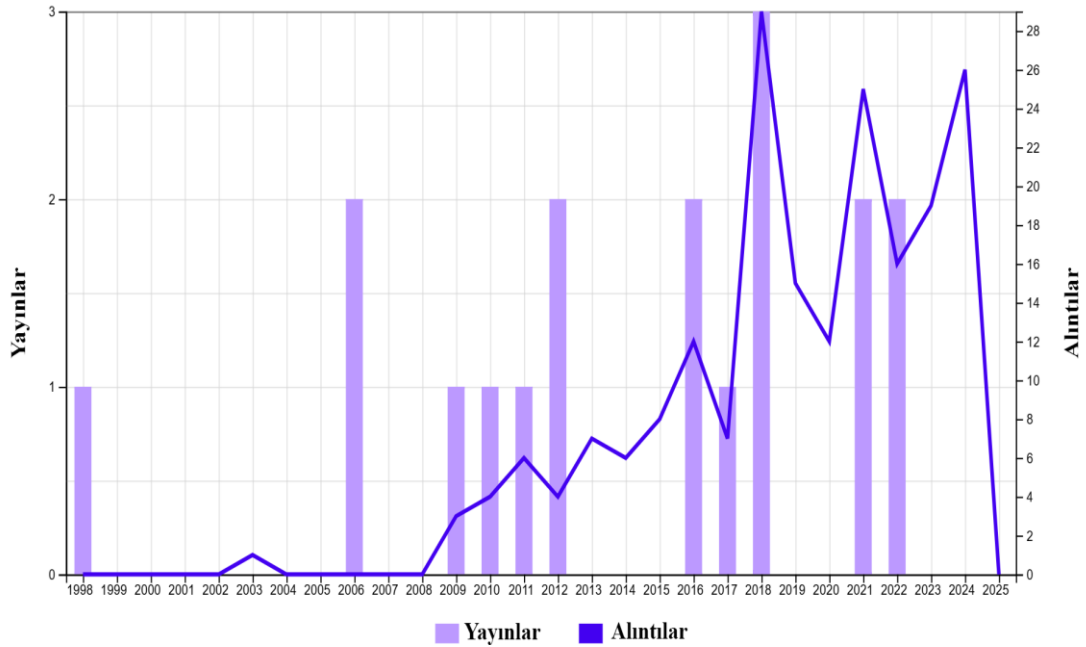
Analizler yapılırken en çok kullanılan terimin “historic landscape characterization” olduğu görülmüştür ve sonraki analizleri daha detaylı inceleyebilmek için bu terimde Web of Science veri tabanında “title” ve “topic” kısımlarında ülke bazında aramalar yapılmıştır.

Web of Science bilimsel araştırma sitesinde “historic landscape characterization” anahtar kelimesi ile “title” seçeneğinde yapılan analiz sonucunda edinilen veriler içerisinde “atıf alma” durumuna göre bir analiz yapılmıştır ve bu anahtar kelime ile en çok alıntılanan (atıf alan) çalışma “Historic landscape characterisation: A landscape archaeology for research, management and planning (Turner, S), (2006)” çalışması olurken en az alıntılanan (atıf alan) çalışma ise “Historic landscape characterization (TPK) and Belvedere Project: a comparison through the lens of Geodesign by Steinitz (Lage, LB), (2018)” çalışması olmuştur. Yapılan çalışmaların alansal dağılımları Şekil 3.3’ de gösterilmiştir.

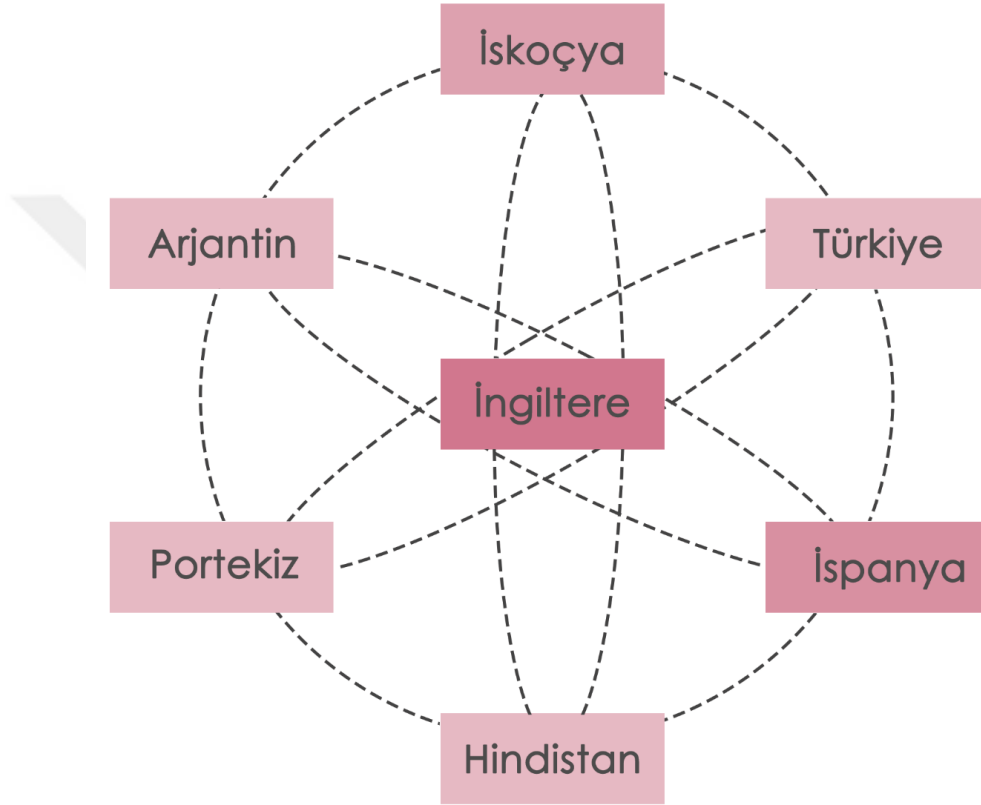
Şekil 3.3 : Çalışma yapılan alanların dağılımı.

Yayın durumlarının yıllara göre grafiksel gösterimi Şekil 3.4’ verilmiştir. Grafik alıntı durumlarına bakılarak hazırlanan raporların sonucuna göre hazırlanmıştır. Şekil 3.4’te görüldüğü üzere alıntı raporuna göre en fazla 2018 yılında çalışma yapılmıştır.

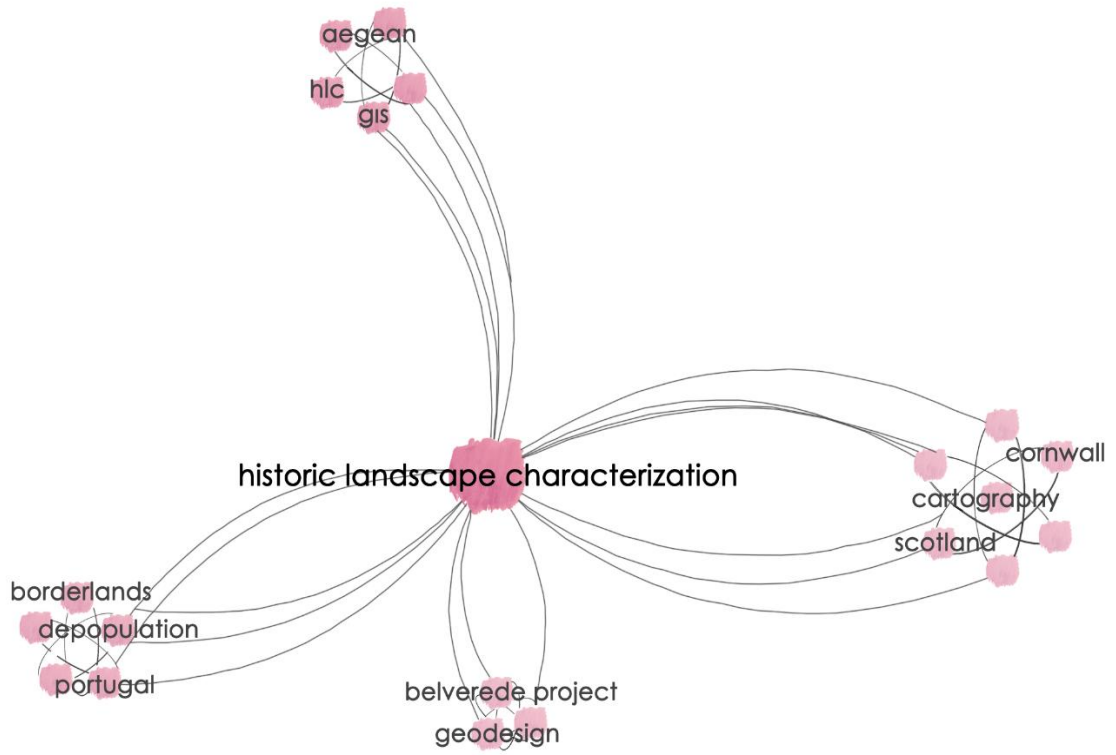
Şekil 3.4 : Yıllara göre yayın durumları.

Web of Science veritabanından elde edilen veriler VOSviewer yazılımında analiz edilmiştir. Buna göre ortaya çıkan bulgular aşağıdaki Şekil 3.5, Şekil 3.6’ daki gibidir. En çok çalışma yapılan ülkeler Şekil 3.5’te İngiltere, İskoçya, Kuveyt, Hindistan, Portekiz, Türkiye, İspanya ve Arjantin olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.5 : Çalışma yapılan ülkeler.

Veri tabanında yapılan analizler sonucunda en çok çalışma yapılan ülkeler baz alınarak yaygın kullanıma sahip anahtar kelimeler oluşturulmuştur (Şekil 3.6). Tüm bu veriler doğrultusunda ülke bazında yapılan analizlerde yer alan ülkeler için en çok kullanılan anahtar kelime olan “historic landscape characterization” ile bu ülkelerin TPK anlayışı değerlendirilecektir.

Şekil 3.6 : En çok kullanılan anahtar kelimeler.

4. BULGULAR

Tez çalışması kapsamında yapılan analizler sonucu tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı üzerinde en fazla çalışma yapılan ülkeler (İngiltere, İskoçya, Kuveyt, Hindistan ve Portekiz, Türkiye, İspanya, Arjantin) tespit edilmiştir. Analiz sonuçları detaylı olarak bu bölümde verilecektir.

4.1 İngiltere'nin Kırsal, Kentsel ve Sanayi Sonrası Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

İngiltere'nin TPK anlayışında peyzaj, yalnızca fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal dinamiklerin bir yansımasıdır. Bu nedenle, farklı disiplinler tarafından ele alınan çeşitli yaklaşımlar, peyzajın bütüncül olarak anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Turner ve Rippon'un çalışmaları, bu çok boyutluluğu anlamamanın ve anlamlandırmanın, tarihsel ve kültürel bağlamları dikkate alarak mümkün olabileceğini göstermektedir.

Turner (2006) Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yaklaşımının, farklı akademik disiplinler arasındaki iletişim boşluklarını doldurmak için nasıl kullanılabileceğini değerlendirmektedir. Peyzaj, farklı disiplinlerde farklı şekillerde algılanmakta ve bu zorluklara sebep olmaktadır. Örneğin; peyzaj tarihçileri geçmiş toplumların yaptığı değişiklikleri arkeolojik ve tarihsel verilerle inceleyerek anlamaya çalışırken, kültürel coğrafyacılar peyzajları kültürel olarak inşa edilen ve sürekli değişen yapılar olarak ele almaktadır (Cosgrove, 2006; Olwig, 2004). 1980'lerde post-modern arkeoloji, peyzajı sadece insanların şekillendirdiği bir şey olarak değil, aynı zamanda insan algılarını şekillendiren bir bağlam olarak savunmuştur (Shanks ve Tilley, 1987; Gosden, 1994). Turner (2006) bu çalışmada, arkeolojik teorilerin bu boşluğu kapatabileceğini öne sürmektedir. TPK yaklaşımı, Avrupa'daki peyzajları tarihsel bağlamda ele almakta ve bu peyzajların hem insanları şekillendiren hem de onlara şekil veren aktif bir kültür biçimi olduğunu savunmaktadır. Özellikle, "doğal" görünen alanlar bile insan müdahalesiyle şekillenmiştir. Örneğin, İngiltere'nin güneybatı bozkırlarının bitki örtüsü 8000 yıl önceki halinden farklıdır (Caseldine, 1999). Peyzajlar, sadece fiziksel alanlar değil, kültürel olarak farklı bakış açılarıyla yorumlanan, tartışmalı alanlardır. Bu nedenle, peyzajlar arkeolojik bir çerçeveyeyle daha bütünsel bir şekilde ele alınmalıdır (Turner, 2006).

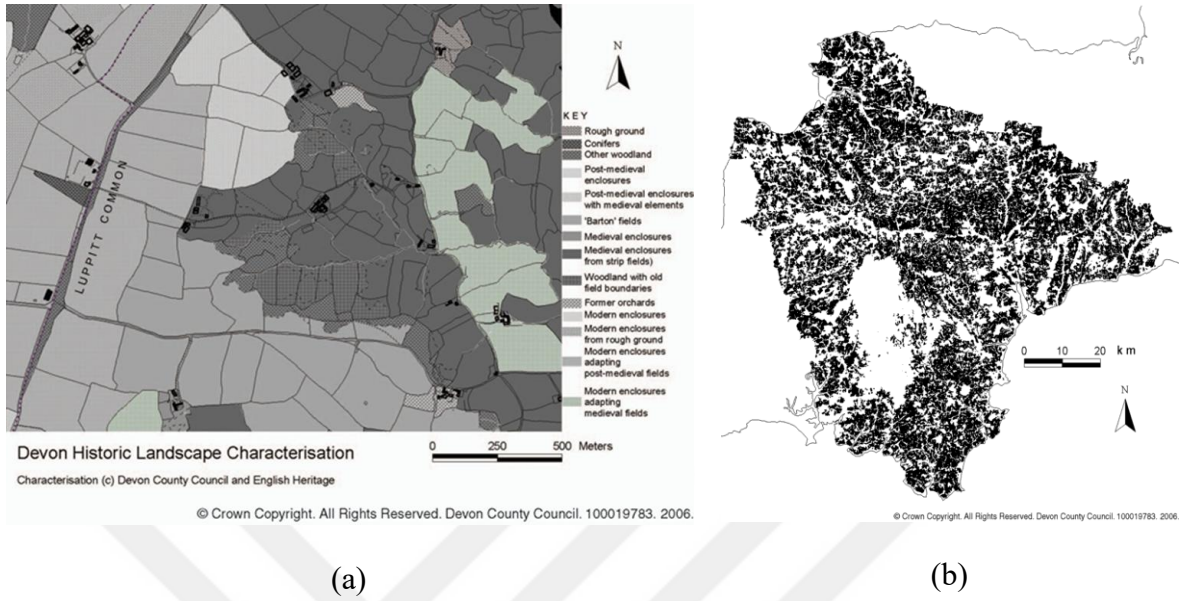
TPK'nin en büyük zorluklarından biri, Avrupa'daki peyzajların karmaşık yapısının kaydedilmesidir. Bu nedenle İngiltere'deki arkeologlar, TPK ve Tarihi Arazi Kullanım Değerlendirmesi (TPA) gibi teknikler geliştirmiştir. 1990'larda İngiltere'de, tarihi peyzajların, özellikle bireysel anıtlar ve binalar kadar korunmadığı fark edilmiştir. English Heritage, farklı peyzaj anlamlandırma yöntemlerini değerlendirmiştir. TPK, tarihsel olaylar ışığında peyzajın nasıl şekillendiğini göstermekte ve zaman derinliği sunmaktadır (Turner, 2006). Cornwall'da geliştirilen bu yöntem, peyzajların tarihsel karakterlerini gruplandırarak haritalar oluşturur (Herring, 1998). Şekil 4.1'de havadan görünümü verilen Devon'un TPK'si, 2005'te tamamlanan ve 6000 km²'lik bir alanı kapsayan bir projedir; burada haritalama, çeşitli kaynaklar ve morfolojik veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4.1 : Devon'da (Birleşik Krallık) Luppitt Common üzerinden batıya bakan Blackdown Hills'in havadan görünüm (Turner, 2006).

TPK, geleneksel arkeolojik envanterlere göre daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) kullanarak, farklı zaman dilimlerinden gelen verileri birleştirmekte ve çatışan yorumları analiz edebilmektedir. Bu, peyzajın sadece statik bir "anlık görüntü" olarak değil, zaman içinde değişen dinamik bir olgu olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Devon TPK projelerinde (Şekil 4.2 a ve b), insan yerleşimlerinin ve arazi kullanımlarının değişimi haritalanmış ve bu değişimlerin etkileri gözler önüne serilmiştir. Devon'daki peyzaj karakter tiplerinin dağılımını göstermektedir; bu karakterler,

ortaçağlarda şerit tarla olarak kullanılmalarından büyük ölçüde etkilenmiştir (Turner, 2006).

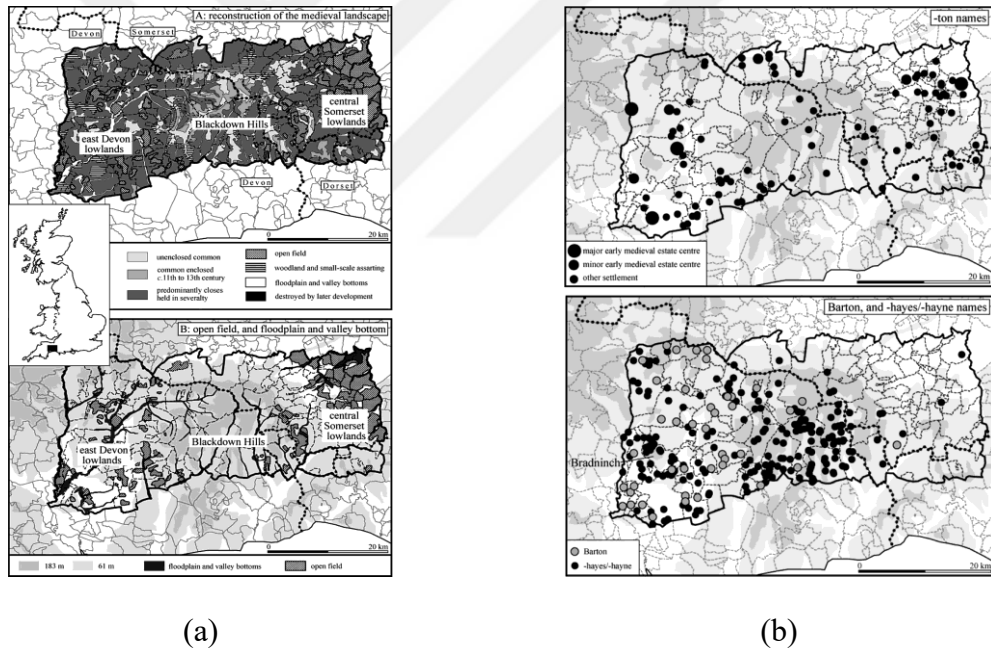
Şekil 4.2 : (a) Devon'un TPK haritası; (b) Devon'daki peyzaj karakter tiplerinin dağılımı haritası (Turner, 2006).

TPK, peyzajın değerini belirlemede ve gelecekteki değişimlere yön verme konusunda önemli bir araçtır. Ancak, bu yaklaşım farklı bakış açılarını değiştirebilir ve fiziksel peyzajda değişikliklere yol açabilir. TPK, peyzajın tarihsel ve kültürel önemine dair daha geniş bir anlayışa katkı sağlar ve bu da planlama ve yönetim kararlarını etkileyebilir (Turner, 2006).

İngiltere'de yapılan bir diğer çalışma olan "Historic Landscape Character and Sense of Place (Tarihi Peyzaj Karakteri ve Yer Duygusu)" çalışmasında Rippon (2013), Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemini ele alarak bu yöntemin çeşitli eleştirilerini ve savunmalarını tartışmaktadır. TPK'nin sınırlı kanıt yelpazesi ve peyzaj karakterinin yalnızca belirli yönlerini dikkate aldığı eleştirilerine değinerek, tarihi peyzajların daha geniş bir perspektifle incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Makale, TPK'nin gelişimi ve eleştirileri üzerinden tarihi peyzaj çalışmalarına daha derinlemesine bir anlayış kazandırmayı amaçlamaktadır.

Peyzaj karakterindeki yerel ve bölgesel çeşitliliğin, toplulukların yer ve aidiyet duygusuna katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Örneğin, Devon'daki Dartmoor'daki granit torsları gibi belirgin fiziksel özellikler, bazı bölgelerde peyzaj karakterini tanımlarken, Kent Weald gibi yerlerde arazi kullanım kalıpları belirleyici olmuştur (Everitt, 1977, 1979, 1986). Yer

adları da bu çeşitliliği yansıtır; örneğin, Romney Marsh örneği, 8. yüzyılda "Bataklık" olarak adlandırılan bölgenin peyzaj olarak tanınması (Swanton, 1996) ve Blackdown Tepeleri'ndeki yerleşim ve arazi kullanım kalıpları (Robert ve Wrathmell, 2000; Rippon, 2008) buna örnek olarak verilebilir. Blackdown Tepeleri çevresindeki yer adları (Şekil 4.3 a ve b) (örneğin, '-ton' ve '-hayes/-hayne'), bölgenin tarımsal geçmişini ve yerleşim dilini yansıtarak, yerel kimliklerin ifadesine olanak tanımaktadır (Cameron, 1996). Ayrıca, bu yer adları, bölgedeki arazi kullanımına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Somerset'teki ovalarda yerleşimler genellikle büyük köylerle ilişkilendirilirken, Blackdown Tepeleri gibi dağınık yerleşim alanlarında farklı yer adı biçimleri yaygındır (Turner, 2006). Çalışmada ayrıca yerel mimariye de değinilmektedir; özellikle ortaçağ evlerinin yapısal farklılıkları (Lake ve Edwards, 2006 (a), 2006(b)) ve Blackdown Tepeleri'ndeki yerel farklılıklar (Brunskill, 1971, 1992). Bu mimari tercihler, bölgedeki toplulukların sosyal yapısını ve yerel kimliklerini yansıtmaktadır.

Şekil 4.3 : (a) Blackdown Tepeleri ve Devon seçilen tarihi peyzaj türleri, (b) Blackdown Tepeleri ve bitişik alanların belirli bölümlerinde peyzaj karakterine belirli bir katkıda bulunan seçilen yer adı öğelerinin dağılımı (Rippon, 2013).

Rippon (2013)' ün çalışması yer altı arkeolojisi ve jeofizik araştırmalarının, tarihi peyzajların daha kapsamlı bir şekilde haritalanmasına nasıl yardımcı olabileceğini tartışmaktadır (Bowden, 1999). Güney Essex Bataklıkları bu bağlamda önemli bir örnektir. Burada, tarihsel peyzajın korunması üzerine yapılan bir araştırma, bölgedeki yerleşim ve arazi kullanımının tarihsel derinliğini anlamayı amaçlamaktadır (Rippon, 2000). Güney

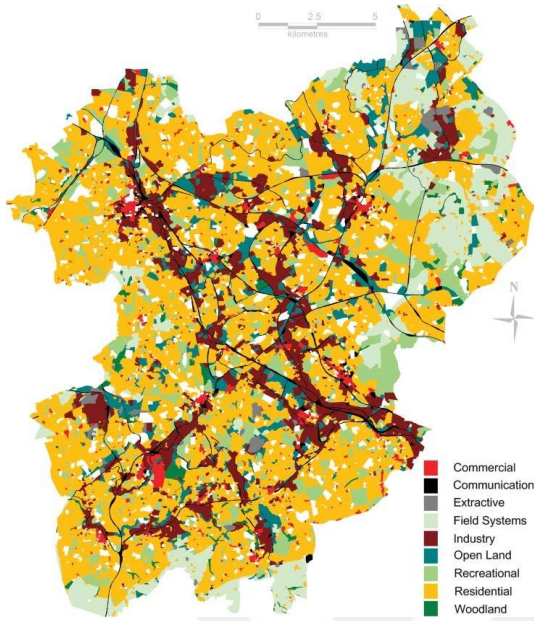
Essex Bataklıkları, geçmişte koyun otlatmaya yönelik olarak kullanılmış ve bu kullanım yer adlarına yansımıştır. Bölgedeki mülkiyet yapıları ve topluluklar arası bağlantılar, Domesday Kitabı'nda kaydedilmiştir (Darby, 1952). Bu bataklıklar, yerel toprak sahiplerinin Hollandalı mühendislerle başlattığı drenaj projeleriyle dönüştürülmüştür (Cracknell, 1959).

Tarihi bağların günümüzde halkla paylaşılması gerektiği vurgulanarak, Güneydoğu Essex'in kırsal ve kentsel alanlarını birbirine bağlayacak projeler (örneğin, patika ve bisiklet yolları) önerilmektedir. Bu projeler, kırsal alanlara halkın erişimini artırabilir ve bölgedeki tarihsel bağların daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayabilir (Rippon, 2013).

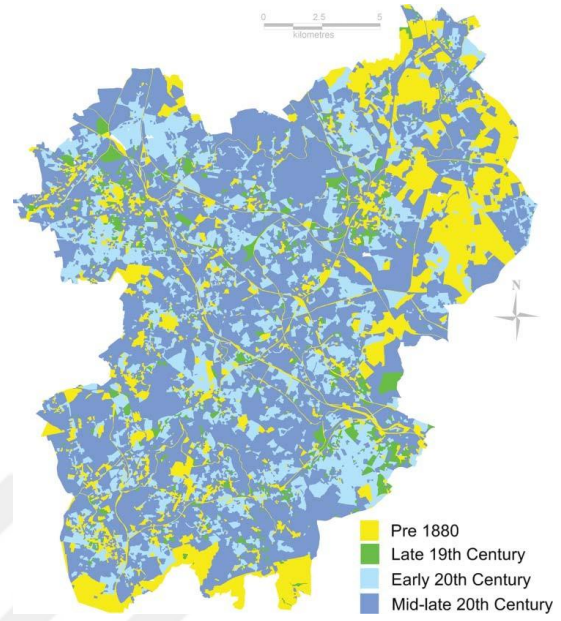
Quigley ve Shaw (2010)'ın çalışması olan "Characterization in an Urban Setting: The Experience of the Black Country (Kentsel Bir Ortamda Karakterizasyon: Black Country Deneyimi)" İngiltere'nin Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu anlayışının erken bir örneğini ortaya koymaktadır. Quigley ve Shaw (2010), İngiltere'nin Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemini, özellikle kentsel alanlarda uygulanabilirliği açısından değerlendirerek Black Country örneğini sunmaktadır. Çalışma, sanayi devrimi sırasında şekillenmiş bu bölgenin hızla kaybolan tarihsel ve kültürel mirasını korumak ve anlamlandırmak için TPK'nin önemini vurgulamaktadır. Black Country, kömür madenciliği, demir üretimi ve kireç taşı çıkarımı gibi 18. ve 19. yüzyıl sanayi faaliyetleriyle tanınmakta, ancak bu miras modern yenileme çalışmaları sırasında tehdit altına girmektedir (Quigley ve Shaw, 2010). Sanayi sonrası bölgelerin peyzajında TPK'nin, yalnızca belirli yapıların korunmasını öngören eski yaklaşımları aşarak, daha bütünsel bir koruma anlayışı sağladığı belirtilmektedir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) gibi protokollerin de katkısıyla, hem kırsal hem de kentsel peyzajların korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

1880-1930 arası Mühimmat Araştırması haritaları, 19. yüzyılın başlarına ait müfettiş haritaları ve modern dijital veriler kullanılarak analizler yapılmıştır (**Şekil 4.4, Şekil 4.5**). Ancak, 1770'lerden önceki kaynak eksikliği ve 20. yüzyılın ortasından sonraki değişimlerin sınırlı belgelenmesi gibi zorluklar yaşanmıştır. Arazi kullanımı, geniş türler (tarım, konut, sanayi, açık alan) ve dar türler (örneğin, madencilik, taşocakçılığı) olarak sınıflandırılmıştır. Özellikle madencilik alanları, bölgenin tarihsel özgünlüğünü yansıtmaktadır. Viktorya dönemi konutları, teraslı evler ve sanayi bölgeleri yakınlarındaki işçi yerleşimleri gibi yapılar detaylı şekilde analiz edilmiş, sokak düzeni ve bahçe gibi ek unsurlar dikkate alınmıştır. Eski madencilik alanlarında daha küçük arazi kullanım kalıpları görülmüştür. Bölgedeki endüstriyel faaliyetlerin kalıntıları (ör. kanallar, demir

işleri) daha spesifik karakter türlerine ayrılarak haritalandırılmıştır (Quigley ve Shaw, 2010).

Şekil 4.4 : 2000 yılında arazi kullanımına göre Black Country (Quigley ve Shaw, 2010).

Şekil 4.5 : Blackcountry köken dönemine göre (1880, 1900 ve 1938) tarihi gelişiminin kapsamı (Quigley ve Shaw, 2010).

BCTPK (Black Country Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu), 2004 yılında yürürlüğe giren planlama reformları ile uyumlu hale getirilerek, yerel karakter ve mirasın sürdürülebilir kalkınma stratejilerine entegre edilmesi sağlanmıştır. Özellikle hızlı değişim alanlarında, bu yöntem tarihi değerlerin korunması için önemli bir araç olarak görülmüştür (Quigley ve Shaw, 2010). Quigley ve Shaw, TPK'nin kentsel alanlarda yerel farklılıkları ve tarihi kimliği korumak için güçlü bir yöntem olduğunu savunmaktadır. Black Country deneyimi, bu yöntemin sanayi sonrası peyzajların yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından potansiyelini ortaya koymaktadır. Çalışma, TPK'nin yalnızca tarihi binaları değil, geniş peyzaj alanlarını kapsayan bütüncül bir yaklaşım sunduğunu gösterir.

TPK'nin sunduğu analizler, tarihi değerlerin korunmasını ve modern kalkınma süreçlerine entegrasyonunu mümkün kılmaktadır. Özellikle, sanayi sonrası peyzajlarda, geçmişin izlerini taşıyan unsurların korunması ve aynı zamanda gelecekteki yeniliklerle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Black Country örneği, bu dengeyi sağlamanın önemini ortaya koymaktadır. Peyzaj çalışmalarında, tarihçiler, coğrafyacılar, arkeologlar ve diğer

disiplinlerin ortak çalışması gerekli haldedir. Turner ve Rippon'un vurguladığı gibi, disiplinler arası iletişim eksiklikleri, peyzajın daha derinlemesine anlaşılmasını engelleyebilir. TPK, bu eksiklikleri gideren bir araç olarak dikkat çekmektedir. Yer adlarından mimari tercihlere kadar birçok unsur, toplulukların kimliklerini ve tarihlerindeki çeşitliliği yansıtmaktadır. Bu yerel ve bölgesel kimliklerin korunması, yalnızca geçmişe saygı göstermekle kalmaz, aynı zamanda gelecekteki toplumsal aidiyet duygusunun da temelini oluşturmaktadır. TPK'nin sınırlı kanıt yelpazesine dayandığı, bazı yönlerden yüzeysel kalabileceği eleştirileri önemlidir. Ancak bu eleştiriler, yöntemin daha geniş ve kapsamlı bir perspektif geliştirmesi için bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

4.2 İskoçya'nın Kültürel Miras Alanlarında Teknoloji Destekli Tarihi Peyzaj

Karakterizasyonu Anlayışı

İskoçya'nın kültürel miras alanlarında tarihi peyzaj karakterizasyonuna yönelik yaklaşımı, yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda yerin belleğini, kültürel katmanlarını ve toplumsal ilişkilerini de dikkate almaktadır. Bu yaklaşım, teknolojik araçların katkısıyla, peyzajın geçmişten bugüne uzanan anlam ve işlevlerini daha derinlemesine analiz etmeye olanak tanımaktadır.

Hall ve Pilcher (2002)' in "Late-Quaternary Icelandic tephra in Ireland and Great Britain: detection, characterization and usefulness" başlıklı çalışması Britanya Adaları ve çevresindeki geç Kuvaterner döneme ait İzlanda kaynaklı volkanik kül (tephra) katmanlarının dağılımını, jeokimyasal özelliklerini ve bunların paleo-çevresel çalışmalarda nasıl kronolojik bir araç olarak kullanılabileceğini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma, özellikle İrlanda ve Britanya'daki mikroskobik volkanik cam parçalarının tespitini ve jeokimyasal analizini vurgulayarak, tephra tabakalarının tarihsel olaylarla ilişkilendirilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu analizlerin kronolojik dizilerin inşasında ve tephrostratigrafik saha korelasyonunda nasıl kullanılabileceğini göstermektedir. Tephra'nın mikroskobik ölçekte varlığı, optik mikroskopi ve elektronik mikroprob analizleri gibi ileri tekniklerle incelenmiş, böylece çevresel ve tarihsel olayların zaman ölçeklerini netleştirmeye katkı sağlanmıştır.

Herring (2009)' in "Framing Perceptions of the Historic Landscape: Historic Landscape Characterisation (HLC) and Historic Land-Use Assessment (HLA) (Tarihi Peyzajının Algılarının Çerçevenmesi: Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) ve Tarihi Arazi Kullanım Değerlendirmesi (TPA))" çalışmasında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) ve

Tarihi Arazi Kullanım Değerlendirmesi (PKA) yöntemlerinin, peyzajın tarihi katmanlarını analiz ederek günümüz peyzajının biçimini ve hissini şekillendiren tarihsel süreçleri anlamayı amaçladığını açıklamaktadır. Bu yöntemler, sınır ve arazi kullanım kalıplarını değerlendirerek geçmiş değişimlerin gelecekteki yönetim ve planlama süreçlerine rehberlik etmesine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, bu yöntemlerin peyzaj araştırmalarını desteklemek, politikalar ve stratejiler geliştirmek ve farklı disiplinler arasında diyalogu teşvik etmek gibi uygulamalara zemin hazırladığı vurgulanmaktadır.

Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK), peyzajın ayırt edici özelliklerini tanımlamak için geliştirilmiş bir yöntemdir ve 1990'larda İngiltere'de, özellikle Cornwall'da uygulanmaya başlanmıştır (Herring, 2007). Bu yaklaşım, tarihsel sınırlar ve arazi kullanım kalıplarını değerlendirerek geçmiş değişimlerin izlerini anlamayı ve gelecekteki değişimlere rehberlik etmeyi hedeflemektedir (Fairclough ve Rippon, 2002). TPK, yalnızca doğal özellikleri değil, tarihsel ve kültürel bağlamları da anlamayı amaçlamaktadır. Örneğin, Cornwall'daki eski araziler, tarih öncesi otlakların devamı olarak tanımlanabilir (Herring, 1998). Bu yöntem, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanarak verileri analiz eder ve kültürel mirası demokratikleştirir (Turner, 2006a). Ancak TPK, basitleştirici olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir, ancak bu eleştiriler, daha ayrıntılı analizler için bir çerçeve sunduğunda aşılabılır (Austin, 2007). Ayrıca, TPK, tarihsel bağlamda göz ardı edilen unsurları, örneğin yarı doğal ormanlık alanlar veya bataklıklar, ele alarak önemli bir yenilik sunmaktadır (Fairclough, 2006). TPK, toplulukları karar alma süreçlerine dahil etmeyi ve tarihi çevrenin değişen dinamiklerini dengelemeyi hedeflemektedir (Mills, 2005). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS), peyzajı insanların algıladığı bir alan olarak tanımlamakta ve peyzajın kimlik ve yer duygularıyla ilişkisini vurgulamaktadır (Avrupa Konseyi, 2000).

TPK'nin haritalar, özellikle anlamak ve eyleme geçmek için önemli çıktılar sunduğu belirtilse de, haritaların sınırlamaları ve taraflılıkları ele alınmaktadır (Chris Fleet). Haritalar, dünyayı kısmi ve düz bir şekilde temsil edebilir ve üreticilerinin ideolojik motivasyonlarını yansıtabilir (Carolyn Anderson; Natasha Ferguson; Charles Withers). Bu nedenle, haritaların yapıbozumcu bir analizle incelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Carolyn Anderson).

İskoçya'nın Tarihi Arazi Kullanım Değerlendirmesi (TPA), TPK ile benzer işlevleri taşımakta ve peyzajın ayırt edici özelliklerini analiz ederek, haritalar ve sınıflandırmalar oluşturmaktadır (Dixon, 2007). TPA, farklı arazi bloklarını haritalandırarak peyzajı tarihsel bağlamda anlamaya çalışmaktadır ve tarımsal iyileştirmeler ile toplumların izlerini

yansıtan peyzaj unsurlarını analiz etmektedir (Dixon, 2007). TPK ve TPA'nın benzerliği, tarihsel peyzaj ve arazi kullanımını analiz etmeyi ve sınıflandırmayı amaçlamaktadır (Herring, 2009).

Galler'deki Tarihi İlgi Alanları Sicili, belirli peyzajları tanımlamak yerine, yerel toplulukları bağlamaya odaklanmış ve her alanın önemini değerlendirerek bir yaklaşım geliştirmiştir (Rippon, 1996; Alfrey, 2007). Ayrıca, TPK, geçmiş peyzajları anlamak ve sürdürülebilir peyzaj politikaları oluşturmak için önemli bir yöntemdir (Herring, 1998; Clark ve diğ., 2004).

TPK'nin esnek yapısı ve CBS entegrasyonu, peyzaj değişimlerini şekillendirmek için daha geniş bir analiz sağlamaktadır (Shropshire İlçe Konseyi, 2006). TPK' nin yerel topluluklarla iş birliği yaparak veri paylaşımını teşvik etmesi, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne uygun olarak gelecekteki peyzaj değişimlerini yönetmek için önemli bir yaklaşım sunmaktadır (Herring, 2009).

McGrath ve diğ. (2022)' nin yapmış olduğu “An assessment of high temporal frequency satellite data for historic environment applications. A case study from Scotland (Tarihi çevre uygulamaları için yüksek zamansal frekanslı uydu verilerinin değerlendirilmesi. İskoçya'dan bir vaka çalışması)” adlı çalışma İskoçya'daki çok ölçekli tarihi çevre araştırması ve yönetim kullanım durumları, özellikle geniş fırça peyzaj karakterizasyonu, anıtların durumunu izlemek ve başka türlü bilinmeyen alanların keşfi için çeşitli mekansal örnekleme çözünürlükleri ile yüksek zamansal frekanslı uydu verilerinin değerini değerlendirmektedir.

McGrath ve diğ. (2022)' nin çalışması, İskoçya'da arkeolojik ve tarihi çevre araştırmaları ile miras yönetimi amaçları için yüksek zamansal frekanslı uydu verilerinin potansiyelini değerlendirmektedir. Çalışma, uydu veri kaynaklarının, arkeolojik araştırmalar ve miras yönetimi için kullanımını geniş tabanlı bir değerlendirmeye katkı sağlamayı hedeflemektedir (McGrath ve diğ., 2020; Banaszek ve diğ., 2018; Cowley ve diğ., 2020). Benimsenen yöntem, uydu görüntülerindeki arkeolojik kalıntıların ve peyzajların temsillerini analiz ederek, bu verilerin bir dizi miras yönetimi amacıyla ilişkisini keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Uydu verileri, özellikle kurak bölgelerde arkeolojik alanların tespitinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Agapiou ve diğ., 2013; Alexakis ve diğ., 2009; Casana, 2020). Ancak, nemli bölgelerdeki küçük ve mevsimsel olarak görülebilen kalıntılar, bu yöntemlerin

kullanımını zorlaştırmaktadır (Cowley, 2016; Maxwell, 1983). Son yıllarda uydu verilerinin artan mekansal çözünürlüğü ve zamansal frekansı, bu sınırlamaları aşmak için fırsatlar sunmaktadır. McGrath ve diğ. (2022)' nin makalesi, PlanetScope ve SkySat gibi yüksek çözünürlüklü uydu verilerinin uygulamalarını değerlendirmektedir (Planet, 2021). Görsel analiz yöntemine dayalı değerlendirme, veri kullanımını test etmeye odaklanırken, uydu verilerinin geleneksel arkeolojik yöntemlerle entegrasyonunu hedeflemektedir (McGrath ve diğ., 2022).

PlanetScope, Nisan-Ağustos 2020 döneminde 3-4 m çözünürlükte, 450-580 km yüksekliklerinde çalışan CubeSat'ler tarafından sağlanmıştır (Boshuizen ve diğ., 2014; Planet, 2021). SkySat ise, 0,58-0,86 m çözünürlükte, 500 km yükseklikli uzay araçlarıyla veriler sunmaktadır (Planet, 2021). Bu veriler, özellikle üç ana tarihi çevre uygulamasında kullanılmaktadır: peyzaj ölçeğinde arazi kullanım değişikliği tespiti, kültürel miras alanlarının durumu izlenmesi ve bilinmeyen arkeolojik anıtların tespiti. İskoçya'daki Tarihi Arazi Kullanımı Değerlendirmesi (TPA) gibi çalışmalar, uydu verileriyle arazi değişikliklerini tespit etmeye yardımcı olmaktadır (HES, 2021; Watson ve Dixon, 2018). Kültürel miras alanlarının izlenmesi, özellikle detay eksiklikleri bulunan mevcut verilere uydu görüntüleri ile eklemeler yapılmasını amaçlamaktadır (Cowley ve diğ., 2020).

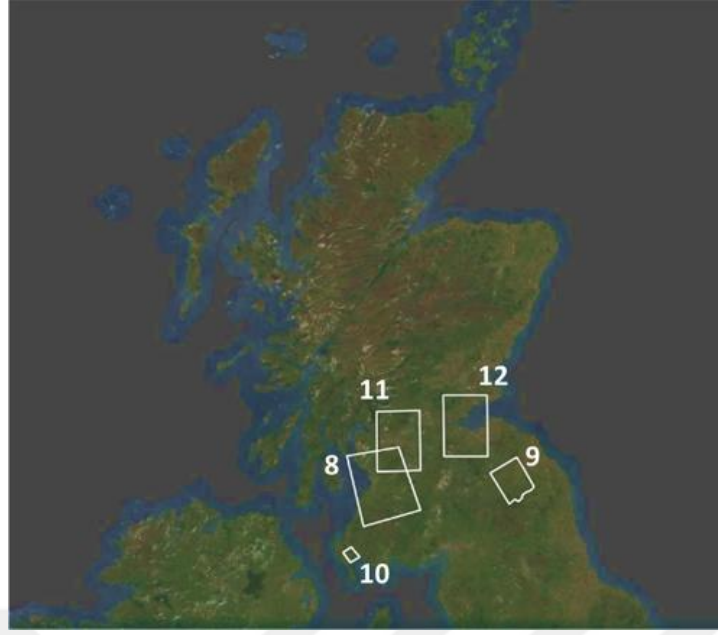
Uydu verilerinin kullanımı, İskoçya'daki arkeolojik ve peyzaj haritalamaları için önemli bir yenilik sunmaktadır, çünkü geleneksel yöntemler yetersiz kalmaktadır (Cowley, 2016). Toprak nemi gibi veriler, araştırma planlamasında değerli bilgiler sağlamaktadır. Bu çalışma, uydu verilerinin İskoçya'daki ulusal koruma programları için potansiyelini değerlendirmektedir (McGrath ve diğ., 2022).

Uydu verilerini kullanacak bu proje için, PlanetScope ve SkySat verileri kullanılmıştır. PlanetScope verileri düzenli bir dağılıma sahipken (3-4 m çözünürlük), SkySat verileri daha düzensiz bir dağılıma sahiptir ve özel talepler doğrultusunda elde edilmiştir. Kullanılan veri ürünleri, ortorektifiye edilmiş ve sensörle düzeltilmiş GeoTIFF'lerdir. Seviye 3B ürünleri tercih edilmiştir, çünkü bunlar düzeltme işlemleri yapılmış ve kullanıcıya hazır sunulmuştur. Bu projede, PlanetScope verileri için yedi alan tanımlanmış ve bu alanlar birincil ve ikincil ilgi alanlarına ayrılmıştır (**Şekil 4.6**). Peyzaj izleme, arkeolojik özelliklerin tespiti ve coğrafi farklılıklar gibi unsurlar analiz edilmiştir (McGrath ve diğ., 2022).

Şekil 4.6 : (Sol) Birincil PlanetScope ilgi alanlarının konumları: 1. Gatehouse of Fleet, 2. Flanders Moss, 3. Cairngorms ve 4. Caithness. (Sağ) İkincil PlanetScope ilgi alanlarının konumları: 5. Kelso, 6. Fife ve 7. Angus (McGrath ve diğ., 2022).

Değerlendirme kapsamında iki bölgeye ait Archival SkySat verileri kullanılmıştır. Ayr ve Sınır bölgeleri için Nisan 2020'den birer görüntü seçilmiş, ayrıca Ayr bölgesi için Temmuz 2021'e ait bir görüntü daha değerlendirmeye dahil edilmiştir (Şekil 4.7). Ayr bölgesi, gömülü alanları ortaya çıkarmak için kırpma işaretleme potansiyeline sahip olması nedeniyle, belirlenmiş arkeolojik anıtların izlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bölge Hassas Ekosistem Servisleri (HES) ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir (McGrath ve diğ., 2022).

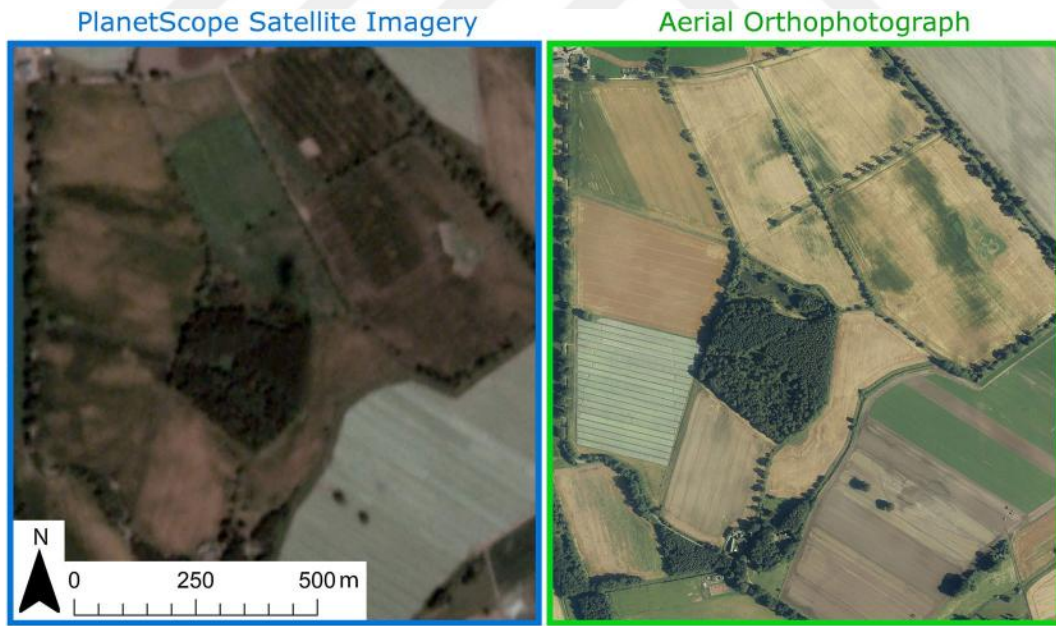
Şekil 4.7 : SkySat ilgi alanlarının konumları: 8. Ayr, 9. Borders ve 10. Stranraer. Ayrıca veri kullanılabilirliği değerlendirmesi için kullanılan konumlar da gösterilmiştir: 11. Glasgow ve 12. Edinburgh (McGrath ve diğ., 2022).

Veri kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi, hedeflere ulaşmak için uygun zamansal sıklıkta PlanetScope ve SkySat verilerinin erişilebilirliğini analiz etmeyi gerektirir. Bitki örtüsü vekilleri gibi zamana duyarlı hedeflerde, bölgesel farklılıklar, görünürlük, mahsul ve hava koşullarına bağlı olarak değişebilir. Özellikle İskoçya gibi sık bulutlu bölgelerde, uydu görüntülerinin kullanılabilirliği, bulut örtüsü gibi faktörlere bağlıdır (Met Office, 2020). Örneğin, Stranraer bölgesinde 2020’de daha fazla yağış ve düşük güneş ışığı kaydedilmiştir ve Temmuz 2020’de bulutlu hava oranı %73 olmuştur (Met Office, 2020). Bu durum, optik görüntülerin yalnızca sınırlı bir kısmının bulutsuz olabileceğini ve bulutsuz dönemlerin yıl boyunca eşit dağılmadığını göstermektedir. Sentinel-2 verileriyle yapılan önceki analizler de benzer bulut sorunlarını doğrulamaktadır (Lightfoot ve diğ., 2021).

Veri değerlendirmesi için Planet Data Explorer kullanılarak, %50’den fazla bulut örtüsüne sahip görüntüler filtrelenmiş ve ardından manuel incelemeyle uygun görüntüler seçilmiştir. PlanetScope verileri için, ilgi alanının %50’sinden fazla kısmını kapsayan görüntüler de dahil edilmiştir. Bu süreç, veri kullanılabilirliğini artırmayı hedeflemektedir (McGrath ve diğ., 2022).

Peyzaj ölçeğinde karakterizasyon, geniş alanlarda yapılan genel değerlendirmelerdir ve ayrıntılar yerine daha geniş genellemeler yapılmasını gerektirir (Fairclough ve diğ., 2018; Fairclough ve Herring, 2016; Millican ve diğ., 2017; Olwig ve diğ., 2016). İskoçya’da arazi kullanımının tarihsel kökenlerini haritalayan TPA, 1:25.000 ölçeğinde derlenmiş olup, daha ayrıntılı görüntüleme bu haritalamanın doğruluğunu artırmaktadır (Watson ve Dixon, 2018). Uydu verileri, TPA üzerinde yapılan görsel değerlendirmelerde önemli rol oynamaktadır, ancak yorumlama becerisine göre güvenilirlik değişebilir (McGrath ve diğ., 2022).

PlanetScope verileri, 3-4 m GSD ile ana arazi kullanım biçimlerini tanımlamada yeterli olmasına karşın, SkySat verileri, daha yüksek çözünürlükte (0.25 m GSD) bile bazı peyzaj özelliklerini tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. SkySat verilerinin düşük çözünürlüklü PlanetScope verilerine kıyasla daha az detay sunduğu görülmüştür. Bu durum, çözünürlükle ilgili yorumlama belirsizliklerini artırmakta ve daha az deneyimli kullanıcılar için bu fark önemli olmaktadır (Lillesand ve Kiefer, 2000; Cowley ve diğ., 2013, 2020), (Şekil 4.8).

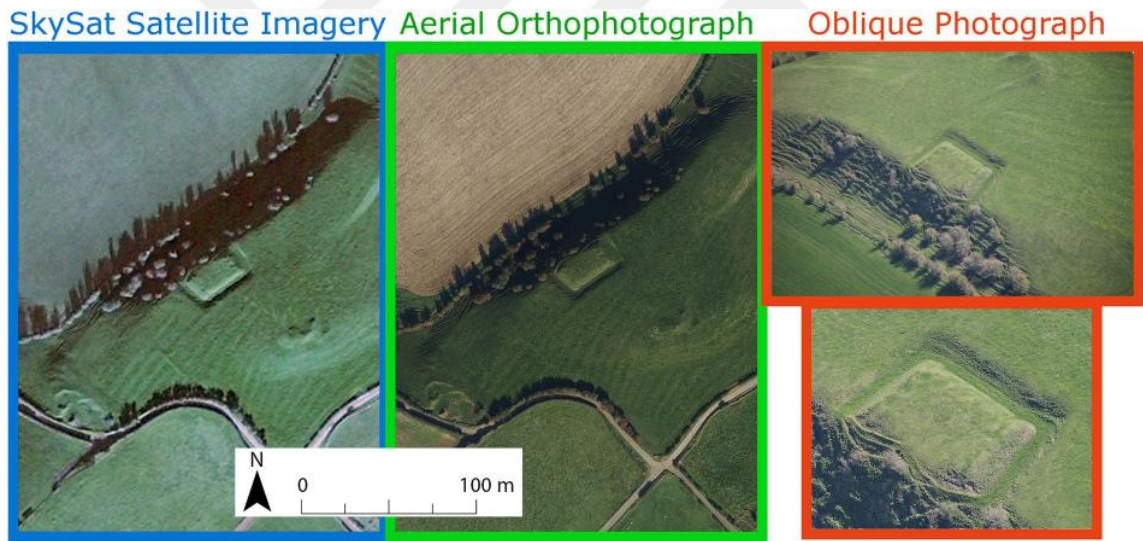

Şekil 4.8 : Howe of Fife'daki bir alan için PlanetScope görüntüleri (sol, Temmuz 2018) ve 0,25 m yer örnekleme mesafesi (GSD) hava ortofotoğrafının (sağ, 2020) karşılaştırılması (AOI 6; Enlem: 56,26 , Boylam: 3,18) (McGrath ve diğ., 2022).

Dünya genelinde uydu verileri, özellikle arkeolojik alanlar ve peyzajlar üzerindeki yağma ve kentsel gelişimi tespit etmede önemli bir rol oynamaktadır (Agapiou ve diğ., 2017; Masini ve Lasaponara, 2021; Tapete ve Cigna, 2019). İskoçya’da ise, 8000 ulusal öneme

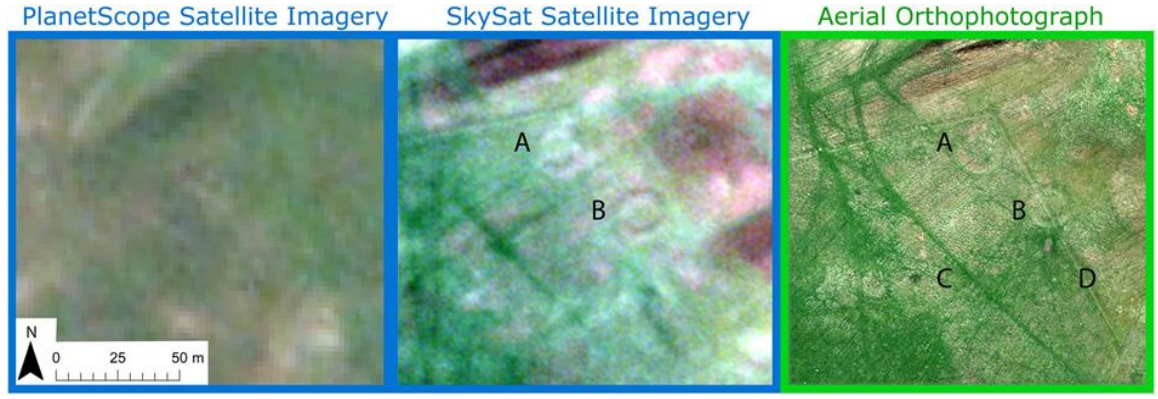
sahip anıtın izlenmesi, yerinde ziyaretler ve hava fotoğrafları ile yapılmaktadır (HES, 2018; Hall, 2020). Antik anıtların durumu izlenirken, zemindeki bozulmalar, hayvan etkisi ve bitki örtüsü değişiklikleri gibi detaylar kritik öneme sahiptir ve bu değişiklikleri tespit etmek için yüksek çözünürlüklü veriler gereklidir (McGrath ve diğ., 2022).

PlanetScope verileri, 3-4 m GSD çözünürlüğüyle bu tür küçük değişikliklerin tespitinde yeterli değildir. SkySat verileri ise, 2 m'ye kadar çözünürlükle bitki örtüsü değişiklikleri ve çıplak alanlar gibi daha büyük ölçekli değişiklikleri tespit edebilir. Ancak, daha küçük detaylar, örneğin tavşan yuvalarının belirlenmesi, SkySat verilerinde yeterince belirgin değildir. Bu duruma, ortaçağ hendeği gibi toprak işlerinin izlenmesiyle ilgili SkySat uydu görüntüsü (Şekil 4.9) ve PlanetScope uydu görüntüsü (Şekil 4.10) örnek gösterilebilir. Bu örnekte, en yüksek çözünürlüklü hava fotoğraflarında (0,25 m GSD) bitki örtüsündeki hasar kolayca tespit edilebilirken, verileri yalnızca daha büyük ölçekli değişiklikleri gösterir ve küçük detayları algılayamamaktadır (McGrath ve diğ., 2022).

Şekil 4.9 : SkySat görüntüleri (sol, Ekim 2020), 0,25 m yer örnekleme mesafesi (GSD) hava ortofotoğrafı (orta, Eylül 2019) ve 0,15 m GSD eğik fotoğrafın (sağ, Nisan 2015) Barnweill için tam kareyi (üstte) ve büyütülmüş halini (aşağıda) gösteren karşılaştırma (AOI 6; Enlem: 55,53 , Boylam: 4,52), (McGrath ve diğ., 2022).

Şekil 4.9’ da gösterilen fotoğraflar eş zamanlı değildir. Ortaçağ hendekli muhafazanın toprak işleri, durumlarını değerlendirmek için düzenli izleme gerektirebilecek birçok yerin tipik özelliğidir. SkySat görüntüleri büyük sorunları tespit etmek için yeterlidir, ancak durumu etkileyebilecek rutin faktörlerin çoğu için 0,25 m GSD görüntüleri gereklidir ve 0,15 m GSD eğik hava görüntüleri referans kaynağıdır (McGrath ve diğ., 2022).

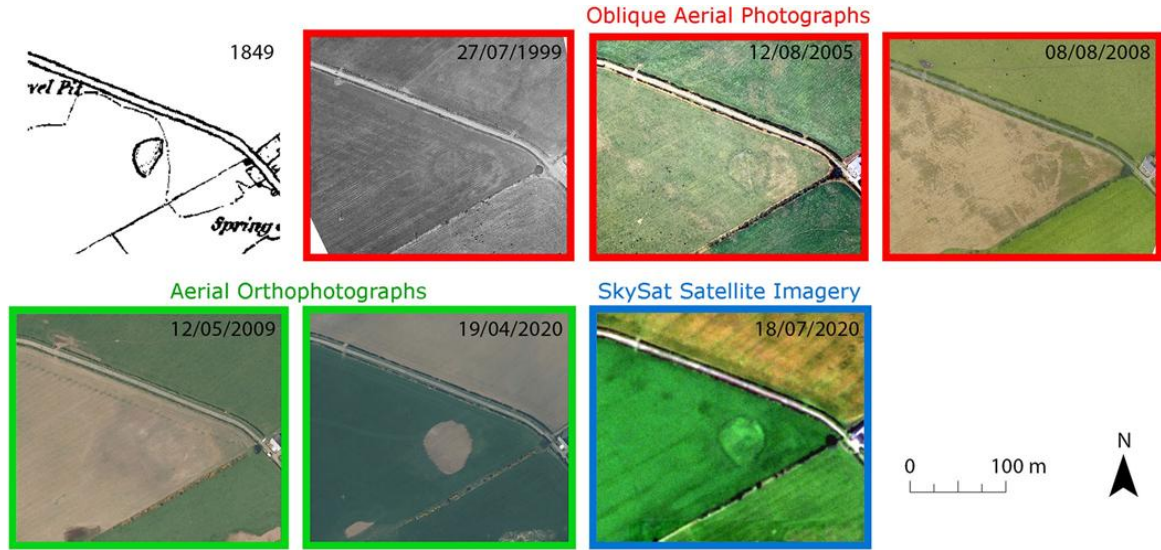
Şekil 4.10 : PlanetScope (sol, Ağustos 2018), SkySat (orta, Nisan 2020) ve Sınırlar'daki küçük bir alan için 0,25 m yer örnekleme mesafesi (GSD) hava ortofotoğrafi (sağ, Nisan-Mayıs 2020) (AOI 10; Enlem: 55,41 , Boylam: 2,38), (McGrath ve diğ., 2022).

Şekil 4.10'da görülen fotoğraflar eş zamanlı değildir. İskoçya'da bulunan çoğu arkeolojik kalıntı için 3-4 m GSD PlanetScope görüntüleri keşif veya belgeleme için uygun değildir. Doğru koşullar altında, SkySat görüntüleri, her biri yaklaşık 20 m genişliğinde olan iki post-ortaçağ ağının (A ve B) kıyıları da dahil olmak üzere özellikleri kaydedecektir, ancak ayrıntılar eksiktir. Bu ayrıntının önemi, yalnızca tanımlamalara kesinlik kazandırmakla kalmayıp aynı zamanda üstteki sondaj ve karık ekimi sırasının (örn. C) ve tarla sınırının (D) gözlemlenmesine de olanak sağlayan 0,25 m GSD hava ortofotoğrafiyle gösterilmiştir (McGrath ve diğ., 2022).

Toprak işlerinin görüntülerdeki kabartma özellikleri, aydınlatma ve bitki örtüsü koşulları gibi faktörlere bağlıdır (Evans ve Jones, 1977; Wilson, 2000). Gömülü arkeolojik özelliklerin bitki örtüsü vekilleri ile kaydedilmesi, veri edinme süresine ve mevsimsel hava koşulları ile mahsul gelişimine bağlıdır. Özellikle İskoçya'da, kırpmaya işaretlerinin tespiti için dar bir zaman penceresi vardır; bu pencere genellikle Haziran sonlarından Temmuz'a kadar, bazen Ağustos başına kadar uzanır. Mevcut uygulama, toprak nemi açıklarıyla yönlendirilen bir keşif yaklaşımı kullanmaktadır, ancak bu yöntem önyargılara açıktır (Cowley, 2003; Oakey, 2005; Palmer, 2005).

SkySat verileri, bu tür küçük özellikleri çözme kapasitesine sahip olup, özellikle kırpmaya işaretlerinin tespitinde kritik bir rol oynamaktadır, çünkü İskoçya'daki çoğu arkeolojik özellik ≤ 2 m büyüklüğündedir. Ancak, bu verilerin gizli sınıflandırma için yeterli tanıma kapasitesine sahip olmadığı da belirtilmektedir. Ayrıca, bulut örtüsü, verilerin kullanılabilirliğini olumsuz etkileyebilir (Şekil 4.11). PlanetScope görüntüleri, mahsul koşullarının genel bir görünümünü sunarak, toprak nemi gibi verilerle desteklendiğinde, mahsul durumunun daha iyi gözlemlenmesine olanak tanır. Ancak bu verilerin haftalık

veya en fazla iki haftada bir güncellenmesi gerektiği vurgulanmaktadır, çünkü mahsul koşulları hızlı bir şekilde değişebilir (McGrath ve diğ., 2022).

Şekil 4.11 : Mevcut çalışma süresince ürün çeşitliliği sınırlı olsa da, daha önce belgelenmiş bir 19. yüzyıl taş ocağı sahası (sol üst = 19. yüzyıl haritası) Stranraer yakınlarındaki Garthleary'de belirgindi (AOI 10; Enlem: 54.92 , Boylam: 4.97), (McGrath ve diğ., 2022).

Şekil 4.11’ de görülen Zaman serisi görüntüleri, tamamlayıcı görünümünün yorumlanmasının önemini göstermektedir; değişken bitki örtüsü tepkileri, 1999, 2005 ve 2008’de gözlemci tarafından yönlendirilen araştırmalardan elde edilen 0,10–0,15 m yer örnekleme mesafesi (GSD) görüntülerinde belirgindir (üstte). 2009 ve 2020’den hava ortofotoğrafları (altta), ocağın doldurulmasına yönelik devam eden çalışmalar (19/04/2020) dahil olmak üzere ek görünüm sunmaktadır, ancak ürün işaretlemesini kaydetmek için optimum bir dönemde çekilmemiştir. SkySat görüntüsü (sağ altta), ürün vekilleri aracılığıyla büyük özellikleri belgeleme potansiyelini göstermektedir; ancak netliğin eksikliği (örneğin, taş ocağının kenarının değişen keskinliği) yorumlama güvenilirliğini sınırlamaktadır ve aktif olarak yanıltıcı olabilir (McGrath ve diğ., 2022).

McGrath ve diğ. (2022)’ nin çalışması, arkeolojik araştırmalar ve miras yönetiminde kullanılan uydu verilerinin, özellikle PlanetScope ve SkySat gibi yüksek çözünürlüklü verilerin uygunluğunu değerlendirmektedir.

Arkeolojik uzaktan algılamada, mevcut ve optimal olmayan veri kaynaklarına güvenmek sık karşılaşılan bir sorun olup, bu çalışma amaca uygunluk temelinde veri kullanımını incelemektedir (Cowley ve diğ., 2021). Çözünürlük faktörünün özellikle küçük arkeolojik

alanlar için önemli olduğu vurgulanmıştır; SkySat verileri, yüksek çözünürlük sağlasa da, atmosferik koşullar nedeniyle faydasını kaybedebilmektedir. Bu durum, hava fotoğraflarındaki ayrıntıların önemini ve gelecekteki analizler için yeterli kayıt sağlanması gerektiğini göstermektedir. SkySat, çözünürlük gereksinimlerini güvenilir şekilde karşılayamamaktadır (Planet, 2021).

Bulut örtüsü, özellikle İskoçya'da arkeolojik veri kullanımını zorlaştırmaktadır, çünkü yüksek çözünürlüklü görüntülerde veri güvenilirliğini azaltmaktadır. Ayrıca, geleneksel hava keşiflerinde gözlemci önyargısı yokken, bulut örtüsü uydu verilerinin etkinliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Arşiv görüntülerinin kullanımı da genellikle kırsal alanlarda sınırlıdır (Cowley ve diğ., 2010). Atmosferik koşullar, görüntüleme netliğini azaltarak tercümanların güvenini zedeleyebilmektedir. Bu bağlamda, uydu ve hava verilerinin birleşiminde denge gereklidir. Ancak, İskoçya Tarihi Çevre Servisi'nin (HES) sınırlı bütçesi, fazla uydu verisi edinimini engellemektedir (McGrath ve diğ., 2022).

Uydu verilerinin çözünürlük farklılıkları, özellikle ~0.75 m GSD uydu görüntüleri ile ~0.25 m GSD hava fotoğrafları arasındaki fark, ayrıntılı arkeolojik özelliklerin tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bulut örtüsü gibi atmosferik faktörler bu sorunu şiddetlendirir. Ticari şirketler 0.3 m GSD çözünürlüğe sahip görüntüler sunabilse de, optik sınırlamalar çözünürlüğün iyileştirilmesini engellemektedir (Crisp ve diğ., 2021). Ayrıca, SAR verileri bulutları aşabilir, ancak çözünürlüğü arkeolojik amaçlar için yeterli değildir. Gelecekte, iklim değişikliği ve diğer faktörler uydu verilerinin kullanımını etkileyebilmektedir. Ticari uydu verileri, arkeolojik ve kültürel miras yönetiminde değerli bir tamamlayıcı kaynak olabilir, ancak aşırı bağımlılık, güvenilir sonuçları elde etme yeteneğini sınırlayabilmektedir.

İskoçya'nın Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) anlayışı, arkeolojik ve kültürel mirasın belirlenmesi ve korunması için önemli bir araçtır. TPK, geçmişteki arazi kullanımını, sınırları, peyzajın tarihsel özelliklerini ve kültürel bağlamını analiz etmeyi hedefler. Bu yaklaşım, peyzajdaki değişimlerin gelecekteki yönetim ve planlama süreçlerine rehberlik etmesine olanak tanır. İskoçya'da TPK, sadece peyzajın fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda bu alanların kültürel, tarihi ve toplumsal bağlamdaki anlamlarını da göz önünde bulundurmaktadır.

İskoçya'daki TPK anlayışının bir diğer önemli özelliği, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve yüksek çözünürlüklü uydu verileri gibi modern teknolojilerin kullanımını içermesidir.

Uydu verileri, özellikle PlanetScope ve SkySat gibi yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri, peyzaj değişimlerini ve kültürel miras alanlarını izlemekte önemli bir yenilik sunmaktadır. Ancak, bu teknolojilerin sınırlamaları da bulunmaktadır; örneğin, yüksek çözünürlüklü görüntülerde bile, bazı küçük arkeolojik özellikler veya peyzaj unsurları tespit edilememektedir. Bu anlayış, yerel toplulukları ve tarihsel çevreyi anlamak, korumak ve yönlendirmek amacıyla esnek ve çok yönlü bir yaklaşım sunmaktadır. TPK, sadece geçmişini anlamakla kalmaz, aynı zamanda gelecekteki peyzaj değişimlerini yönetmek için bir temel sağlar. Ancak, bu süreçte uydu verilerinin yanı sıra, geleneksel hava fotoğrafları ve yerinde gözlemler gibi diğer veri kaynaklarına da başvurulması önemlidir. Bu şekilde, uydu verilerinin sınırlamaları aşılabılır ve daha güvenilir sonuçlar elde edilebilir.

İskoçya'nın Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu anlayışı, kültürel mirasın korunması ve peyzaj değişimlerinin izlenmesi için çok disiplinli bir yaklaşım gerektiren, zengin ve derinlemesine bir değerlendirme süreci sunmaktadır. Ancak, bu yaklaşımda teknolojilerin yanı sıra, yerel toplumların katılımı ve çeşitli veri türlerinin entegrasyonu, başarının anahtar faktörleri arasında yer almaktadır.

4.3 Kuveyt'in Kıyı Alanlarında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

Baby (2011) tarafından yapılan “Historic Coastal Morphological Landscape Characterization ve Assessment (HCMLCveA) to Understand the Coastal Evolution in the State of Kuwait (Kuveyt Devleti'ndeki Kıyı Evrimini Anlamak İçin Tarihi Kıyı Morfolojik Peyzaj Karakterizasyonu ve Değerlendirmesi (HCMLCveA))” çalışması Kuveyt'in kıyı alanlarındaki tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, yalnızca doğal kıyı morfolojisinin değil, aynı zamanda insan müdahalesiyle şekillenen kültürel ve ekonomik dönüşümlerin de bir yansımasıdır. Petrolün keşfiyle hız kazanan kıyı gelişimi, peyzajın fizyonomisini kalıcı biçimde dönüştürmüştür; doğal yapılar, yerini insan yapımı limanlara, tesislere ve kıyı düzenlemelerine bırakmıştır. Bu bağlamda, kıyı peyzajının tarihsel süreç içinde nasıl evrildiğini anlamak, hem çevresel hem de sosyo-kültürel etkenlerin birlikte ele alındığı bütüncül bir yaklaşımla mümkün olmaktadır.

Arap Körfezi, petrolün keşfi ve petrole dayalı ekonominin yükselişinden bu yana kıyıları boyunca çok sayıda kıyı gelişimine tanık olmuştur. Kuveyt de, son elli yıldır (1960'lardan itibaren), 50 yıl önce var olandan çok daha büyük bir kıyı morfolojik peyzajı değişikliğine tanık olmuştur. Çalışma, jeolojik, jeomorfolojik, biyolojik faktörler ve kıyı süreci tarafından oluşturulan kıyı peyzajının fizyonomisinin büyük ölçüde petrole dayalı

gelişme tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Kıyı kenarındaki bu muazzam doğal morfolojiden yapı morfolojisine doğru değişim, kıyı göçü, inşaat, özel ve kamu kuruluşları, peyzaj düzenlemesi, kıyı cepheleri, insan yapımı plajlar, limanlar, petrol endüstrileri için deniz tesisleri, elektrik santralleri, damıtma tesisleri, kıyı savunma yapıları, plaj evleri, misafirperverlik yapıları vb. nedeniyle meydana gelmiştir. 2011 yılına kadar Kuveyt'teki belirli bir kıyı bölgesinin diğer tüm kısımlardan daha fazla işgal etme konusunda öncelik gösterdiğini belirtmek ilginçtir. Bu kıyı alanları doygunluk seviyesine ulaşmış ve böylece insanları daha önce dokunulmamış olan bakir kıyı alanlarını istila etmeye zorlamıştır. Kuveyt'teki bu sınırlı doğal kıyı kaynak alanları yüksek önem değerlerine sahiptir. Kuveyt Ana Planı, umut vadeden kıyı arazisi kullanımını göstermektedir ancak bu çalışmada görülen Kuveyt'in değerli doğal ve kültürel peyzaj yönetimini önemli ölçüde korumamaktadır. Tarihi Kıyı Morfolojik Peyzaj Karakterizasyonu ve Değerlendirmesi, peyzajı tarihsel olarak karakterize etmenin ve kıyı evrimini anlamının yeni bir yolunu temsil etmektedir.

4.4 Hindistan'ın Ekolojik Peyzajlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

Hindistan'ın ekolojik peyzajlara yönelik tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, doğa ile insan etkileşimini tarihsel bağlamda ele almaktadır. Tarım, su yönetimi ve kutsal alan kullanımları gibi unsurlar, ekolojik peyzajların kültürel anlamlarını şekillendirmektedir. Bu yaklaşım, hem doğal sistemleri hem de tarihsel-kültürel katmanları birlikte değerlendiren çok yönlü bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Roy ve Tomar'ın 2000 yılında yaptıkları "Biodiversity characterization at landscape level using geospatial modelling technique (Coğrafi modelleme tekniği kullanılarak peyzaj düzeyinde biyolojik çeşitlilik karakterizasyonu)" çalışması ile amaçladıkları şey, Hindistan'ın biyolojik çeşitlilik açısından zengin Kuzeydoğu bölgesinde, özellikle Meghalaya'da, biyolojik çeşitliliğin mekansal desenlerini ve habitatların durumunu analiz etmektir. Uydu uzaktan algılama verileri ve Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) teknolojileri kullanılarak, arazi kullanım değişimleri, habitat bozulma rejimleri ve peyzaj elemanları mekansal olarak değerlendirilmiştir. Yer tabanlı biyoçeşitlilik verilerinin mekansal organizasyonu ile entegre edildiği bu yaklaşım, biyoçeşitlilik açısından öncelikli alanların belirlenmesini, koruma planlamasının sistematik bir şekilde yapılmasını ve habitatların sürekli izlenmesini sağlamaktadır. Çalışma, bu yöntemlerin koruma önceliklendirme süreçlerine katkı sağlayacak güvenilir bilgiler sunduğunu göstermektedir.

Roy ve Tomar (2000)' in çalışması, Hindistan'ın biyolojik çeşitlilik açısından zengin ve tehdit altındaki ekolojik bölgelerine odaklanmaktadır. Geleneksel tür odaklı koruma yöntemlerinin yetersiz kalması nedeniyle, habitat bazlı koruma stratejileri önerilmektedir (Orians, 1993; Edwards ve diğ., 1994). Peyzaj ekolojisi, ekosistemlerin mekansal düzenlemesinin etkilerini ve habitat bozulmasının biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır (Forman ve Godron, 1986; Lehmkuhl ve Ruggiero, 1991). Çalışma, habitat karakterizasyonu ve biyoçeşitlilik dağılımını inceleyerek, Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ve uzaktan algılama verilerinin entegrasyonunu kullanmaktadır (Roy ve diğ., 1997; 1999). Bu yöntemler, Meghalaya bölgesindeki habitatların mekansal düzenlemelerini ve çevresel karmaşıklıkları modelleyerek biyoçeşitlilik açısından öncelikli alanların belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

Meghalaya, Hindistan'ın kuzeydoğusunda yer alır ve tropikal, nemli iklimi ile zengin bir flora ve fauna sunmaktadır. Bölge, Hindistan'ın toplam coğrafi alanının %7,67'sini, orman örtüsünün ise %25'ini kapsamaktadır (Rodgers ve Panwar, 1988). Garo, Khasi ve Jaintia tepeleri olmak üzere üç ana coğrafi birime ayrılan bölge, yüksek yağış miktarları ve çeşitli topoğrafik özellikleriyle (dalgalı tepeler, yaylalar, şelaleler) dikkat çeker. Bu topografya, bölgenin ekolojik önemi açısından büyük bir doğal alan oluşturmaktadır. Bu çalışmada, 1:250.000 ölçekli IRS 1B sahte renk kompozit (FCC) bantları 4, 3 ve 2 kullanılmıştır. Uydu verileri, 1989 ve 1995 yıllarına ait iki zaman dilimi için bitki örtüsü tipi haritası hazırlamak üzere görsel olarak yorumlanmıştır. Görsel yorumlama için kullanılan uydu verilerinin detayları Çizelge 4.1'de verilmiştir. Ulusal Uzaktan Algılama Ajansı (NRSA) veri arşivlerinde 1970'lere ait bulutsuz görüntü veya dijital veriler bulunmamaktadır. Bitki örtüsü türlerinin mekansal kapsamı ile ilgili mevcut en eski bilgiler, Kuzey Doğu Konseyi (NEC), Shillong tarafından sağlanan dijital olarak sınıflandırılmış uydu veri ürünlerinden elde edilmiştir (Anon, 1985). Bu veriler, ormanın mekansal kapsamını tanımlamak amacıyla kullanılmıştır.

Çizelge 4.1 :Görsel yorumlama için kullanılan uydu uzaktan algılama verileri (Roy ve Tomar, 2000).

No.	Uydu	Satır	Kuadrant	Tarih
1.	LISS - II	015	A1	Aralık 1989 ve 1995
2.	LISS - II	049	B2	Aralık 1989 ve 1995
3.	LISS - II	050	A1	Aralık 1989 ve 1995
4.	LISS - II	050	B1	Aralık 1989 ve Şubat 1994
5.	LISS - II	017	A2	Aralık 1989 ve 1995
Be	LISS - II	017	B2	Aralık 1989 ve 1995
7.	LISS - II	050	A1	Aralık 1989 ve 1995
8.	LISS - II	050	B1	Aralık 1989 ve 1995
9.	LISS - II	050	B1	Aralık 1989 ve 1995

Roy ve Tomar (2000) Hindistan'daki biyoçeşitliliği değerlendirmek için mekansal verilerin analizini yapmaktadır.

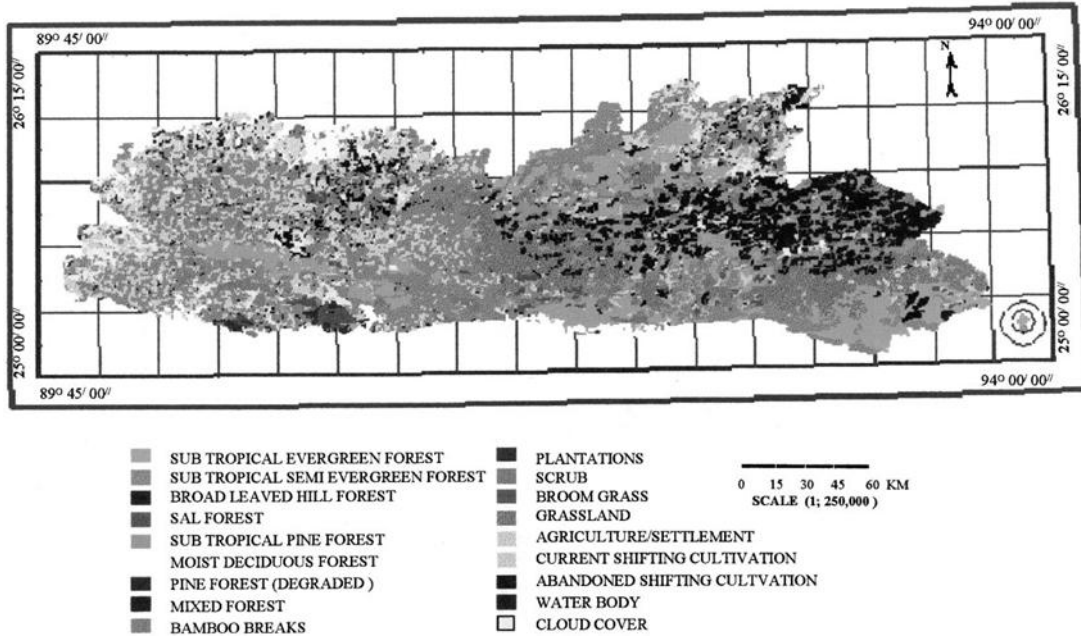
Arazi ve topoğrafik haritalar, yol haritası, köy konumu ve fiziksel bölge bilgileri gibi veriler kullanılarak, Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) platformunda tematik haritalar oluşturulmuş ve bu haritalar, biyoçeşitlilik karakterizasyonu için ızgara formatına dönüştürülmüştür. Bitki örtüsü tipi haritası, orman ve orman dışı kategorilere sadeleştirilmiş, bu sadeleştirilmiş haritalar ise parçalanma, porozite ve interspersiyon analizlerinde kullanılmıştır (Roy ve diğ., 1999).

Arazi karmaşıklığı analizleri, dijital yükseklik modeli (DEM) ile yapılmıştır. Saha çalışmaları, bitki örtüsü türlerini tanımak ve uydu görüntülerindeki tonal değişimleri ilişkilendirmek amacıyla yapılmış; 259 örnek noktasında veriler toplanmıştır. Veriler, fitososyolojik analizler ve biyoçeşitlilik ile orman yoğunluğu gibi parametrelerin belirlenmesinde kullanılmıştır. Çalışmada, IIRS tarafından geliştirilen Peyzaj Analizi Paketi (LAP) kullanılarak gözeneklilik, serpiştirme, yamalanma ve biyolojik zenginlik gibi analizler gerçekleştirilmiştir (Roy ve diğ., 1999).

Mekansal simülasyon modelleri ve özelleştirilmiş analitik yöntemler, peyzaj analizi için kullanılmış, farklı ızgara boyutlarıyla analizler yapılmıştır. Çalışma, CBS yapısını etkili

bularak 100 m’lik başlangıç boyutunda değişken ızgara hücre evrişimleri ile arazi alanı analizlerini gerçekleştirmiştir. Bu parametreler, biyoçeşitlilik ve arazi kullanımı konusundaki bilgilerin elde edilmesinde kritik rol oynamaktadır.

Meghalaya’daki arazi dinamiklerini ve yama özelliklerini incelemek için temel veriler Şekil 4.12’de gösterilen 1980, 1989 ve 1995 yıllarına ait uydu görüntülerinden elde edilen bitki örtüsü tipi haritalarıdır. Champion ve Seth’in (1968) sınıflandırma şeması, Meghalaya’nın bitki örtüsünü altı türe ayırmıştır: tropikal sürekli yeşil, tropikal yarı yeşil, alt tropikal geniş yapraklı tepe ormanı, tropikal nemli yaprak dökün, otlaklar ve savanlar, alt tropikal çam ormanları. Bu sınıflandırma tür kompozisyonu, fizyografya, iklim ve insan müdahalesi seviyelerine dayanmaktadır. Görsel yorumlama, arazi, iklim ve insan etkilerine dair verilerle desteklenmiştir.

Şekil 4.12 : Meghalaya (1995) orman tipi haritası. IRS IB verilerinin görsel yorumundan hazırlanmıştır (Roy ve Tomar, 1999).

Meghalaya'nın peyzajı, değişken tarım uygulamalarıyla şekillenmiştir. Garo, Khasi ve Jaintia bölgeleri arasındaki arazi kullanım farklılıkları, farklı peyzaj desenlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Garo tepelerinde sal ormanları saf formda bulunup koruma altındayken, tropikal nemli yaprak dökün ormanlar uzun süreli tarım nedeniyle bozulmuş ve çoğu 'jhum' yeniden büyümesine dönüşmüştür. Hasi ve Jaintia tepelerinde çam

ormanları dar kuşaklar halinde bulunmaktadır. Bambu ormanları ise Garo tepelerinde terk edilmiş tarım alanlarında yaygındır (Roy ve diğ., 1999).

Garo, Hasi ve Jaintia tepeleri arasındaki dikey peyzaj analizi, toplulukların biyolojik zenginlik ve rahatsızlık açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Garo tepelerinde üç rezerv ormanı, iki korunan orman ve çeşitli koruma alanları bulunmakta ve biyoçeşitlilik açısından zengindir. Ancak, Garo tepelerinin çoğu tarım için kullanılmaktadır. Hasi tepelerinde ise kutsal korular olarak korunan ormanlar bulunmaktadır. Jaintia tepelerinde madencilik ve tarım uygulamaları nedeniyle arazinin büyük kısmı bozulmuş ve otlaklar hâkimdir. Garo tepelerindeki arazinin karmaşıklığı düşük olup, birincil ormanların parçalanmasına yol açmaktadır. Ayrıca, tropikal yaprak dökmeyen ormanlar daha yüksek gözenekliliğe sahipken, insan yerleşimleri ve yollar gibi bozulma kaynaklarına yakınlık, bozulmayı artırmaktadır. Bu bozulma derecesi, Garo, Hasi ve Jaintia tepelerine göre farklılık göstermektedir (Roy ve diğ., 1999).

Hindistan'ın tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve peyzaj yönetimi açısından bir araç olarak öne çıkmaktadır. Roy ve Tomar'ın 2000 tarihli çalışması, bu anlayışın bir örneği olarak, Meghalaya bölgesindeki biyolojik çeşitliliği mekansal analizler ve Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) kullanarak değerlendirmektedir. Bu tür çalışmalar, biyolojik çeşitliliğin korunmasında geleneksel tür odaklı yaklaşımların yetersiz kaldığını ve habitat bazlı stratejilerin gerekliliğini vurgulamaktadır (Oriens, 1993; Edwards ve diğ., 1994).

Meghalaya'daki peyzajın analizi, bölgenin ekolojik çeşitliliğini koruma ve yönetme çabalarını, mekansal düzenlemeler ve çevresel karmaşıklıklar üzerinden incelemekte olup, habitatların bozulmasının biyolojik çeşitliliği nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle, Garo, Khasi ve Jaintia tepelerinde yapılan peyzaj analizleri, bu bölgenin tarihi peyzaj karakterizasyonunun, yalnızca doğal faktörlerin değil, aynı zamanda insan faaliyetlerinin de etkisi altında şekillendiğini göstermektedir. Tarım uygulamaları, ormanların bozulması, türlerin dağılımı ve habitatların değişimi gibi unsurlar, bu peyzajın dinamik yapısını belirlemiş ve bugünkü biyolojik çeşitliliğin korunması için kritik bilgiler sunmaktadır.

Meghalaya'daki peyzaj karakter analizi çalışması tarihi peyzaj karakterizasyonu kavramının, sadece biyolojik çeşitliliği anlamakla kalmayıp, aynı zamanda yerel halkın arazi kullanımı ve kültürel pratiklerinin de bu peyzajı şekillendirdiğini göstermektedir.

Biyolojik çeşitliliğin mekansal ve zamansal analizi, ekosistemlerin korunmasında daha etkili ve sürdürülebilir yöntemlerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Hindistan'ın tarihi peyzaj karakterizasyonu, doğa ve insan etkileşimini inceleyerek, biyolojik çeşitliliği koruma süreçlerine bir bilimsel temel sunmaktadır.

4.5 Portekiz'in Kırsal ve Doğal Alanlarında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

Portekiz'in kırsal ve doğal alanlarındaki tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, geleneksel arazi kullanımı, tarımsal faaliyetler ve yerel yaşam biçimlerinin peyzaj üzerindeki izlerini merkeze almakta ve doğal çevre ile kültürel mirasın iç içe geçtiği kırsal peyzajları tarihsel süreklilik içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Hearn (2021)'in "Mapping the past: Using ethnography and local spatial knowledge to characterize the Duero River borderlands landscape (Geçmişin haritasını çıkarmak: Duero Nehri sınır bölgeleri peyzajını karakterize etmek için etnografya ve yerel mekansal bilgiyi kullanma)" çalışması, İspanya ve Portekiz arasındaki Duero Nehri sınır bölgesinin tarihi peyzajını anlamayı ve korumayı amaçlamaktadır. Bu bölge, benzersiz biyolojik çeşitliliği ve arkeolojik mirasıyla dikkat çekmekte olup, kolektif hafızanın kültürel peyzaj ve kırsal üretim geçmişine olan bağlarını korumaya çalışmaktadır. Duero Nehri, İspanya'nın kuzeyinden başlayıp Portekiz'e kadar uzanarak, Los Arribes gibi derin kanyonlarla karakterize edilen bir mikro iklim yaratmıştır (Vicente, 2010). Bu mikro iklim, bölgenin çevresel ve jeolojik özelliklerinin birleşimiyle eşsiz bir kültürel peyzaj oluşturmuştur. Geç Demir Çağı'ndan 20. yüzyıl sonlarına kadar bu alan, tarım ve hayvancılıkla şekillenen bir peyzajken 20. yüzyılın sonlarına doğru çevresel özellikleri nedeniyle hem Portekiz hem de İspanya tarafından koruma altına alınmıştır (Alfonso ve diğ., 2020; Marino Alfonso ve diğ., 2017). 1950' lerden itibaren artan göçler nedeniyle nüfus kaybı yaşanmış, bu da çevresel ve sosyal değişimlere yol açmıştır. Tarım ve hayvancılığın terk edilmesi, bitki örtüsünün yoğunlaşmasına ve orman yangınlarının artmasına neden olmuştur. Bu durum, arazi yönetiminin insana dayalı bir sistemine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Bölgedeki kültürel peyzajın tarihi ve geleneksel arazi kullanımı hakkındaki bilgiler kaybolmakta, yaşlı nüfusun ölümünün ardından gençler, büyüklerinin yaşam tarzını küçümsemekte ve bu bilgiyi korumaya yönelik bir çaba göstermemektedir. Bu durum, bölgenin ekolojik ve kültürel sürdürülebilirliği için bir tehdit oluşturmaktadır. Çalışmada, Portekiz'in Miranda do Douro ilçesi ve İspanya'nın Zamora eyaletinin Sayago ilçesi gibi vaka çalışmaları ele alınmıştır. Her iki köy de uluslararası koruma altındaki alanlarda yer

almakta ve kırsal mimarileri, tarımsal uygulamalarıyla dikkat çekmektedir (Prada Llorente, 2005; Sánchez Gómez, 1991). Çalışma, Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) ve Stephen Rippon'un Tarihi Peyzaj Analizi (TPA) yaklaşımlarını kullanarak peyzajı etnografik ve tarihsel açıdan analiz etmektedir. Bu yaklaşım, peyzajların diyakronik analizine olanak tanımaktadır ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yazılımı ile haritalandırılmasını sağlamaktadır (Aldred ve Fairclough, 2003; Clark ve diğ., 2004; Fairclough, 2019). Ayrıca, yerel bilgi sistemleri ve katılımcı haritalamanın dahil edilmesi, peyzajın sosyal boyutlarını anlamada ve ekolojik sürdürülebilirliği sağlamada kritik bir öneme sahiptir (Álvarez Larrain ve McCall, 2018; de Groot ve diğ., 2005: 457).

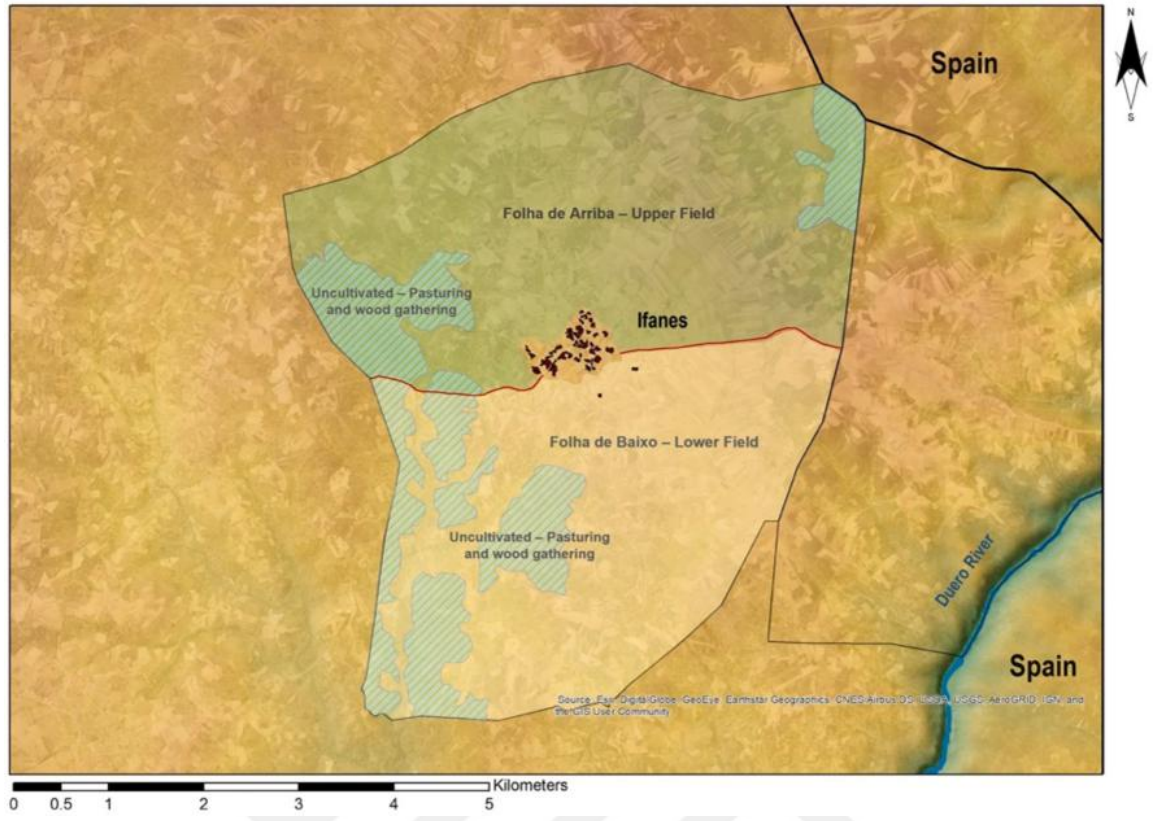
Hearn (2021)'in araştırması, yerel sakinlerle yapılan görüşmelerle peyzajın tarihsel kullanımını ve dönüşümünü belgelemektedir. Portekiz ve İspanya'daki farklı sosyal ve kültürel dinamikler nedeniyle farklı yöntemlerle bilgi toplanmış, görüşmeler görsel materyallerle desteklenmiştir. Çalışmada üç ana unsur öne çıkmaktadır: yerel alan ve yer adları, ürün rotasyonunun alan sistemi, ve eski su değirmeni bölgeleri. Bu unsurlar, bölgenin tarımsal geçim ekonomisine ve peyzaj kullanımına dair önemli bilgiler sunmaktadır (Fernández Mier ve Quirós Castillo, 2015; Rackham, 1986; Watteaux, 2005). Ayrıca, arkeolojik buluntular, toponimler ve yerel bilgilere dayalı olarak, peyzajın tarihi evrimini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu unsurlar, hem somut hem de somut olmayan özellikler olarak tanımlanmış ve peyzajın zamansal boyutunu anlamak için önemli temsili unsurlar olarak kabul edilmiştir (**Çizelge 4.2**).

Çizelge 4.2 : Çalışmada karakterizasyon için seçilen öz nitelikler (Hearn, 2021).

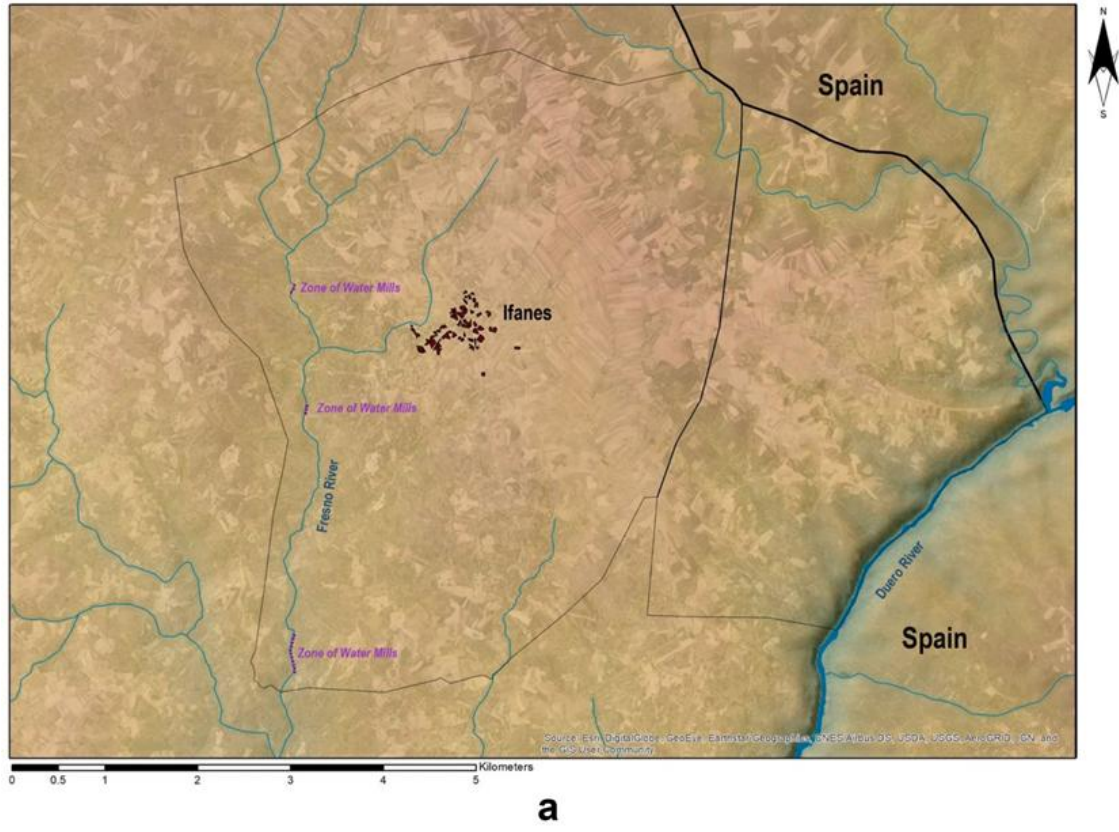
PEYZAJ ÖZNİTELİĞİ	TÜRÜ NİTELİK/GELENEK	GEREKÇE
Yerel Toponimlerin Haritalanması	Somut Olmayan	(Portekiz ve İspanya) Bilgi birçok yer adı ve alan adı sadece sözlü geleneklerde ve halkın kolektif hafızasında yer almaktadır. Peyzaj tarihinin ve karakterinin yönlerini ortaya çıkararak, bugüne kadar peyzajın bu tekil tarihsel yönlerinin bilgisini haritalamak veya genişletmek için hiçbir girişimde bulunulmamıştır. (İspanya) Kadastro bilgileri oldukça kapsamlı olmasına rağmen, tarihi arşivler ve etnografik ifadeler artık mevcut haritalarda bulunmayan yerleşimlerin yer adlarını göstermektedir. (İspanya) Her iki ülkedeki tarihsel çalışmalar, Orta Çağ'da bazı toponimlerin tarihlendirilmesiyle varlıklarına zamansal bir boyut kazandırmıştır.
Su Değirmenleri Alanı	Somut Olan	Her iki ülkede de, bunlar çoğunlukla çürüyor kent simgeleri, Orta Çağ'daki varlığına olası ancak belirsiz referanslarla Modern Dönem'de kesin bir tarihleme ile önceden mekanize edilmiş tarıma sahip kasabaların peyzaj tarihini sağlar. Kademeli çürümeleriyle, konumlarının bilgisi ortadan kalkıyor. Bu ikonik yer işaretlerini haritalamak, restorasyona mevcut belediye ilgisini kolaylaştırır.
Geleneksel Sistemler	Maddi Olmayan	Büyük nüfus azalması ile arazi yönetimi ve kullanımı ile ilgili yerel bilgi kaybı, artan vahşi büyüme, istilacı bitki ve hayvan türlerinin ortaya çıkması ve orman yangınları için daha büyük bir eğilim ile bölgesel ekosistem üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Hearn (2021)' in çalışması Portekiz ve İspanya'daki arazi kullanımını ve mülkiyet sistemlerindeki farklılıkları ele almaktadır. İspanya'da, kadastro haritalama sistemi sayesinde ayrıntılı arazi verileri sağlanırken, Portekiz'de bu tür bir sistemin sınırlı

kullanımı bulunmaktadır. Portekiz'de, 19. yüzyıldan itibaren kullanılan Matrices Prediais Rusticas (MPR) yerel alan adlarını ve arazi kullanımını belgelemekte, ancak haritalarla eşleşmeyen veriler sunmaktadır. Bu bilgiler genellikle kasaba halkının kolektif belleğinde korunmuştur (Rippon, 2012a). Toponimlerin etimolojik ve kronolojik analizleri, peyzajın morfolojik tanımında ve tarımsal peyzajın evriminde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (FernándezMier, 2006; Atik ve Swaffield, 2017). Ayrıca, MPR verileri haritalara işlenmiş ve doğrulamalar için etnografik veriler kullanılmıştır. Portekiz'deki Mirandese dilinin etkisi, toponimlerin yazım ve telaffuzuna yansımıştır, ancak 19. yüzyıl öncesi alan adlarının kesin tarihlendirilmesi yapılamamıştır. MPR, 19. yüzyıla kadar olan tarihsel bağlamları ortaya koymaktadır. Toponimler, arazi kullanımına dair kültürel bağlam sunmakta ve peyzajın çeşitli yönlerine dair bilgi sağlamaktadır (Rippon, 2012b). İspanya'da ise kaybolmuş yerleşimlerin adları, topluluk hafızasında hala canlıdır ve bu adların sınırları, CBS kullanılarak yeniden oluşturulmuştur. İspanya ve Portekiz'deki tarım yöntemlerinde kullanılan hoja ve folha sistemleri, köylerin arazi kullanımını iki yıllık rotasyonla düzenlemiştir (PradaLlorente, 2011a; Bakels, 2005). Bu sistem, zamanla kaybolan sözlü geleneklerle aktarılmış olup, Orta Çağ'da başladığı düşünülmektedir (MartínezOchoa, 1977; RodríguezFernandez, 1990). Su değirmenleri, özellikle Sayago bölgesinde, hem mimari hem de kültürel açıdan önemli olup, bazıları restore edilerek turizme kazandırılmıştır (VacaLorenzo, 1995; Glick, 2007). Bu değirmenlerin tarihleri kesin olmamakla birlikte, 18. yüzyıldan itibaren kayıtlara geçmeye başlamışlardır. Ayrıca, su değirmenlerinin yerleri, haritalama ve GPS kullanılarak belirlenmiş ve modellenmiştir. Portekiz'deki Ifanes köyü (**Şekil 4.13**, **Şekil 4.14**), 2011 itibarıyla sınırlı nüfusla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olup, yer adları yerel tarım ve otlatma geçmişine işaret etmektedir (Ferreira, 2013). İspanya'daki Villardiegua de la Ribera köyünde ise, kaybolmuş yerleşimlerin adı olan Dehesa de Bozo, bölgenin düşük kaliteli tarım arazilerini ve otlaklarını ifade etmektedir (Krüger, 1950; RiescoChueca, 2018).

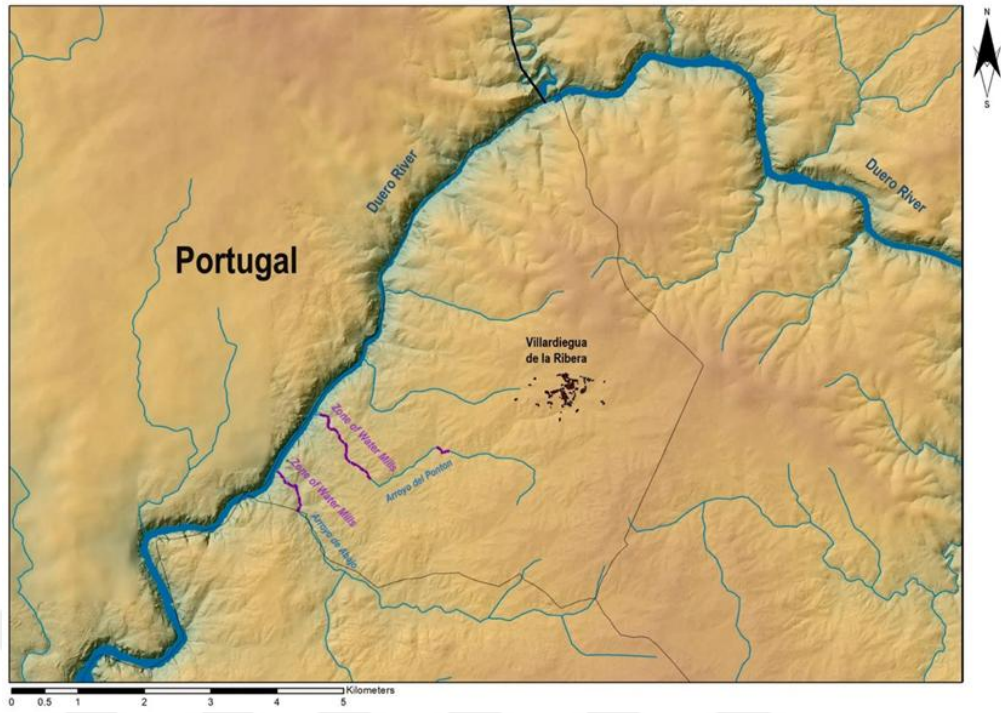

Şekil 4.13 : Ifanes Belediyesi saha rotasyon sistemi haritası (Hearn, 2021).

Şekil 4.14 : a) Ifanes Belediyesi'ndeki su değirmeni bölgelerinin haritası, b) Güneybatı Ifanes belediyesinde harap olmuş taş su değirmeni (Hearn, 2021).

Dehesa, Kraliyet İspanyol Akademisi'ne göre genellikle otlatma amaçlı kullanılan sınırlı bir arazi türü olarak tanımlanırken, FraPaleo tarafından uzun süreli insan faaliyetlerinin sonucu olarak savana benzeri bir ahşap mera ve sürdürülebilir bir agrosilvopastoral sistem olarak görülmektedir (FraPaleo, 2010). MartínViso ise dehesayı, birkaç ailenin sığır yetiştirdiği ve kira ödeyerek araziyi kullandığı bir otlak peyzajı olarak feodal yerleşim düzenine bağlamaktadır (MartínViso, 1996). Orta Çağ'da bu yerleşimler kilise ya da şapel içeren küçük topluluklara dönüşmüş, ancak Modern Dönem'deki arazi kullanım krizleri ve artan nüfus baskısıyla bu alanlar otlatma çıkarları lehine kullanılmaya başlanmış, 19. yüzyıldaki liberal reformlarla toprak müsadereleri yaşanmıştır (GarciaSanz, 1985; Simpson, 1995). Bu süreç, Katolik Kilisesi ve soyluların topraklarının el değiştirmesine, komşu köylere ve belediyelere katılmasına yol açmıştır (Sánchez Gomez, 1993). Dehesa de Bozo'nun yer adıyla ilgili bilgiler, 1760'larda Catastro del Marqués de Ensenada ve 1789'daki arazi anlaşmazlıkları gibi tarihsel belgelere dayanmakta olup, zamanla kaybolmuş ve Despoblado de Bozo'ya coğrafi referans sağlayarak yerleşimin konumunu belirlemeye yardımcı olmuştur (ÁlvarezVázquez, 1984; Faya Díaz, 1994; Timoteo y Monasterio, 1789). Muhbirlerin ifadeleri ve arşiv verileri birleştirilerek CBS yazılımı kullanılarak haritalanmış, sınırlar Duero Nehri'nden geçen alanlarla çevrelenmiştir. Çevrimiçi kadastro kayıtları da Bozo'n adını doğrulamıştır. Villardiegua de la Ribera'daki hojanın, kuzey-güney ve doğu-batı kadranları arasında dönüşümlü olarak kullanılan bir saha rotasyon sistemi olduğu belirtilmiş, ancak 1990'larda nüfus kaybı nedeniyle kullanım dışı kalmıştır. Bu sistem, eski Dehesa de Bozo'n sınırlarını kapsamadığı anlaşılmıştır. Muhbirler, söz konusu alanın ortak arazi olduğunu ifade etmiş ve toponimin etimolojisi, tarla rotasyon sisteminin Modern Dönem'e kadar uzandığını düşündürmektedir. 18. yüzyıl ortalarına kadar uzanan köyün tarihsel mirasının önemli bir parçasını temsil eden Villardiegua de la Ribera'daki su değirmenleri bölgelerinin haritası Şekil 4.15'de verilmiştir. Muhbirler, 21 su değirmeninden 18'ini hatırlamış, 14'ünün ismini de iki belediye deresi boyunca doğrulamışlardır (Catastro de Ensenada). Ayrıca Duero Nehri kıyısında üç su değirmeni daha olduğu, ancak 1952'de yapılan barajla sular altında kaldığı belirtilmiştir. Turizm amaçlı restorasyon girişimleri, bu değirmenlerin köyde bir gurur kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Ribera de Ponton'da restore edilmiş su değirmeni örnek gösterilebilir (Şekil 4.16).

Şekil 4.15 : Villardiegua de la Ribera için su değirmeni bölgelerinin haritası (Hearn, 2021).

Şekil 4.16 : İspanya'nın Zamora bölgesindeki Villardiegua de la Ribera'daki Ribera de Ponton'da restore edilmiş su değirmeni (Hearn, 2021).

Hearn (2021) çalışmasında, Duero Nehri sınır bölgelerinin peyzajının bir TPK (Tarihsel Peyzaj Karakterizasyonu) olmasa da, çağdaş insan hafızasını ve Yerel Mekansal Bilgiyi

içermesiyle, TPK projelerini tamamlayıcı bir rol oynayabileceğini vurgulamaktadır. TPK'ye yönelik eleştiriler arasında, insan odağından yoksun olması yer almaktadır (Williamson, 2007). Bu çalışma, bir CBS'de yerel bilgiyi kullanmanın yanı sıra, harita tasarım sürecinde doğrulama ve doğruluk için orijinal muhbirlerle danışmayı içeren katılımcı bir yaklaşım sunmaktadır. Ayrıca, sonuçlar kuzeybatı İber Yarımadası peyzaj tarihinin, bireysel köylerde yerel düzeyde bilinmesine rağmen, genellikle bölgesel ölçekte dikkate alınmayan yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Bölgedeki araştırmacılar, bu alana verilen dikkat ve araştırmanın yetersizliğine işaret etmişlerdir (Lemos ve Martins, 2012; MartínViso, 1996; PradaLlorente, 2005; Romero, 2015).

Portekiz ile ilgili bir başka çalışma olan “Characterisation of the Historic Urban Landscape through the Aristotelian Four Causes: Towards Comprehensive GIS Databases (Aristoteles'in Dört Nedeniyle Tarihi Kentsel Peyzajın Karakterizasyonu: Kapsamlı CBS Veritabanlarına Doğru), (Eudave ve Ferreira, (2021)” çalışmasına bakıldığında Tarihi Kentsel Peyzaj (TKP) kavramını ve kentsel fenomenlerin karakterizasyonu üzerindeki etkilerini tartışarak bu amaca katkıda bulunmayı amaçladığı gözlemlenebilir.

Herhangi bir varlığın dokümantasyonu, temsil edilebilir özelliklerin ve uygun kodlama yöntemlerinin belirlenmesiyle başlamaktadır; kodlama sürecinde kabul edilebilir bilgi kaybı, bir nesnenin tam temsiline yalnızca kendisi olabileceği gerçeğine dayanmaktadır (kimlik yasası). Bu nedenle, özelliklerin seçimi ve verilerin düzenlenmesi mantıksal ve sistematik yapılar gerektirmektedir. Makale, Tarihi Kentsel Peyzaj (TKP) kavramını ele almakta, bu bağlamda kentsel fenomenlerin karakterizasyonu için Aristoteles'in nedenler teorisini önermekte ve bu yaklaşımı Portekiz'in Guimarães şehri üzerinden örneklemektedir. CBS veritabanlarıyla bu yöntemin uygulanabilirliği incelenmiş, sınırlamalar ve fırsatlar değerlendirilmiştir. Küreselleşen dünyada kentsel mirasın korunması, turizm, demografi, ekonomi ve altyapı gibi baskılarla mücadele gerektirirken, TKP disiplini şehirlerin doğal ve kültürel değerlerini tanıyan bütünsel bir çerçeve sunmaktadır. TKP, sürdürülebilir kentsel koruma için bir çerçeve olarak şehirlerin tarihi çevrelerini, kimliklerini ve zenginliklerini tanımlamakta, kültürel ve insan kaynaklarının tarihsel katmanlaşmasını vurgulamaktadır. Ancak, literatürdeki TKP projelerinin karmaşıklığı, standartlaştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu projelerde anket stratejileri, yapıların karakterizasyonu, fenomenlerin ölçülmesi ve haritalanmasında karşılaşılan zorluklar bulunmaktadır. TKP'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında değerlendirilmesi ve paydaşların katılımıyla farklı çıkarların entegrasyonu gerekmektedir. Tarihi şehirlerin

evrensel ve standartlaştırılmış yaklaşımlarla ele alınması zor olduğundan, göstergelerin geliştirilmesi tartışmalı bir konu olarak kalmıştır (Santander ve diğ., 2018). Örneğin, bir ağacın türü, tarifnemenin amacına göre genel veya ayrıntılı şekilde ifade edilebilir. Guzmán ve diğ. (2020) tarafından önerilen SWOT analizi (**Çizelge 4.3**), tarihi şehirlerin güçlü yönlerini, zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini değerlendiren bir yaklaşım sunmakta, ancak coğrafi parametrelerin temsilinde bazı sınırlamalara sahip olmaktadır. Buna rağmen, tarihi şehirlerin bütünsel bir şekilde karakterize edilmesi için ilginç bir yöntem sunmaktadır.

Çizelge 4.3 : Çalışmada karakterizasyon için seçilen öz nitelikler (Guzmán ve diğ., 2020) .

Güçlü Yönler		Fırsatlar	
1	Kentsel büyüklük	18	Araştırma ve Geliştirme
2	Korunan alanlar	19	Finansal Kuruluş
3	Yeşil alanlar veya rekreasyon parkları (%)	20	Polis Sayısı
4	Halk kütüphanesi sayısı	Tehditler	
5	Tiyatro ve müzikhol sayısı	21	Doğal Riskler
6	Festival ve dini partiler	22	Otomobil - yol trafiği sayısı
7	Müze sayısı	23	Suç seviyesi (soygun)
Zayıf Yönler		24	Bakir arazide yeni inşaatlar
8	Yol ağı	Çatışmalı Faktörler	
9	Nüfus Yoğunluğu	25	Okul sayısı
10	Okuryazarlık Oranı	26	Piyasa sayısı
11	Hava Kirliliği	27	Üretken sektörler
12	Erişilebilirlik	28	Rekreasyon veya spor alanları
13	Konut	29	Elektrik ve hafif altyapı
14	Bozulma Olayları	30	Su temini
15	Ötekileştirme Oranı	31	Telefon (Erişim, görsel bozulma)
16	Karar Verme Sürecine Katılım	32	Müdahale Yatırımı
17	Sağlık hizmetlerine erişimi olan nüfus (%)	33	Ulaşım Şekilleri
		34	Sisteme erişim
		35	Üniversite Mezunu Nüfus
		36	Otel Sayısı

Tarihi kentin mevcut durumunun karakterizasyonu, Tarihi Kent Peyzajı (TKP) yaklaşımının uygulanmasında kritik bir adımdır ve ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutları modellemek için çeşitli göstergeler içermektedir. Ancak, göstergelerin seçimi ve niteliklerin birleştirilmesi, birleşik bir şema tasarımıyla sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, fiziksel varlıkların özelliklerinin organizasyonu, tarafsız bir yaklaşım ve Aristoteles'in maddi, resmi, verimli ve nihai nedenler teorisine dayalı ontolojik yaklaşımlarla ele alınmalıdır. Örneğin, bir binanın maddi nedeni "duvarcılık" olabilirken, daha detaylı bilgi için duvarcılığın özel niteliklerine inilmesi gerekebilir. Bu yöntem, TKP'nin unsurlarını analiz etmeyi ve kategorize etmeyi mümkün kılmaktadır.

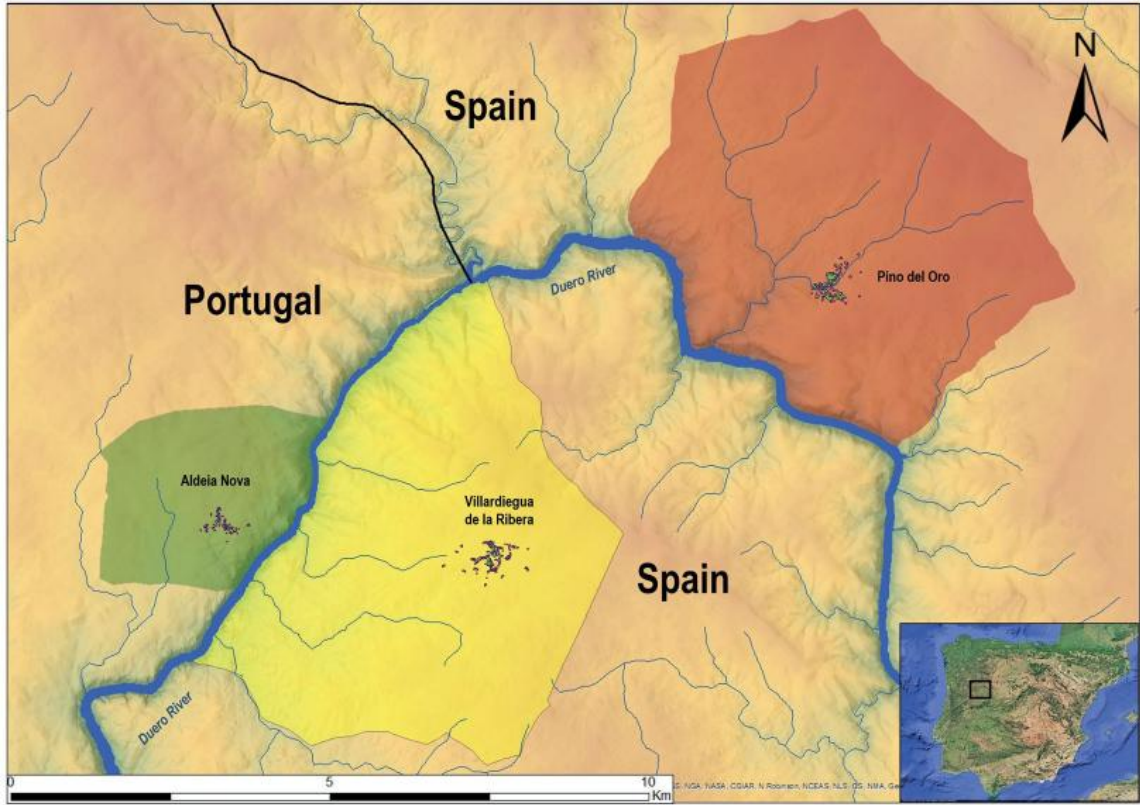
CBS platformları, fiziksel dünya bilgilerini organize etmede önemli araçlar olup, açık kaynaklı yazılımlar sayesinde geniş bir kullanıcı kitlesine erişilebilir hale gelmiştir. CBS veritabanları, tematik haritalar ve diğer bilgi kaynaklarını içerebilir ve işbirliğini teşvik etmektedir. Kamusal bir anlamsal yapı tasarlanarak kategoriler dört nedene göre tanımlayıcı setlerle ilişkilendirilebilir. Veri toplama stratejileri, bilgilerin doğasıyla uyumlu olmalı ve ekonomik, ölçeklenebilir yöntemler kullanılmalıdır. Bulut tabanlı çözümler, ortak çalışmayı desteklemektedir; örneğin, QGIS + Mergin + Input yazılım entegrasyonu, bu tür bir işbirliğine olanak tanımaktadır.

TKP'nin nedensel yapısına dayanan bir organizasyon, unsurların yerleştirilmesini ve detaylandırılmasını sağlamaktadır. Örneğin, bina analizi, genel geometrik bilgilerden başlayarak cephe, döşeme ve çatı sistemlerine kadar ilerlemektedir. Cephe analizi, dış geometrinin maddi nedenlerini başlangıç noktası olarak boyutlar, hasar ve yapısal performansı içermektedir. Ayrıca, açıklıkların organizasyonu ve hizalanması gibi biçimsel nedenler incelenebilmektedir. Bu yapı, genişlemeye açık olup, TKP şemasındaki sorguların detaylandırılmasına ve farklı amaçlar için zenginleştirilmesine olanak tanımaktadır. Granülometri seviyeleri, TKP unsurlarını tanımlamada esnek bir organizasyon sağlamak ve detay düzeyi yaklaşımlarına paralel bir mantıkla gelecekteki analizlere uyarlanabilmektedir.

2022 yılında Hearn ve Carrer'in yapmış olduğu "The historic character of a depopulating borderland: historic landscape characterisation on the Duero River (Nüfusu azalan bir sınır bölgesinin tarihi karakteri: Duero Nehri üzerindeki tarihi peyzaj karakterizasyonu)" adlı çalışma Portekiz'in Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu ile ilgili önemli bilgileri sunarken Duero Nehri sınır bölgesindeki tarihi peyzajları, ulusal sınırlar arasındaki benzerlikleri ve

farklılıkları dikkate alarak karakterize etmek ve bölgenin evrimini anlamak için Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemini uygulamayı amaçlamaktadır.

Sınırlar ve sınır bölgelerinin tarihi, sosyo-politik değişimlerle şekillenmiş ve zaman içinde farklı ulusların sınır çizgileri ve bölgeleri yeniden tanımlanmıştır. Bu araştırma, sınır bölgesinin tarihi peyzajını anlamak için Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) metodolojisini kullanmaktadır. TPK, İngiltere’de geliştirilen bir yöntem olup, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile birlikte, peyzajın zamansal evrimini izlemek için kullanılabilir. Bu çalışma, İspanya ve Portekiz arasındaki Duero Nehri sınır bölgesinin evrimini incelemekte ve TPK’nin bu bölgedeki uygulamasını tartışmaktadır. Ayrıca, bu araştırma İspanya Ulusal Araştırma Konseyi’nin (CSIC) Sosyal Yapı ve Bölge Peyzaj Arkeolojisi (EST-AP) grubunun Duero Nehri sınırındaki üç kırsal kasabada (Şekil 4.17) yaptığı arkeolojik ve tarihi çalışmaları desteklemektedir (Hearn, 2021; Romero, 2015; Sánchez-Palencia, Romero ve Beltrán, 2018; Sánchez-Palencia ve Beltrán, 2015).

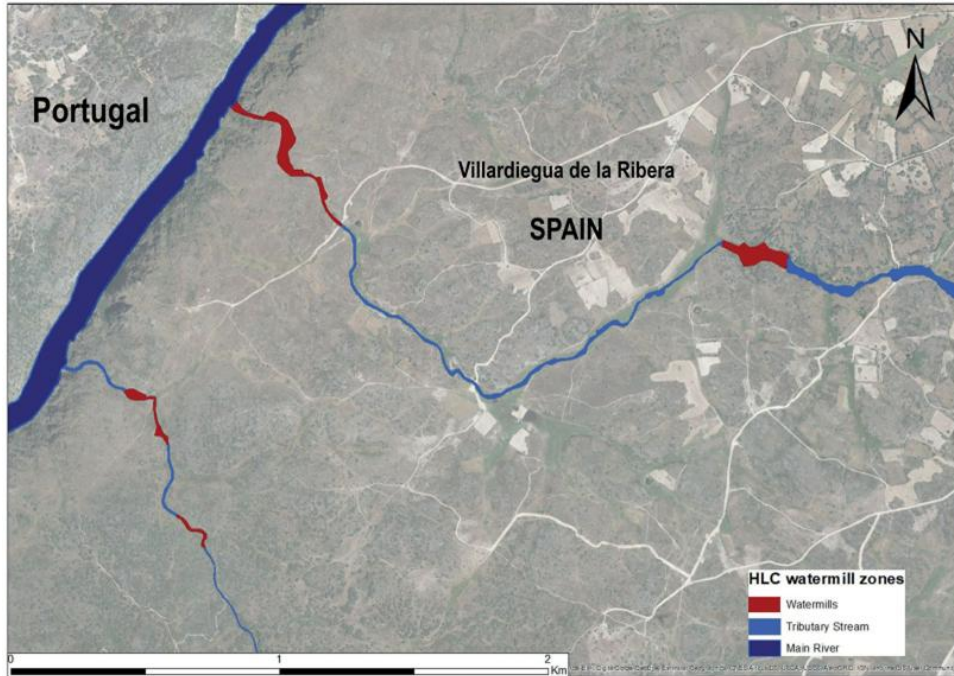
Şekil 4.17 : Pilot TPK'de kapsanan köyler (Hearn ve Carrer, 2022).

Duero Nehri vadisinde Protohistorik dönemden itibaren karmaşık antropojenik peyzajlar ortaya çıkmakta, Roma öncesi yerleşimler kanyonlarda yoğunlaşırken, Roma döneminde kırsal yerleşimler ovalara yönelmekte ve tarım, orman kullanımı ile altın madenciliği ön plana çıkmaktadır (Sánchez-Palencia ve diğ., 2018; Romero, 2010, 2015). Roma sonrası dönemde yerleşim süreksizlikleri yaşanmış, 12. yüzyıldan itibaren ise manastırların ve askeri tarikatların etkisiyle peyzaj yeniden yapılandırılmıştır (Martín-Viso, 1996, 2000; Alfonso-Antón, 1980; Fernandes, 2009). 18. yüzyılda arazi müsadereleri ve köy morfolojisinde değişimler yaşanmış, Portekiz'de ise ortak arazilerin satışıyla daha radikal değişiklikler gerçekleşmiştir (Hearn, 2021; Espinha da Silveira, 1993). 1960'larda göç hareketleri arazilerin terk edilmesine ve bitkisel büyümenin artmasına neden olmuş, 1990'lardan itibaren ise İspanya ve Portekiz'de ağaçlandırma programları devreye girmiştir (Marques, 2011; Gallego-Martínez ve diğ., 2002). 21. yüzyılda Portekiz ve İspanyol hükümetleri, bölgenin ekolojik değerlerini korumak adına Arribes del Duero sınırında bir uluslararası park oluşturmuş, UNESCO ise 2015'te Meseta Iberica Biyosferi'ni genişletmiştir. Ancak nüfus azalması, geleneksel peyzaj yönetiminin terk edilmesi ve kuru chaparral bitki örtüsünün artışı, koruma alanlarını tehdit etmiş ve orman yangınlarıyla birlikte agropastoral ekonomiyi zayıflatmıştır (Marino ve diğ., 2017).

TPK metodolojisi, peyzajların tarihsel derinliğini anlamak için arkeolojik, tarihi ve çağdaş verileri birleştirmektedir ve 2000 Avrupa Peyzaj Konvansiyonu hedefleriyle uyumluluk sağlamaktadır (Herring, 1998; Turner ve Fairclough, 2007). İnsanların peyzajlar üzerindeki algılarını şekillendirmekte ve geçmişten günümüze diyakronik analiz sağlamaktadır (Darby, 2002; Williams, 2008). Eleştiriler, yöntemin yerel nüansları kaçırabileceğini belirtse de etnografik bilgiler ve katılımcı haritalama ile bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır (Hearn, 2021). İber Yarımadası'nda Katalonya'da uygulanmış ve Ortaçağ süreçlerinin anlaşılmasında önemli katkılar sağlamıştır (Bolo's, 2010; Prada-Llorente, 2001, 2005). TPK, zaman derinliğini anlamak için etnografik görüşmeler ve saha çalışmalarını kullanarak peyzaj dönüşümünü detaylandırıp Duero vadisinde su değirmenleri ve arazi rotasyon sistemleri gibi özellikleri incelemektedir (**Şekil 4.18, Şekil 4.19**), (Hearn, 2021). Bu analizler, arazilerin tarihsel kullanımına ve dönüşümüne dair derinlemesine veriler sunmaktadır.

Şekil 4.18 : İspanya,Villardiegua de la Ribera'daki su değirmeni bölgesi (orta zeminde ve arka planda değirmenler (Hearn ve Carrer, 2022).

Şekil 4.19 : Villardiegua de la Ribera TPK'deki su değirmeni bölgeleri (detaylandırma Kyle Hearn ve Francesco Carrer (Hearn ve Carrer, 2022).

TPK'ler, peyzajın çokgenlerini genel sınıf kategorilerinden başlayarak daha spesifik alt kategorilere ayırmaktadır ve her çokgenin öznitelikleri, detaylı bir yorumlama sağlamak amacıyla eklenmektedir. Çizelge 4.4' te de görüldüğü üzere Duero Nehri sınır bölgesinde yedi ana sınıf belirlenmiştir: yerleşim, tarlalar, engebeli zemin, mineral ve su kaynakları çıkarma, iletişim, teraslar ve su. Bu sınıflar, alt kategorilerle birlikte bölgenin peyzajını anlamada önemli bir rol oynamaktadır. 20. yüzyılın sonlarına kadar agropastoralizm, bölgenin temel ekonomik faaliyeti olmayı sürdürmüştü, ancak 1950'lerden sonra kırsal alanların terk edilmesi, bu özelliklerin peyzajda kaybolmasına yol açmıştır. Tarla sınıfları ve engebeli zemin, agropastoralizmin tarihsel önemini yansıtarak kırsal TPK'lerde kritik bir yer tutmaktadır. Bu türlerin tarihsel gelişimi, Sánchez-Gómez, Prada-Llorente ve Riesco-Chueca'nın çalışmalarıyla açıklanmıştır (Prada-Llorente, 2001, 2005, 2011; Sánchez-Gómez, 1991, 1993). Ayrıca, Martín-Viso'nun Batı Zamora'daki Duero havzasına dair tarihsel analizleri (Martín-Viso, 1996, 2000, 2018), bölgenin peyzaj yapısını derinlemesine anlamada katkı sağlamış, bu çalışma ise yerel terminolojiyi içererek etnografik doğrulamalarla desteklenmiştir.

Çizelge 4.4 : Duero Nehri TPK'nin Sınıfları ve Genel Tipleri (Hearn ve Carrer, 2022).

Sınıf	Genel Tip
Kasaba	• Çekirdekli Yerleşim
Alanlar	• Kapalı Bahçecilik Arazileri – <i>Cortinos</i> • Daha Büyük Kapalı Karışık Pastoral/Yetiştirme Arazileri – <i>Cortinas</i> • Doğrusal Alanlar – Tüzel Kişiliği Olmayan Kapalı Çizimler • Şerit alanları • Kapatılmamış ortak mera • Ortak Nehir kanyonu mera alanı
Engebeli Zemin	• Kapatılmamış ve kapalı Ormanlık Alan – <i>Monte Alto</i> • Kapatılmamış ve kapalı Çalılık – <i>Monte Bajo</i> • Kapatılmamış mera arazileri • Plantasyon • Valles Vadisi • Çıplak zemin
Endüstriyel (Su ve Mşneral) Kaynakları	• Hidroelektrik Barajı • Maden Sahaları • Ocak
İletişim	• Yollar/Otoyollar • Köprü
Teraslar	• Örgülü Teraslar • Basamak Terasları
Su Kaynağı	• Kol Akışı • Kol Nehri • Ana Nehir • Depo

Alanları perdeleme, çekirdek yerleşimlerin çevresinde yer alan ve taş duvarlarla sınırlanan düzensiz şekilli muhafazalardır (**Şekil 4.20, Şekil 4.21**); bu duvarlar, büyük poligonal taşlarla yapılmış ve Modern Dönem'e kadar uzanan bir tarihe sahiptir (Sánchez-Gómez, 1991; Romero, 2015; Prada-Llorente, 2005, 2011). Doğrusal alanlar, 19. yüzyıldan itibaren büyük arazilerin satış ve miras yoluyla bölünmesiyle oluşmuş; taş bordürler, çimento veya

ahşap direklerle sınırlandırılmıştır. Şerit alanları (longueras/llatas), 13. yüzyıldan itibaren çavdar tarımı için kullanılmış olup, asidik topraklara uygun morfolojilere sahiptir (Alfonso-Antón, 1980; Prada-Llorente, 2005). Ortak nehir mera alanları (Arribanzo) (**Şekil 4.22**), Demir Çağı'ndan Roma dönemine kadar belgelenmiş, 20. yüzyılda ise uluslararası koruma altına alınmıştır (Sánchez-Palencia ve diğ., 2018; Sánchez-Vicente, 2010). Engebeli zeminler, yakacak odun, otlatma ve inşaat malzemeleri için kullanılan köy peyzajlarını içerir; monte alto ormanlık alan, monte bajo ise çalılık olarak tanımlanır ve genellikle serpiştirilmiş meşe ve çalılıklar barındırır (Prada-Llorente, 2001, 2011; Sánchez-Gómez, 1991). Bu alanlar, bazı köylerde sınırlı otlatma ile korunmaktadır.

Şekil 4.20 : Pinodel Oro, İspanya yakınlarındaki Cortinas (Hearn ve Carrer, 2022).

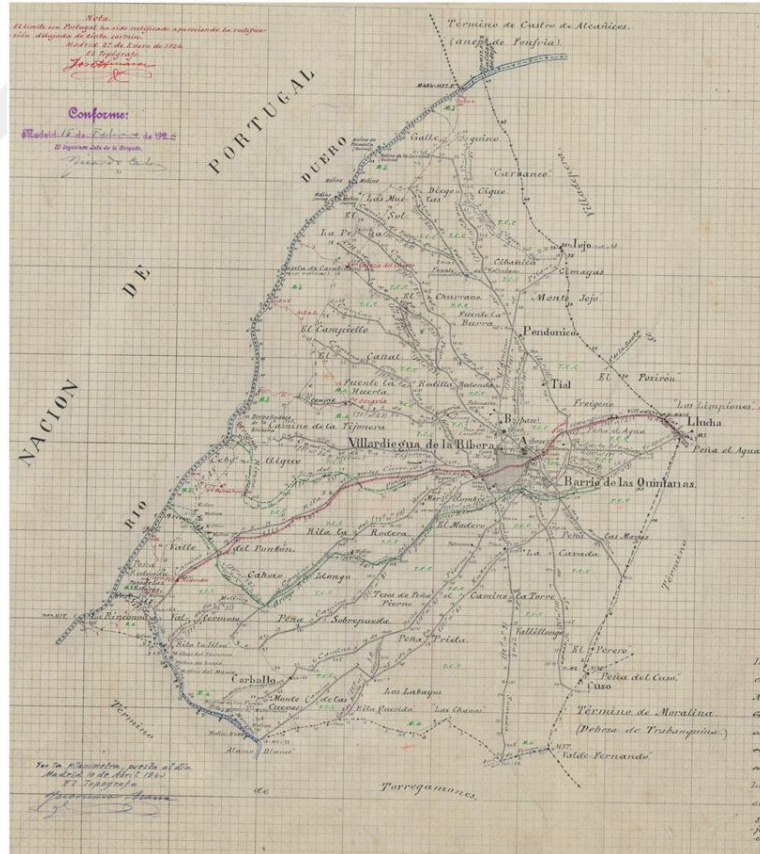
Şekil 4.21 : Cortinha, Aldeia Nova yakınlarında, Portekiz (Hearn ve Carrer, 2022).

Şekil 4.22 : Pinodel Oro'nun kanyon merası, Zamora, İspanya (Hearn ve Carrer, 2022).

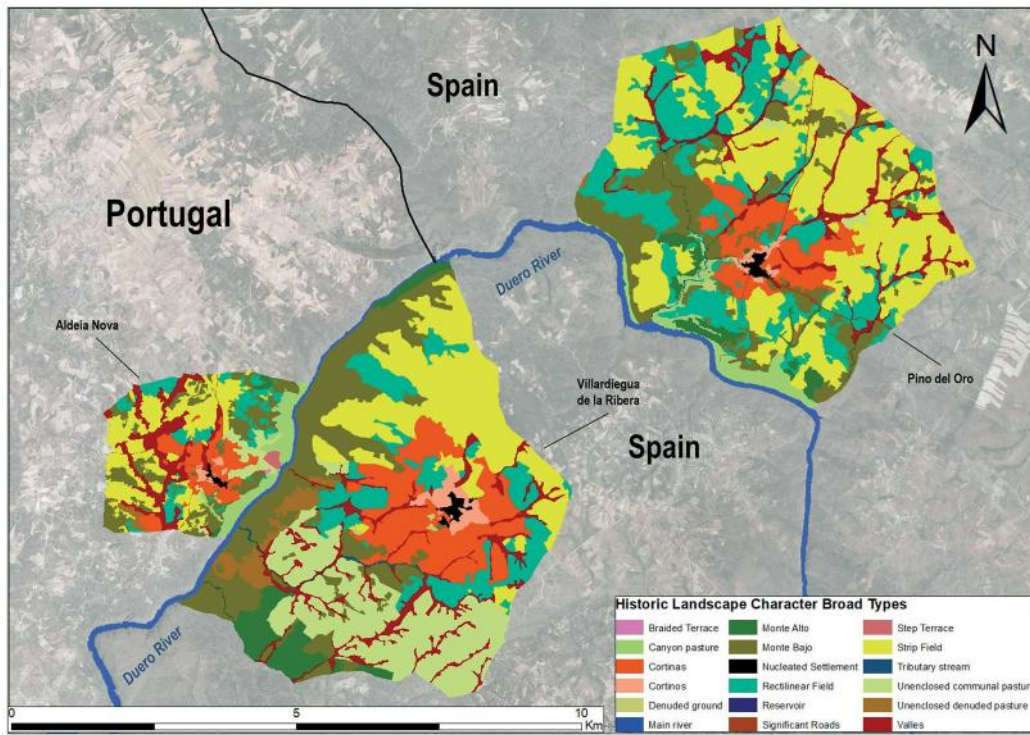
Duero Nehri sınır bölgesinde TPK'yi uyarlamak, mevcut kaynak materyallerinin çeşitliliği ve farklılıkları nedeniyle zorlu olmuştur. İspanya ve Portekiz arasındaki farklı kaynaklar, her iki ülkenin ve bölgesel hükümetlerin yönetim farkları ile finansal kaynaklar da bu

zorlukları artırmıştır. İspanya, 1:25.000 ölçeğinde belediye düzeyinde kapsamlı ve ücretsiz tarihi haritalar sunarken (Şekil 4.23), Portekiz'de bu tür veriler sınırlıdır. Ayrıca, hava fotoğrafçılığının öncesinde, her iki ülkedeki kasaba ve il haritaları da değişkenlik göstermektedir. İspanya, özellikle 1940'lar ve 1950'ler boyunca çeşitli hava fotoğrafları sağlamakta ve bu fotoğraflar, sınırdaki peyzajı yakalamaktadır. 1970'lerden itibaren renkli ve siyah-beyaz hava fotoğrafları da mevcuttur. Diğer önemli bir fark, İspanya'nın kadastro sisteminin, arazi örtüsü ve kullanımı hakkında güncel bilgiler sağlarken, Portekiz'in çoğu bölgesinde bu sistemin eksik olmasıdır. Ancak Portekiz'in Tarım ve Balıkçılık Finansman Enstitüsü, arazi kullanımı hakkında veri sunmaktadır. Katılımcı haritalamadan elde edilen yerel mekânsal bilgi her iki ülke için önemli olmuştur ve bu veriler, TPK için zamansal ve mekânsal bilgi boşluklarını doldurmuştur (Hearn, 2021). Ayrıca, İspanya'da her köyün resmi bir siyasi sınırı varken, Portekiz'de köyler bucaklara bağlanmış olup, resmi sınırları yoktur. Bu farkı aşmak için, yerel mekânsal bilgi kullanılarak "etnografik sınır" tanımlanmış ve zamansal peyzaj analizi için gerekli coğrafi parametreler belirlenmiştir.

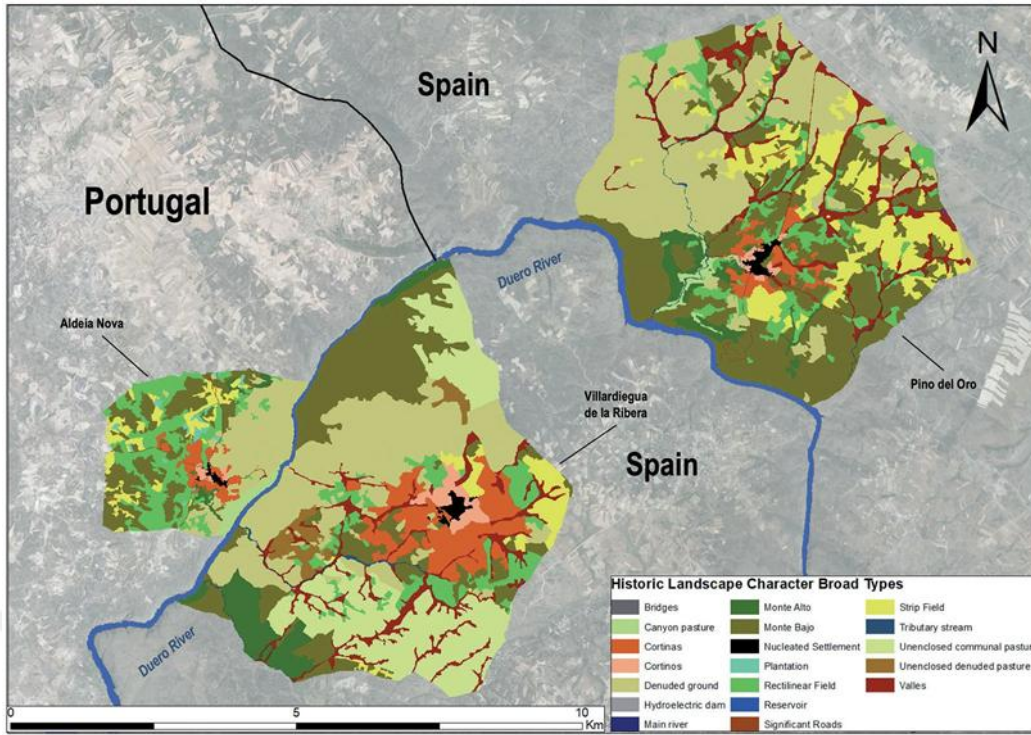

Şekil 4.23 : Villardiegua de la Ribera'nın tarihi 1906 belediye geometrik haritası
(<https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp>).

Modern Dönem'den günümüze kadar olan peyzajın incelenmesi, tarihi olayların ve insan kararlarının arazi kullanımı ve arazi örtüsündeki değişiklikleri nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu evrim, özellikle tarlalar ve engebeli zemin sınıflarındaki değişimlerle belirgindir. 1950'lerde başlayan kitlesel göç, Şekil 4.24 ve Şekil 4.25'de gösterilen bölgedeki peyzaj geniş türlerinin çoğunun konsolidasyonuna yol açmıştır. 1990'ların sonlarından itibaren kırsal terk edilme, doğal parkların oluşumu ve orman yangınları, bölgedeki karakter tiplerinin dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Aldeia Nova, Portekiz ve Villardiegua, İspanya (de la Ribera), bu değişimlerin örnekleri olarak seçilmiş ve toplam köy alanlarının geniş türlerinin değişim yüzdesi araştırılmıştır.

Şekil 4.24 : Modern Dönem'de geniş tipler (Hearn ve Carrer, 2022).

Şekil 4.25 : 2010'larda geniş tipler (Hearn ve Carrer, 2022).

17 ve 18. yüzyıllarda çekirdek yerleşimlerin çevresine kuru taş duvarlarla oluşturulan kortinalar, özel arazi kullanımı ve yönetimini simgelemektedir; zamanla bu alanlar torunlar arasında bölünerek doğrusal alanlara dönüşmüştür. Kortinaların oranı 2010'lara kadar azalmış, doğrusal alanlar ise özellikle 19. yüzyıl desamortizasyonları sırasında artmıştır (Sánchez-Gómez, 1991.). Göç ve orman yangınları, 1950'lerden itibaren doğrusal alanların azalmasına ve çalılıklara dönüşmesine neden olmuş; şerit tarlalar bu dönemde görece az değişmiş ve bazı engebeli zemin sınıfları artmıştır. Orman yangınları ve göç, arazilerin kullanımında ve bitki örtüsünde önemli değişikliklere yol açmış, çalılıklar (monte bajo) artarken, yangınlar bu türde düşüşlere neden olmuştur (Nobre, 2010). 1990'lardan itibaren ağaçlandırma ve park ilanları, bitki örtüsünde artış sağlamış; tarihsel olarak yoğun şekilde kullanılan alanlar zamanla terk edilmiştir.

TPK metodolojisi, bu tarihsel değişiklikleri analiz etmekte etkili bir araç olarak kullanılmaktadır, etnografik ve tarihsel verilerle desteklenerek sınır bölgelerindeki arazi kullanımının ortak ve farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Portekiz'de arazi satışları doğrusal alanların artışına yol açarken, İspanya'da kamu politikaları geniş türlerin korunmasını desteklemiştir. Doğal parklar ve ağaçlandırma projeleri her iki ülkede de bitki örtüsünü artırmıştır. TPK, kırsal terk edilme, tarımsal-pastoralizmin düşüşü, orman

yangınları gibi unsurları belirginleştirerek, sınır bölgelerindeki peyzaj evrimini anlamada disiplinler arası bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Gelecekte, uzaktan algılama gibi veri setleriyle birleşen TPK, arazi dönüşümünü analiz etmek ve yerel, bölgesel, ulusötesi paydaşlara rehberlik sağlamak için güçlü bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma esnasında elde edilen diğer makalelerin tam metnine ulaşamamıştır. Bu çalışmaların içeriklerine bakıldığında “Traditional Ecological Knowledge and Plant Biodiversity Conservation in a European Transfrontier Landscape (Avrupa Sınır Ötesi Bir Peyzajda Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Bitki Biyolojik Çeşitliliğinin Korunması), (González ve diğ., 2017)” adlı çalışmada İspanya-Portekiz sınırının kuzey ucundaki iki bitişik doğal koruma alanındaki geleneksel bitki kullanımı ve ekolojik yönetimi üzerine odaklanılmaktadır. Douro Nehri'nin geçtiği bu bölge, hem doğal süreçler hem de insan faaliyetlerinin etkileşimiyle şekillenen mozaik benzeri bir peyzaj yaratmaktadır. Bölge, iki ülke arasındaki sınır olmasına rağmen, bitki kullanımı ve toprak yönetiminde önemli benzerliklere sahip bir kültürel mirasa sahiptir. Çalışma, bu sınır bölgesindeki geleneksel ekolojik bilginin korunmasının, doğal kaynaklar ve toprak yönetimiyle ilgili karşılaşılan zorlukların aşılmasında kritik bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, bu bölgedeki biyolojik çeşitliliğin korunabilmesi için etkili hükümetler arası işbirliği, uygun araçlar, beceriler ve önlemler gerektiği belirtilmektedir.

“A future for rural landscapes considering an aesthetic approach (Estetik bir yaklaşımla kırsal peyzajların geleceği), (Ramos, 2008)” çalışmasında ise Güney Portekiz'in Algarve bölgesindeki aşırı peyzajın bozulmasının etkilerini ve bu bozulmanın özellikle Batı Akdeniz Havzası'ndaki kırsal peyzajlar üzerindeki etkileri incelenmektedir. Peyzajın bozulması, dünya çapında yaygın bir olgu olmakla birlikte, son yıllarda genişlemesi ciddi bir endişe kaynağı olmaktadır. Çalışma, Serra do Caldeirao dağlarının dinamiklerini ve bölgedeki sosyal, kültürel ve tarihi koşulları dikkate alarak, bu bölgedeki peyzaj bozulmasını anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, aynı zamanda peyzaj mimarlarının, estetik değeri ve çevresel sağlık açısından önemli olan bu peyzajların rehabilitasyonu için çeşitli yerel özellikleri ve kaynakları kullanmalarını önermektedir. Özellikle mantar meşesinin bölgeye özgü bir karakter kazandırdığı ve bu bitki türünün peyzajın rehabilitasyon sürecinde önemli bir ilham kaynağı olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır. Bu strateji, Caldeirao Dağları'ndaki diğer terk edilmiş alanlarda da uygulanabilecek bir model olarak sunulmaktadır.

Portekiz'in tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, yerel koşullara ve kültürel dinamiklere derin bir saygıyla şekillenmiştir. Bu anlayış, estetik değerlerin korunmasının yanı sıra, bölgesel kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve çevresel rehabilitasyonu da öncelik haline getirmektedir. Algarve bölgesi özelinde yapılan çalışma, peyzaj bozulmasının sadece çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkilerini de ele alarak, tarihi peyzajın korunması ve yenilenmesi için bütüncül bir yaklaşım sunar.

Mantar meşesi gibi bölgeye özgü bitki türlerinin, peyzajın hem kimlik unsuru hem de rehabilitasyon aracı olarak kullanılması, bu anlayışın somut bir örneğidir. Serra do Caldeirao'da önerilen rehabilitasyon modeli, terk edilmiş alanların yeniden canlandırılmasında, tarihsel ve estetik bağlamda uyumlu çözümlerin nasıl üretilebileceğine dair önemli bir rehber sunar. Bu yaklaşım, Portekiz'in peyzaj karakterizasyonunda, kültürel mirası ve ekolojik dengeyi bir araya getiren yenilikçi bir perspektifi temsil etmektedir.

4.6 Türkiye'nin Korunan Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

Türkiye'nin korunan alanlardaki tarihî peyzaj karakterizasyonu anlayışı, doğal çevrenin korunmasının yanı sıra, bu alanların tarihsel süreçte kazandığı kültürel ve insan kaynaklı niteliklerin de değerlendirilmesini esas alan bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bu çerçevede, koruma politikaları yalnızca ekolojik değerleri değil, peyzajın zaman içinde biçimlenmesinde etkili olan sosyo-kültürel dinamikleri de göz önünde bulundurarak şekillendirilmektedir.

Sengur ve Nurlu (2021)'in "Historic Landscape Characterization in Protected Areas; A Case Study Kazdağı National Park (Korunan Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu; Bir Vaka Çalışması Kazdağı Milli Parkı)" çalışmasında belirttiği gibi Peyzaj kavramı, ilk olarak 200 yıl önce Alman coğrafyacı Alexander von Humboldt tarafından 'bir toprak parçasının tüm özellikleri' olarak tanımlanmıştır (Antrop 2013). 20.10.2000'de imzaya açılan ve 01.03.2004'te yürürlüğe giren Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, peyzajı, doğal ve/veya insan faktörlerinin eylem ve etkileşiminin bir sonucu olarak tanımlamaktadır (Avrupa Konseyi 2000). Bu tanımın dört yönü fiziksel, bütünsel, zamansal ve öznel - kültürel olarak belirlenmiştir (Franch - Pardo ve diğ. 2017). Peyzaj, insan ve mekân ilişkisinin bir yansımasıdır ve çevremizin doğal, kültürel, algısal ve estetik bileşenlerinin etkileşiminin bir ürünüdür (Tudor 2014). Bu süreçte meydana gelen değişimler sürekli olmuş ve kültürel peyzajların özelliklerinin hızla kaybolmasına neden olabilecek boyutlara ulaşmıştır

(Antrop 2005; Tudor 2014). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne göre, her üye ülke kendi peyzajlarını tanımlamaktan, özelliklerini ve onları dönüştüren baskıları analiz etmekten ve değişiklikleri not almaktan sorumludur (Avrupa Konseyi 2000). Peyzaj Karakter Değerlendirmesi (PKA), belirli bir peyzajı tanımlayan biyofiziksel ve sosyo-kültürel unsurların kombinasyonunu tanımlamak için geliştirilmiş bir değerlendirme tekniğidir (Swanwick 2002; Tudor 2014; Franch - Pardo ve diğ. 2017).

Peyzaj karakter değerlendirmesi, bir peyzajın mevcut durumunu, nasıl şekillendiğini ve gelecekte nasıl değişebileceğini anlamaya yönelik önemli bir araç olmaktadır. Bu bağlamda geliştirilen Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemi, peyzajın tarihsel boyutunu ortaya koymak amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı olarak uygulanmaktadır (Rippon ve Turner, 1993; Rippon, 2012). TPK, ilk kez 1994 yılında İngiltere'de Cornwall bölgesinde, Cornwall Konseyi ve Kırsal Komisyon'un desteğiyle Tarihi İngiltere Enstitüsü tarafından hayata geçirilmiş, zamanla Birleşik Krallık genelinde yaygınlaşmış ve diğer ülkelerde de etkili olmuştur (Aldred ve Fairclough, 2003; Winterburn, 2008; Rippon, 2012). Akdeniz'de, Yunanistan'da Naxos Adası ve Türkiye'de Silivri çevresinde uygulanan çalışmalar, yaklaşık 1500 yıllık değişimi kırsal peyzaj karakterleri üzerinden değerlendirmiştir (Crow ve Turner, 2009; 2010; Crow ve diğ., 2011).

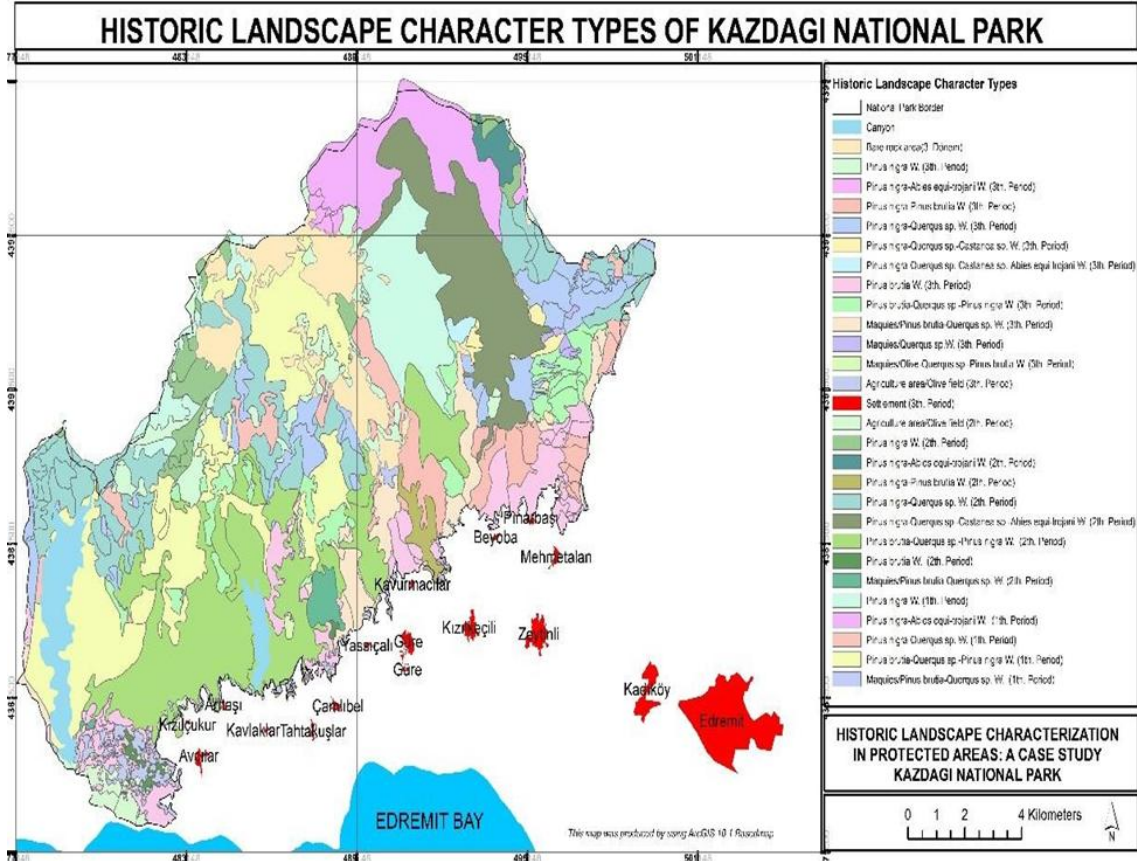
Türkiye'de bu yöntemin ilk kez korunan bir alanda uygulanması, Kazdağı Milli Parkı'nda gerçekleşmiştir. Sengur ve Nurlu (2021) tarafından yürütülen çalışmada, tarihi peyzaj karakterizasyonu yöntemi 127 yıllık bir zaman derinliğinde uygulanmış ve bu yönüyle Türkiye'de öncü bir örnek oluşturmıştır. Çalışmada, mekânsal ve mekânsal olmayan veriler birlikte değerlendirilmiş; tarihi ve modern haritalar, hava fotoğrafları, uydu görüntüleri ve yönetim planı gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. İlk dönem (1890–1920) için H. Kiepert (1890), V. Cuinet (1891), R. Kiepert (1911) ve Osmanlı haritası (1919) kullanılırken; ikinci dönem (1944–1960) için topografik ve morfolojik haritalar ile hava fotoğrafları; üçüncü dönem (2000 ve sonrası) için ise güncel haritalar ve ArcGIS Basemap (2016) gibi veriler kullanılmıştır (Sengur ve Nurlu, 2021).

Sengur ve Nurlu (2021)' in çalışmasındaki araştırma süreci dört aşamada gerçekleştirilmiştir: veri setinin hazırlanması, saha çalışması ile doğrulama, değişim, nadirlik ve kırılganlık analizleri, genel değerlendirme. Tüm veriler ArcGIS 10.1 yazılımı ile coğrafi olarak işlenmiş ve katmanlara ayrılarak analiz edilmiştir. Peyzaj karakter tipleri, bitki örtüsü, su varlıkları, kültürel ve arkeolojik değerler gibi parametrelerle

tanımlanmıştır. Örneğin, kapalı araziler, makiler, tarım alanları, nehir ve kanyonlar gibi doğal unsurlar peyzaj karakter tipleri olarak haritalanmış; her bir tip, peyzaj deseni ve sınır morfolojisi gibi özellikleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Peyzaj karakter tiplerinin zamansal değişimi, değişim yönü analiziyle belirlenmiş; bu analizler sonucunda peyzajdaki değişim kategorileri kritik azalma, hızlı/yavaş azalma, kararlılık, yavaş/hızlı artış ve önemli artış olarak sınıflandırılmıştır (Williams, 2008). Nadirlik analiziyle karakter tiplerinin yaygınlık dereceleri belirlenmiş ve logaritmik ölçekle “nadir”, “ara sıra”, “sık” ve “yaygın” kategorilerine ayrılmıştır. Bu analizler, aynı zamanda peyzaj tiplerinin kırılma düzeylerinin saptanmasında da temel oluşturmuştur. Nadir ve hızlı azalan peyzaj karakter tipleri, yüksek düzeyde savunmasız kabul edilmiştir (Sengur ve Nurlu, 2021). Ayrıca, özellikle nehirlerle ilişkili karakter tiplerinin etkilenme alanları belirlenmiş ve bu alanlar için 100 metrelik tampon bölgeler tanımlanmıştır (Mayer ve diğ., 2005).

Kazdağı Milli Parkında gerçekleştirilen bu çalışmada üç döneme ait peyzaj karakter tiplerinin haritaları oluşturulmuş (**Şekil 4.26**) ve bu haritalar üzerinden mekânsal dağılım analizleri yapılmıştır. İlk dönem (1890–1920) için belirlenen ormanlık peyzaj karakter tipleri arasında 1401 ha *Pinus brutia*–*Quercus* sp., 1145 ha *Pinus nigra*–*Abies equi trojani*, 46 ha *Pinus nigra* ve 45 ha makilik alan yer almıştır. İkinci dönem (1940–1970) için tespit edilen karakter tipleri arasında 3083 ha *Pinus brutia*–*Quercus* sp.–*Pinus nigra*, 2132 ha *Pinus nigra*–*Quercus* sp., 273 ha zeytinlik tarım alanı ve 758 ha çıplak kaya gibi alanlar bulunmuştur. Üçüncü dönemde (2000 ve sonrası) ise 1223 ha *Pinus brutia*, 1077 ha *Pinus nigra*–*Quercus* sp., 506 ha zeytinlik, 1097 ha çıplak kaya ve 692 ha kanyon alanı gibi peyzaj karakter tipleri belirlenmiştir (Sengur ve Nurlu, 2021). Çalışma, Kazdağı Milli Parkı’nda zaman içinde yaşanan peyzaj değişimlerini kapsamlı biçimde analiz eden ve korunan alanlarda TPK yönteminin uygulanabilirliğini ortaya koyan öncü bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 4.26 : Üç Dönemin Tarihi Peyzaj Karakter Tipleri Haritaları (Sengur ve Nurlu, 2021).

Kazdağı Milli Parkı'nda nehir tipi tarihi peyzaj karakterleri, ArcGIS 10.1 ile 100 metrelik tampon bölgeler oluşturularak analiz edilmiş; su etkisindeki alanlar birinci dönemde 226 ha, ikinci dönemde 598 ha ve üçüncü dönemde 575 ha olarak belirlenmiştir. Kanyon tipi peyzajlar yalnızca ikinci ve üçüncü dönemlerde haritalanabilmiştir. TPK yöntemiyle, geçmiş peyzajların sadece mekânsal değil, tarihsel algı ve kullanımları da değerlendirilmiş; nadirlik ve kırılganlık analizleri yapılmıştır. Buna göre parkın yaklaşık %40'ı yüksek kırılganlık göstermektedir (Sengur ve Nurlu, 2021). Artan çevre sorunları ve tüketim alışkanlıkları, bu kırılganlığı daha da artırmakta; dolayısıyla peyzaj yönetimi giderek önem kazanmaktadır (Sengur, 2018).

Tarihi peyzaj karakterizasyonunun dört potansiyel kullanımı vardır: Peyzaj Yönetimi, Mekansal Planlama, Öğrenme - Sunum (Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları) ve Peyzaj Karakter Analizi ve Stratejileri (Clark ve diğ., 2004).

Tarihi peyzaj karakterizasyonu, kalkınma ve çevre düzeni planlarına katkı sağlayarak korunan alanların uzun vadeli planlamasında önemli bir rol oynamaktadır. Milli parkların geleceğini güvence altına almak için hazırlanması gereken yasal yönetim planlarında, çevresel baskıların etkilediği mirasın korunması ve teşviki önemli bir yer tutmaktadır (Tunncliffe, 2006). Kazdağı Milli Parkı örneğinde olduğu gibi, CBS tabanlı bu yöntemle elde edilen veriler, parkın geçmişten bugüne peyzaj yapısını analiz ederek güncel bir veri tabanı sunmakta ve yönetim planına katkı sağlamaktadır (Sengur ve Nurlu, 2021). TPK, öznel ve yorumlayıcı bir süreç olsa da, kartografik ve arkeolojik veriler kullanılarak nesnelliği de sürece dahil etmektedir (Aldred, 2005). Bu yöntem sayesinde, gelişmelerin tarihi peyzaj üzerindeki etkileri izlenebilmekte, değerlendirme için temel veri sağlanmakta ve kültürel mirasın planlama sürecindeki rolü desteklenmektedir. Ayrıca, bu çalışmalar toplumun milli parkların tarihi ve kültürel değerlerini anlamasını sağlayarak, bu alanların korunmasına katkıda bulunmaktadır (Sengur ve Nurlu, 2021).

Etlacakuş ve Turan, 2023 yılında yapmış olduğu “Evolution of a Medieval Castle Town and Its Landscape in the Southwestern Anatolia (Güneybatı Anadolu'da Bir Ortaçağ Kale Kasabasının Evrimi ve Peyzajı)” çalışmasında kale kasabalarının kalıntılarından ve izlerinden oluşan arkeolojik alanları anlamak ve bu alanları peyzajlarıyla birlikte geriye dönük olarak değerlendirmek için bir çerçeve geliştirmeyi amaçlamaktadırlar.

Çalışmada tarihi peyzaj karakterizasyonunun kapsamı, kale kasabasının kalıntılarını ve izlerini, peyzajı ile birlikte karakterize etmek için uyarlanmıştır. Veri elde etmek için farklı ölçeklerde saha araştırması, arşiv araştırması ve derinlemesine görüşmeler kullanılmıştır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Etlacakuş ve Turan (2023)' ün çalışması, kale kasabalarının kalıntıları ve izlerinin korunması, incelenmesi ve sunumu üzerine odaklanmakta ve bu yapıları kültürel peyzajla bütüncül şekilde ele alan yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Kaleler tarih boyunca stratejik noktalarda savunma amacıyla inşa edilmiş olup, kıyı, iç, askeri ve kale kasabaları olarak sınıflandırılmıştır (Sevgen, 1959; Eyice, 2001). Özellikle doğal yükseltilerde yer alan bu yapılar çevresindeki anıt ve mezarlık kalıntılarıyla birlikte değerlendirilmiştir (Oyuncak, 1956; Burak, 2021; Lewis ve Langhorne, 1978). Kalelerin korunması, 19. yüzyıl ortalarından itibaren gündeme gelmiş ve günümüzde özellikle kıyı kalelerine yoğunlaşmıştır. Dünya Miras Listesi'ndeki kalelerin büyük bölümü (%57) kıyı kaleleridir (Viollet le Duc, 2013). Kalelerin bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmesi, kültürel peyzaj

anlayışını güçlendiren çağdaş bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Cesur, 2009; Sugano ve diğ., 2016).

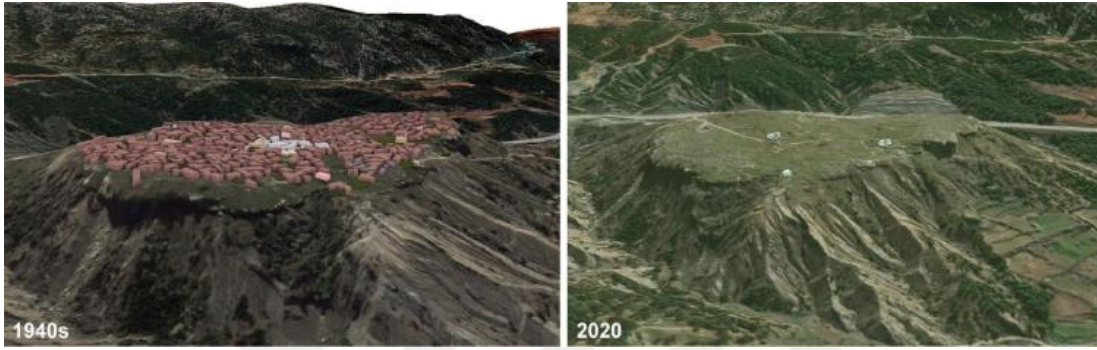
Kültürel peyzaj kavramı 1990'lardan itibaren uluslararası belgelerde önemli bir miras değeri olarak kabul görmüş, bu doğrultuda çeşitli analiz yöntemleri geliştirilmiştir (Council of Europe 1995, 2000; UNESCO 1992, 2003). Bu yöntemlerden biri olan Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK), tarihi peyzajları sistematik biçimde tanımlamayı ve bunların zaman içindeki değişimini analiz etmeyi amaçlamaktadır (Aldred ve Fairclough, 2003; Clark, Darlington ve Fairclough, 2004; Fairclough, 2019). TPK özellikle Avrupa ve Akdeniz bölgelerinde kültürel peyzajların korunması için etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Herring, 1998; Williamson, 2007; Crow ve Turner, 2010; Crow ve diğ., 2011; Erdoğan ve diğ., 2020). Çalışma, Güneybatı Anadolu'da yer alan ve çok katmanlı bir geçmişe sahip Kale Tavas (Tabae) yerleşimini incelemektedir.

Tavas Kalesi, doğal bir mesa üzerinde kurulmuş, ancak 1950'lerdeki heyelan nedeniyle terk edilmiştir. Araştırma kapsamında saha çalışmaları, arşiv belgeleri, derinlemesine görüşmeler ve literatür taramaları yürütülmüş; analizlerde CBS, AutoCAD ve Photoshop gibi araçlardan yararlanılmıştır (Etlacakuş ve Turan, 2023). TPK kapsamında, tarihi hava fotoğrafları, haritalar, belediye arşivlerinden temin edilen belgeler ve resmi kayıtlar birincil kaynak olarak kullanılmış; bu sayede yalnızca mekânsal düzen değil, halkın günlük yaşamı, geçim kaynakları ve gelenekleri hakkında da bilgiler elde edilmiştir (Clark, Darlington ve Fairclough, 2004; Etlacakuş ve Turan, 2023).

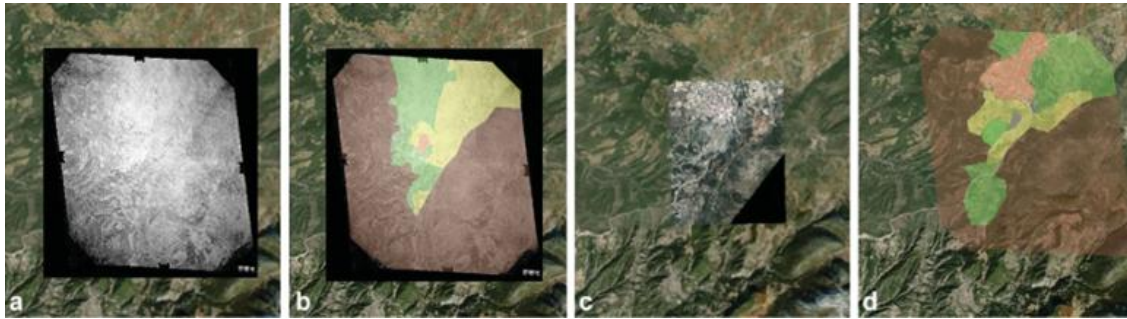
Yerleşimin terk edilmeden önceki durumuna ilişkin analizler CBS üzerinden yürütülmüş; topografya, iklim, bitki örtüsü, arazi kullanımı gibi kültürel peyzaj unsurları ile yapı kalıntıları ve geçmiş kullanım izleri gözlemlenmiştir. Saha çalışmaları Eylül 2018'de, derinlemesine görüşmeler ise Haziran 2019'da, çoğunluğu 75 yaş üstü eski sakinlerle yapılmıştır. Bu görüşmelerde yerleşim planlaması, tarım alanları, geçim kaynakları, yapı gelenekleri gibi konularda önemli sözlü veriler toplanmıştır. Bu bilgiler, arşiv ve literatür verileriyle birlikte somut olmayan kültürel mirasın belgelenmesini de sağlamıştır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Kale Tavas çalışmasında CBS ile hazırlanan Dijital Yükseklik Modeli (DEM) sayesinde çalışma alanının sınırları eğim ve yükseklik temel alınarak tanımlanmış, topoğrafik ve tematik haritalar üretilmiştir. AutoCAD kullanılarak farklı dönemlere ait zaman derinlikli haritalar ve 3B modeller oluşturulmuş, bu modeller Kale kasabasının seçildiği yeri ve

zamanla geçirdiği dönüşümü açıklamada kullanılmıştır (Şekil 4.27 ve Şekil 4.28). Mekânsal organizasyon, lot düzenlemeleri ve işlev analizleriyle yapılar arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş, katı-boşluk düzenleri üzerinden Kale kasabasının morfolojik evrimi detaylandırılmıştır. 1940'lerden ve 2020'den kalma hava fotoğrafları karşılaştırılarak arazi kullanımındaki değişimler somut biçimde ortaya konmuştur (Amici ve diğ., 2017; Kuzenler, 2001; Karga ve Turner, 2010; Koparal ve diğ., 2022). CBS desteğiyle yapılan bu analizler, hem kültürel peyzajın hem de yerleşim ölçeğindeki dönüşümün anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Şekil 4.27 : CBS kullanılarak oluşturulan Kale Tavas'ın 3B modeli (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Şekil 4.28 : (a) Kale Tavas'ın hava fotoğrafı ile CBS haritası, (b) 1940'ların arazi örtüsü haritası, (c) mevcut ortofoto ile CBS haritası, (d) Mevcut durumun arazi örtüsü haritası (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Kale Tavas, Alt Miyosen döneminde sığ denizel kireçtaşı üzerinde oluşmuş bir tepe yerleşimidir (Gökçen 1979; Hakyemez 1989). Zamanla kuraklaşan bu bölgede, yoğun yağışlar ve erozyon butt, mesa ve plato gibi jeomorfolojik oluşumları meydana getirmiştir (Beyaz ve Arsay, 2017). Şekil 4.29'da Kale Tavas'a ait mesa peyzajı görülmektedir. Yerleşim, 1050-1500 metre rakım arasında konumlanmış olup, kurumuş derelerle çevrilidir

(Etlacakuş ve Turan, 2023). Peyzaj, Tavas ve Barza ovalarının arasında uzanır; en düşük noktalar Yenidere Vadisi çevresinde bulunmaktadır.

Bölge, birinci derece deprem kuşağındadır ve 1952'deki büyük bir deprem sonrası meydana gelen heyelanlar yerleşimin terkinde neden olmuştur (Beyaz ve Arsay, 2017). Kireçtaşı ve kil tabakalarının birleşimi, zemin dengesini olumsuz etkilemiş; doğal yapı ve insan müdahaleleri heyelanları artırmıştır. Su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle halk su ihtiyacını sarnıç ve kuyularla karşılamıştır (Beyaz ve Arsay, 2017).

Şekil 4.29 : Kuzeyden “mesa” peyzajı, Kale Tavas kültürel peyzajı(Etlacakuş ve Turan, 2023).

Kale Tavas, Orta-Geç Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim görmüş ve bu dönemde Tabae olarak adlandırılmıştır (Ersoy, 2009). 7. yüzyılda piskoposluk merkezi olan Tabae, 11. yüzyılda Türkler tarafından fethedilmiş, 12. yüzyıldan itibaren tamamen Türk yerleşimine dönüşmüş ve Kale Tavas adını almıştır (Witteck, 1944; Baykara, 2007; Kütükoğlu, 2002). Osmanlı döneminde kale konut işlevi kazanmış, 16. yüzyılda “Nefs-i Tavas” adıyla idari bir merkez olarak anılmıştır (Kütükoğlu, 2007). 19. yüzyılda tarım alanlarının daralması ve ulaşım zorlukları nedeniyle önemini yitirmiş, 1868'de kaza merkezi Yarengüme'ye taşınmıştır. Ancak Kale Tavas, 1950'lere dek yerleşim yeri olarak kullanılmaya devam etmiştir. 1952'deki heyelan sonrası terk edilmiş ve yapı malzemeleri yeni Kale merkezine taşınmıştır (Baykara, 2007; Ersoy, 2012). 1985'te birinci derece arkeolojik sit alanı ilan edilen Kale Tavas'ta, 2007 yılında arkeolojik kazılar başlatılmıştır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Tarihsel olarak, Kale Tavas çevresi tarım ve hayvancılığa elverişli alanlara sahiptir. Ovalar buğday, tütün ve nohut üretimi için kullanılmış; dağlık alanlar ise yazın yaylacılık amacıyla değerlendirilmiştir (Çelebi, 2005). Orta ve Geç Tunç Çağı'nda Tabae, Medet ve

Solmaz gibi yerleşimlerle birlikte ticaret yolları üzerinde yer almıştır (Beyazıt, 2016; Robert, 1954). 16. yüzyılda tarım, Kesir Dağı eteklerinde yoğunlaşmış; 20. yüzyılda ise tarım arazilerinin oranı %33'ten %16'ya düşmüş ve Kepezaltı ile Boncuklu gibi alanlar yerleşime açılmıştır. Göçebe topluluklar zamanla çevredeki köylere yerleşmiş, tarımsal faaliyetler Gürpınar ve Oylupınar'a kaymıştır (Kütükoğlu, 2007; Etlacakuş ve Turan, 2023). 1983 tarihli çevre planı, 2023'te güncellenerek bölgenin doğal, tarihi ve kültürel değerlerini korumaya yönelik 1/100.000 ölçekli bir rehber haline getirilmiştir.

Arkeolojik bulgulara göre, Roma Dönemi'nde bölgede hamam, şapel, sarnıç ve çeşmeler bulunmaktaydı (Beyazıt, 2016). Yerleşim alanı ve güneydoğusunda mezarlıklar tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde yaklaşık 2250 kişinin yaşadığı Kale Tavas'ta iki cami, üç mescit, beş zaviye, bir hamam, iki kervansaray ve çok sayıda ev ve hizmet yapısı vardı (Sarıcaoğlu, 2009). 15. yüzyılda yapıldığı düşünülen Cevherpaşa Camii ve Hamamı önemli mimari örneklerdendir (Ersoy, 2009).

Osmanlı tipi hibrit yapılar, taş kaide üzerine ahşap karkas kullanılarak inşa edilmiştir (Kuban, 1995). Bu evlerin çoğu toprak kaplamalı teras çatılara sahipken, varlıklı ailelere ait büyük ve çok katlı evler de bulunmaktaydı. Arkeolojik kazılarda iç kaleye ait duvar temelleri belgelenmiştir (Ersoy, 2012). Hava fotoğrafları, yerleşimin terk edilmeden önceki yoğunluğunu ve yapıların zamanla yıkıldığını göstermektedir. 1970'lerde sadece bodrumlar ve birkaç duvar kalmışken, 1990'larda yalnızca camilerin minareleri görülebilmıştır. Günümüzde bu camiler yeniden inşa edilmiştir ve kalıntılarla birlikte tarihi izler bulunmaktadır. Ayrıca, kaleye giden yolun her iki tarafında zaviyeler olabileceği düşünülmektedir (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Tavas, stratejik konumu ve doğal özellikleriyle tarih boyunca güvenli bir yerleşim alanı olmuştur. Burada tarım arazileri, köyler ve kervan rotaları gibi unsurlar kültürel peyzajı oluşturmaktadır. Yerel inşaat teknikleri ve geleneksel mutfak uygulamaları, bölgenin kültürünü zenginleştirmektedir. Tarım ve hayvancılık gibi faaliyetler azalmış, yeni konut alanlarının artışı ve sanayileşme bu süreci hızlandırmıştır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Terk edilme sürecinde Kale Tavas'ın fiziksel ve kültürel özellikleri kaybolmuş, Roma Dönemi'ne ait yapılar ve mezar taşları bilimsel kazılarla belgelenmiştir. Kale Tavas, birinci derece arkeolojik sit alanı olarak korunurken, mezarlıklar üçüncü derece arkeolojik sit olarak belirlenmiştir. Ancak, koruma sınırı peyzajın tüm unsurlarını kapsamadığı için çevresel tehditler ortaya çıkmıştır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Rekonstrüksiyonlar, camiler ve diğer yapılar için koruma açısından bütüncül bir yaklaşımı yansıtmamaktadır. Doğal ve kültürel mirasın tamamı korunmalı, yeni inşaatların çevreye zarar vermemesi için önlemler alınmalıdır. Ayrıca, tarihi kervan rotalarının korunması ve doğal kaynakların yönetimi önem taşımaktadır. Kale Tavas'ın kültürel mirasını korumak için ziyaretçi rotalarının oluşturulması ve sanal gerçeklik kullanımı önerilmektedir (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Peyzaj çalışmaları, genellikle doğal özelliklere odaklanmakta, ancak arkeolojik ve kültürel mirasa dair sınırlı incelemeler bulunmaktadır (Amici ve diğ., 2017; Brabyn, 2009; Kuzenler, 2001). Kale kasabalarına dair yapılan çalışmalar, genellikle yapı ölçeğinde kalırken, bu çalışma, doğal ve kültürel peyzajı bütüncül bir yaklaşımla ele alarak coğrafi, arkeolojik ve mimari unsurları, ayrıca somut olmayan özellikleri de değerlendirmiştir. Peyzajın evrimi, Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemi ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile incelenmiştir (Aldred ve Fairclough, 2003; Crow ve Turner, 2010).

Çağdaş ve tarihi hava fotoğrafları, haritalar ve kazı raporları gibi özgün materyaller, peyzaj çalışmaları için temel kaynaklar olarak kullanılmıştır (Amici ve diğ., 2017; Brabyn, 2009). Kale kasabalarının evrimi, yerleşimden savunma yapısına dönüşüm ve terk edilme süreçleri, doğal ve kültürel peyzajla birlikte değerlendirilmiş, bu süreçlerin korunması gerektiği vurgulanmıştır (Burak, 2021; Cesur, 2009).

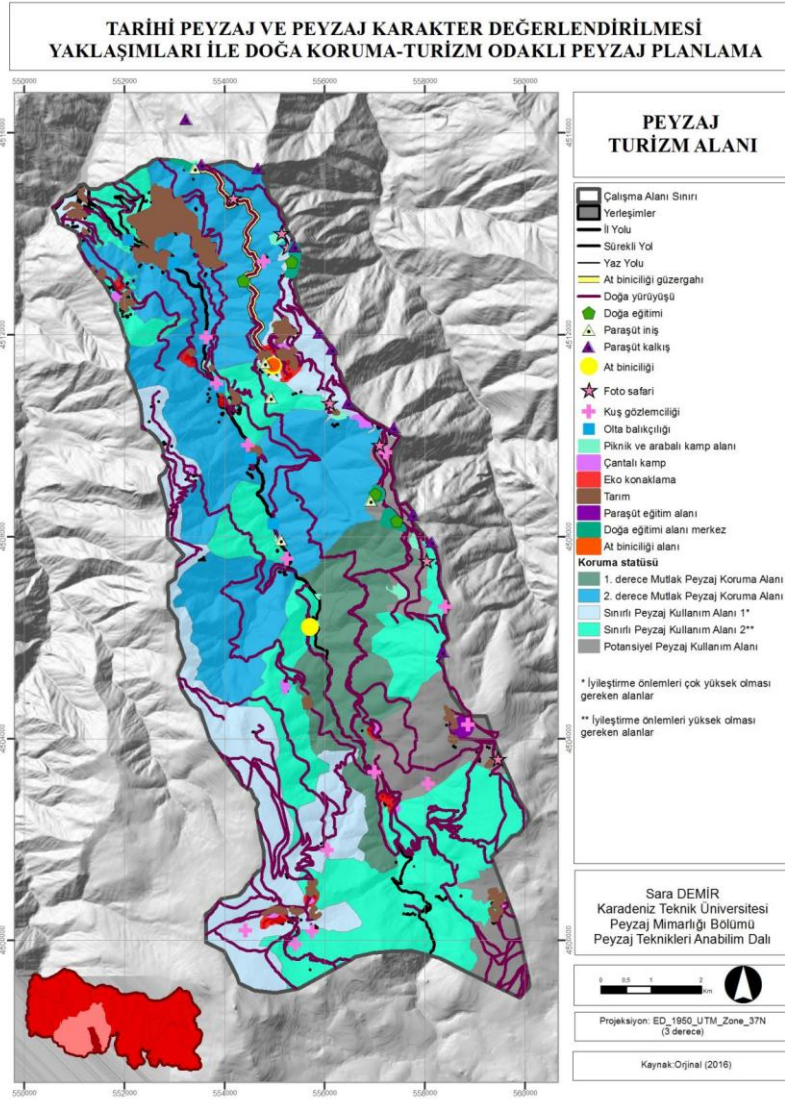
Kale Tavas, tarihsel olarak hem yerleşim hem de savunma amacıyla kullanılmış ancak depremler ve doğal unsurlar nedeniyle terk edilmiştir. Peyzajın bütünlüğü, çevresindeki tarımsal faaliyetlerin azalması ve uyumsuz yapılaşma nedeniyle tehdit altındadır. Kültürel peyzajın korunması için geleneksel faaliyetlerin sürdürülmesi gerekmektedir. Günümüzdeki koruma çabaları, kale duvarları ve anıtların yeniden inşasına odaklanmakta, ancak kültürel peyzajın çok katmanlı yapısını yeterince yansıtmamaktadır. Bütüncül bir koruma yaklaşımı önerilmekte ve sanal gerçeklik araçlarıyla kültürel peyzajın tarihsel gelişimi sunulmaktadır (Etlacakuş ve Turan, 2023).

Demir (2017)'nin "Tarihi Peyzaj ve Peyzaj Karakter Değerlendirilmesi Yaklaşımları İle Doğa Koruma-Turizm Odaklı Peyzaj Planlama: Meryemana Vadisi Örneği, Trabzon" adlı doktora tez çalışmasına bakıldığında ise çalışmanın bir peyzaj planlama modeli geliştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Demir (2017)'nin çalışması, Meryemana Vadisi'nin doğal ve kültürel peyzaj değerlerini belirlemeyi, sınıflandırmayı ve korumayı amaçlamaktadır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi

çerçevesinde hazırlanan bu çalışma, vadinin peyzaj değişimlerini tespit ederek, bu değişimleri peyzaj karakter analizi ile değerlendirmektedir. Aynı zamanda turizm potansiyelini de göz önünde bulundurarak sürdürülebilir bir peyzaj yönetim planı geliştirilmiştir.

Meryemana Vadisi'nde yapılan araştırmada, mekansal veri toplama, tarihi peyzaj karakterlerinin belirlenmesi, peyzaj hassasiyet analizi ve peyzaj yönetim planı geliştirilmesi gibi beş analitik süreç uygulanmıştır. İlk olarak, haritalar, hava fotoğrafları ve coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak detaylı bir peyzaj envanteri oluşturulmuştur. İkinci aşamada, peyzajın geçmişten günümüze nasıl değiştiği analiz edilmiştir. Üçüncü aşama, doğal faktörlerin peyzaj üzerindeki etkilerini inceleyerek korunma önceliklerini belirlemiştir. Dördüncü aşamada, peyzaj karakter alanlarına yönelik koruma, restorasyon ve sürdürülebilir turizm önerileri sunulmuştur. Son olarak, sürdürülebilir yönetim için izleme ve kontrol mekanizmaları geliştirilmiştir. Çalışma sonucunda, Meryemana Vadisi'nde 15 farklı peyzaj karakter alanı belirlenmiş ve her biri için özgün koruma ve turizm stratejileri geliştirilmiştir (**Şekil 4.30**). Bu alanlar, doğal ve kültürel peyzaj unsurlarına göre sınıflandırılmış ve sürdürülebilir yönetim politikaları oluşturulmuştur (Demir, 2017). Özellikle Sümela Manastırı gibi kültürel miras alanları, bu kapsamda korunma stratejileriyle ele alınmıştır.

Şekil 4.30 : Meryemana vadisi havzası için uygun turizm aktiviteleri ve alanı (Demir, 2017).

Meryemana Vadisi için peyzaj planlama sürecinde, ulusal ve bölgesel düzeyde uygulanabilir stratejiler geliştirilmiş ve bu stratejilerin ilgili kurumlarca benimsenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, peyzaj planlamasının kurumsal yapılarla entegrasyonunun önemine dikkat çekilmiştir. Sürdürülebilir turizm politikalarının doğa koruma ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesi gerektiği belirtilmiş ve turizm faaliyetlerinin peyzaj karakterine zarar vermeden geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Demir, 2017).

Peyzaj karakter alanlarının korunması için izleme mekanizmaları geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu mekanizmalar, peyzaj değişimlerini düzenli takip ederek, gerektiğinde koruma stratejilerini güncellemeyi hedeflemektedir (Demir, 2017). Çalışma, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne uygun bir peyzaj planlama modeli sunarak, Türkiye'deki peyzaj planlama çalışmalarına rehberlik edecek önemli bir kaynak olma potansiyeline sahiptir.

Demirel (2017) tarafından yapılan bu araştırma, tarihi peyzaj karakter değerlendirmesi ile peyzaj karakter analizini birleştirip doğa koruma ve turizm odaklı bir peyzaj planlama modeli geliştiren kapsamlı bir çalışmadır. Türkiye'deki peyzaj planlamasına katkı sağlayacak nitelikte olup, doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilir yönetimi için bir model teşkil etmektedir (Demir, 2017).

Türkiye için yapılan bir başka çalışma olan ve Nergiz Belen tarafından 2021 yılında hazırlanan “Tarihi Peyzaj Karakter Analizi ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Aydın Söke Eski ve Yeni Doğanbey Mahalleleri Örneği” başlıklı doktora tezi bölgenin tarihi peyzaj karakterini analizleyerek alanın turizm potansiyelini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

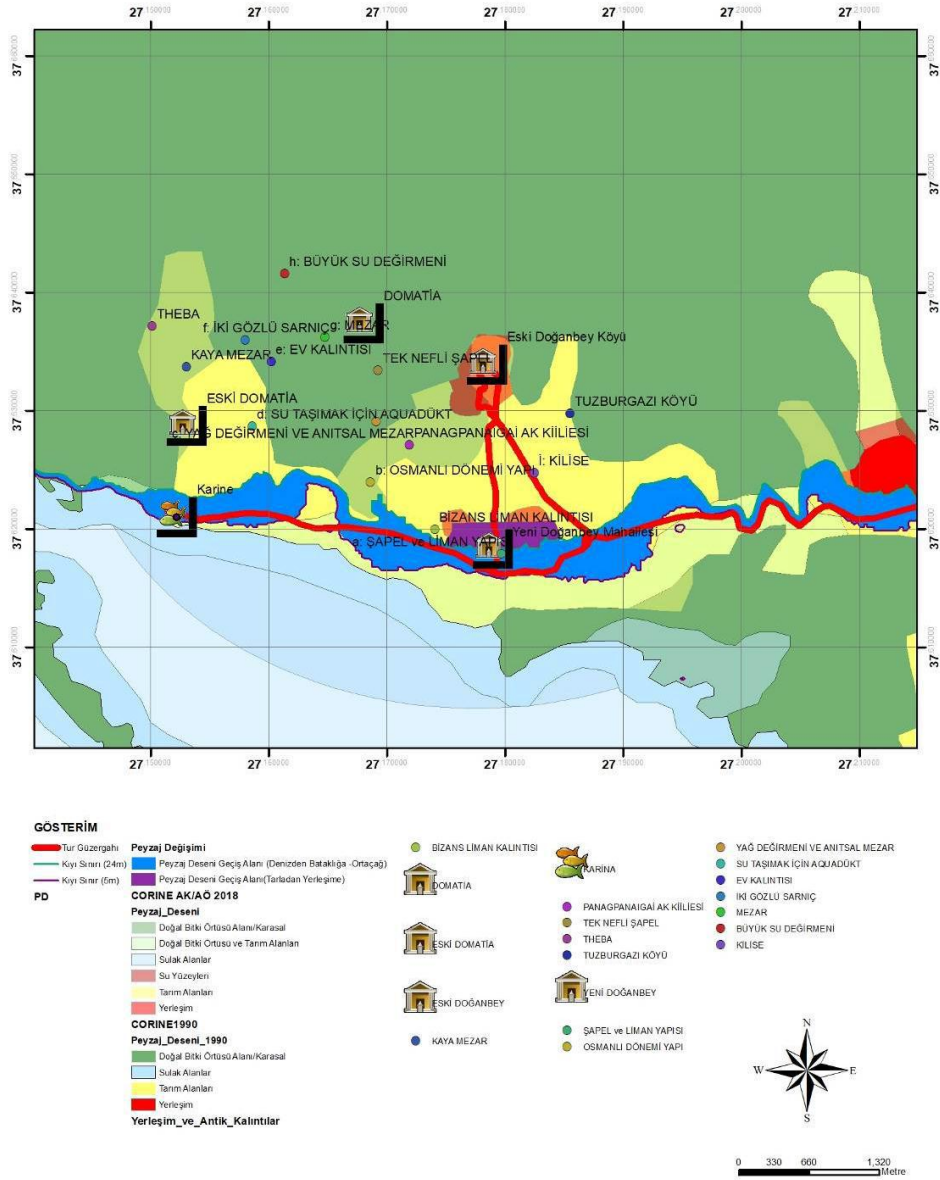
Belen (2021)'in çalışması, Aydın ili Söke ilçesindeki Eski ve Yeni Doğanbey Mahalleleri'ni inceleyerek tarihi peyzaj karakter analizi ile turizm ilişkisini ele almaktadır. Tarihi Peyzaj Karakter Analizi (TPKAn) yöntemi kullanılarak, bölgedeki peyzaj değişimleri ve arkeolojik ile tarihi katmanlar değerlendirilmiştir. Araştırmanın ana amacı, peyzaj değişimlerini analiz etmek ve bu değişimlerin turizmle nasıl ilişkilendirilebileceğini belirlemektir.

Aydın ili Söke ilçesinde yapılan çalışmada, Tarihi Peyzaj Karakter Alanları (TPKA) haritalama yöntemi önerilmiş ve bu haritalar aracılığıyla tarihi dokunun korunması ve turizme entegre edilmesi hedeflenmiştir. Özellikle kaybolan kültürel ve doğal peyzaj unsurlarının tespiti ve bu unsurların turizm potansiyeli açısından nasıl değerlendirilebileceği incelenmiştir (Belen, 2021). Çalışma kapsamında incelenen Doğanbey Mahallesi TPK alanları örneği Şekil 4.31'de verilmiştir

Söke ilçesindeki araştırma, beş aşamalı bir analitik süreçle yürütülmüştür. İlk aşamada, doğal, kültürel ve tarihi unsurlar belirlenmiş ve detaylı bir envanter çalışması yapılmıştır. Bu süreçte, hava fotoğrafları, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) verileri ve tarihi belgeler gibi çeşitli kaynaklar kullanılmıştır. İkinci aşamada ise bölgenin tarihi peyzaj karakteri

değerlendirilmiş ve peyzaj değişimleri, eski yerleşim dokuları, geleneksel arazi kullanım biçimleri ve ekolojik yapılar tarihsel bağlamda incelenmiştir (Belen, 2021).

DOĞANBEY MAHALLELERİ TARİHİ PEYZAJ KARAKTERİ HARİTASI

Şekil 4.31 : Doğanbey Mahallesi ve Yakın Çevresinin Tarihi Peyzaj Karakter Alanları (Belen, 2021).

Üçüncü aşamada, bölgenin peyzaj hassasiyet analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizde, su kaynakları, biyolojik çeşitlilik, erozyon riski gibi doğal faktörler ile tarihi peyzaj karakteri arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Çalışmanın dördüncü aşamasında, turizm odaklı bir

peyzaj yönetim planı geliştirilmiş ve TPKA haritası temelinde sürdürülebilir turizm rotaları önerilmiştir. Beşinci ve son aşamada ise, oluşturulan planın uzun vadede uygulanabilirliğini sağlamak adına izleme ve kontrol mekanizmaları belirlenmiştir (Belen, 2021).

Doğanbey Mahallerindeki çalışmanın bulgularına göre, Eski ve Yeni Doğanbey Mahalleleri'nin tarihi peyzajı, tarım, sucul ve karasal ekosistem değişimleriyle şekillenmiştir. Bu bölgedeki geleneksel yapıların, eski yol ağlarının ve doğal unsurların korunması gerektiği vurgulanmıştır. Turizm açısından, tarihi peyzaj rotalarının belirlenmesi ve bu rotaların kültürel mirası ziyaretçilere sunacak şekilde planlanması önerilmiştir. Ayrıca, bölgenin doğal ve kültürel peyzaj değerlerine zarar vermeden sürdürülebilir turizm stratejileri geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yerel halkın ekonomik fayda sağlayabileceği turizm stratejilerinin benimsenmesi gerektiği de belirtilmiştir (Belen, 2021).

Eski ve Yeni Doğanbey Mahalleleri'nin tarihi peyzajını araştıran bu çalışma, tarihi peyzaj karakter analizi ile peyzaj karakter değerlendirmesini bir arada ele alarak, bu verileri turizm odaklı bir peyzaj planlama modeliyle bütünleştiren kapsamlı bir çalışmadır. Çalışma, Türkiye'deki diğer tarihi peyzaj planlama araştırmalarına örnek teşkil edecek nitelikte olup, tarihi peyzajların korunması, sürdürülebilir turizm ile entegre edilmesi ve doğa koruma stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemli öneriler sunmaktadır (Belen, 2021).

Tarihi peyzaj karakter analizi yaklaşımı kapsamında yapılan başka bir çalışma olan Kemal Onur ÖZMAN'ın “Amasra Kenti Örneğinde Tarihi Peyzaj Karakteri Değerlendirmesi” başlıklı yüksek lisans tezi Amasra kenti örneğinde tarihi peyzaj karakteri analizi yaklaşımını ele alarak, kentin tarihsel gelişimi, mekansal değişimleri ve kültürel mirasın korunmasına yönelik stratejiler önermektedir.

Tarihi peyzaj karakter analizi, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ile gündeme gelen Peyzaj Karakteri Analizi'nden farklı olarak tarihi ve arkeolojik boyutu daha ayrıntılı ele almakta ve bu yönüyle miras alanlarının korunması ve yönetimi konusunda etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Özman, 2018).

Özman (2018)'in çalışmasının amacı, Amasra'nın zaman derinliği içinde peyzajının geçirdiği değişimleri tarihi peyzaj karakter analizi tekniğiyle ortaya koyarak UNESCO Dünya Mirası listesine aday olan kentin korunma ve yönetim planlamasına katkı

sağlamaktır. Bu kapsamda çalışma, literatür taraması, sözlü tarih/ öznel haritalama, zaman derinliği analizi ve fotoğraf analizi gibi yöntemleri kullanarak Amasra'nın tarihi peyzaj karakter alanlarını ve bileşenlerini belirlemiş ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ortamında haritalandırmıştır.

Yöntem olarak çalışmada özellikle tarihsel belgelerin eksikliği nedeniyle sözlü tarih ve öznel haritalama tekniklerine başvurulmuş ve bu tekniklerle insanların geçmiş dönemlere duyduğu özlemin ortaya çıktığı görülmüştür. Bununla birlikte, sözlü tarih görüşmelerinin öznellik içerdiği ve bazı verilerin doğrulanamama riski taşıdığı belirlenmiştir. Zaman derinliği analizinde ise kentin tarihi peyzaj bileşenlerinin belirlenmesi ve kayıt altına alınmasının önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Özman, 2018).

Fotoğraf analizi yöntemi kullanılarak, ziyaretçilerin GPS konumlarıyla paylaştığı 143 fotoğraf analiz edilmiş ve bu izler günümüz algısını açığa çıkarmak için görünür somut kültürel miras alanlarıyla karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular, turistlerin genellikle deniz peyzajı ve doğa odaklı fotoğraf çektiğini, tescilli tarihi yapıların ise yeterince algılanmadığını göstermiştir (**Şekil 4.32**). Bu durum, tarihi eserlerin yeterince tanıtılmadığı ve ziyaretçilerin bu eserler ile bir bağlam kuramadığını ortaya koymaktadır (Özman, 2018).

Şekil 4.32 : Ziyaretçilerin tescilli tarihi bina fotoğrafları (Özman, 2018).

Özman (2018)'in çalışmasında tarihi peyzaj karakter analizi yönteminin kentsel koruma planlamasında etkin bir araç olduğu ve kentin geçmişi ile bugünü arasında bir bağlantı kurarak gelecekteki planlamalara önemli bir referans sunduğu belirlenmiştir. Amasra özelinde yapılan analizler, kentin tarihi dokusunun korunması ve UNESCO Dünya Mirası yolundaki ilerleyişini destekleyecek çalışmalara katkı sağlayacak önemli bulgular sunmaktadır.

Türkiye’de yapılan bir başka çalışma ise Şeyma ŞENGÜR’ün doktora tezi olan “Korunan Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakter Analizi: Kazdağı Milli Parkı Örneği” başlıklı çalışmadır. Şengür (2017)’nin tez çalışmasının amacı, Kazdağı Milli Parkı örneğinde tarihi peyzaj karakterlerinin tanımlanması, haritalanması ve bu karakterlerin kırılganlık, nadirlik analizleri ile değişim yönünün belirlenmesidir. Çalışma, peyzajların zaman içerisindeki dönüşümünü anlamaya yönelik bir çerçeve sunarak, peyzajın korunması ve yönetilmesi için bilimsel bir temel oluşturmayı hedeflemektedir

Şengür (2017)’nin Kazdağı Milli Parkı’nda yapmış olduğu araştırma kapsamında, 127 yıllık bir zaman diliminde (1890-1920, 1940-1970 ve 2000-günümüz) Kazdağı Milli Parkı’nın tarihi peyzaj karakterleri belirlenmiş, bu süreçte ArcGIS 10.1 yazılımı kullanılarak sayısallaştırma yapılmış ve haritalama gerçekleştirilmiştir. Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu yöntem yaklaşımı, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanlı olarak uygulanmış ve modern peyzajın tarihi derinliği incelenerek görselleştirilmiştir.

Kazdağı Milli Parkı’ndaki çalışma beş aşamada gerçekleştirilmiştir: İlk olarak araştırma alanına ait veri setleri oluşturulmuş, ardından görsel yorumlama ile tarihi peyzaj karakter tipleri belirlenmiştir. Daha sonra bu karakter tiplerine yönelik nadirlik ve kırılganlık analizleri yapılmış, değişim eğilimleri belirlenmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır. Çalışmada elde edilen veriler, Kazdağı Milli Parkı’nın korunması ve yönetilmesine yönelik öneriler geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

Kazdağı Milli Parkı’nda peyzaj karakterizasyonu kapsamında üç ana dönem belirlenmiştir: 1890-1920, 1940-1970 ve 2000-günümüz. İlk dönemde, tarihi haritalar kullanılarak çevrili alanlar, yerleşim alanları ve su yüzeyleri belirlenmiş, orman ve maki alanlarının baskın olduğu tespit edilmiştir. İkinci dönemde, tarım alanlarının genişlediği ve kırsal yapıların daha belirgin hale geldiği gözlemlenmiştir. Günümüz döneminde ise, tarım ve yerleşim alanlarının yayılması nedeniyle bazı tarihi peyzaj unsurlarının kaybolduğu görülmüştür (Şengür, 2017).

Analiz sonuçlarına göre, Kazdağı Milli Parkı’ndaki peyzaj karakterlerinin büyük bir kısmı kırılganlık açısından düşük ya da orta seviyede bulunurken, bazı nadir peyzaj tipleri kritik düzeyde tehdit altındadır. Kırılganlık analizi, peyzaj öğelerinin hassasiyetini ortaya koyarak parkın koruma stratejilerinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Örneğin, orman-maki geçiş bölgelerinin kırılganlık düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Şengür, 2017).

Şengür' ün 2017 yılında Kazdağı Milli Parkı'nda yapmış olduğu araştırması tarihi peyzaj karakterlerini belirleyerek, koruma ve yönetim süreçlerine bilimsel bir zemin oluşturmayı amaçlamıştır. Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu yöntemi, peyzaj yönetimi ve planlamasında önemli bir araç olarak kullanılmış, modern peyzajların geçmişle olan bağlantısını anlamak adına kritik bir perspektif sunmuştur. Çalışmanın sonuçları, Kazdağı Milli Parkı'nın sürdürülebilir yönetimi ve korunması açısından değerli çıktılar sağlamaktadır.

Türkiye'nin tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, mekânsal ve zamansal derinliğe sahip veriler kullanarak, peyzajların geçmişten günümüze nasıl değiştiğini ve bu değişimlerin mekânsal dağılımını analiz etmeye odaklanır. Kazdağı Milli Parkı'nda uygulanan Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemi, Avrupa'daki benzer uygulamalarla uyumlu olup, Türkiye'de korunan alanlarda ilk kez bu kapsamda uygulanmıştır. Çalışma, tarihi haritalar, hava fotoğrafları ve uydu görüntüleri gibi çeşitli mekânsal verilerden yararlanarak, peyzaj karakter tiplerini belirleme ve analiz etme süreçlerini içermektedir. TPK yöntemi, peyzaj yönetimi, mekânsal planlama, araştırma ve geliştirme çalışmaları ile peyzaj karakter analizi ve stratejilerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımla, milli parkların tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, yönetimi ve geleceğe yönelik planlamalarda önemli bilgiler sunulması hedeflenmektedir.

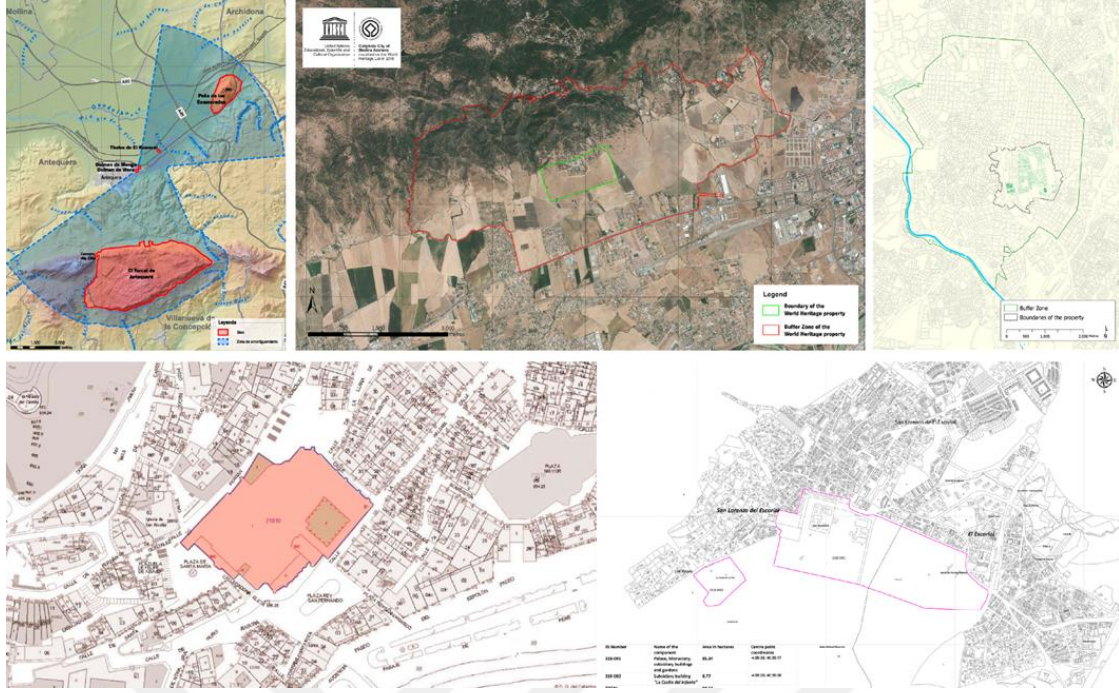
4.7 İspanya'nın Bölgesel Ölçekte Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

İspanya'nın bölgesel ölçekteki tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, her bir bölgenin kendine özgü tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik dinamikleriyle şekillenen mekânsal dönüşümlerini kapsamlı bir çerçevede incelemeyi amaçlar. Bu yaklaşım, peyzajın sadece fiziksel özellikleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda yerel hafıza, kültürel kimlik ve ekonomik süreçlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan çok katmanlı bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Böylece, bölgesel peyzajın tarihsel evrimi, disiplinlerarası yöntemlerle sistematik olarak analiz edilip yorumlanmaktadır.

Lopez-Bravo (2024)' ün “Towards Transdisciplinary Heritage Assessment: An Analysis of the Use of Landscape Study Methods as a Holistic Toolbox for Cultural Site Characterisation in the Spanish Context (Disiplinlerarası Miras Değerlendirmesine Doğru: İspanya Bağlamında Kültürel Alan Karakterizasyonu için Bütüncül Bir Araç Kutusu Olarak Peyzaj Çalışma Yöntemlerinin Kullanımının Analizi)” çalışması incelendiğinde; çalışmanın, son 40 yılda Avrupa'da, özellikle İspanya'da geliştirilen peyzaj ve tarihi peyzaj karakterizasyonunun ana metodolojilerini, haritalarını, kılavuzlarını ve kayıtlarını

araştırdığını ve mimari mirasın bölgesel ölçekte değerlendirilmesinde kullanılacak bağlamsal değerlere odaklanan yeni bir metodolojik yaklaşım önermek amacıyla yapıldığı görülmektedir.

Lopez-Bravo (2024)' ün çalışmasına göre son yıllarda kültürel miras çalışmaları, bireysel nesnelerden çok daha geniş bir perspektif olan peyzajların incelenmesine yönelmiş, bu da araştırma, koruma ve mevzuat açısından yeni zorluklar doğurmuştur. Fernández Cacho, kültürel mirasın izole bir şekilde değerlendirilmesinin artık yeterli olmadığını, bunun yerine doğal, kültürel, maddi ve maddi olmayan değerleri içeren peyzajların yeni bir varlık olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Akademik literatürün sistematik bir incelemesi de, peyzaj ve miras arasındaki bilimsel bağların giderek daha fazla iç içe geçtiğini ve kapsamlı çalışma sistemlerine ulaşmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. González-Varas ise kültürel mirasın sosyo-bölgesel bileşenine dikkat çekerek, mirasın değerlendirme ve yönetim süreçlerinin kapsamlı bir şekilde yeniden ele alındığını belirtmektedir. Özellikle, mirasın fiziksel boyutlarının binalar ve şehirlerden peyzajlara ve bölgelere doğru genişlemesi, karmaşık ve çeşitli bölgesel sistemlerin yönetimiyle ilgili zorlukları artırmıştır. Bununla birlikte, ilginin nesnellikten öznelliğe kaydığı bir dönemde, tartışma artık yalnızca somut ve somut olmayan miras varlıklarına değil, bu mirasın vatandaşlar ve topluluklar tarafından nasıl tanımlandığına, değer gördüğüne, takdir edildiğine ve günlük yaşamlara nasıl entegre edildiğine odaklanmaktadır. Örneğin, İspanya'da, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne yapılan en son eklemeler, ister kentsel ister kırsal olsun, bölgenin temel bir rol oynadığı istisnai kültürel ve doğal değerleri bir araya getirmektedir. Bir başka örnek olarak Antequera Dolmens bölgesi ve Madrid Sanat ve Bilim Peyzajı sırasıyla yaklaşık 2500 hektar ve 200 hektarlık alanları kaplar; ilki Vega de Antequera olarak adlandırılan yerde, ikincisi ise Madrid'in kalbindedir. Şekil 4.33'te görülen bu örnekler doğrultusunda, son yıllarda kültürel mirasın değerlendirilme ve korunma ölçeğinin arttırılmıştır.

Şekil 4.33 : Antequera Dolmens Bölgesi (sol üst), Medina Azahara Halifelik Şehri (üst ta) ve Paseo del Prado ve Buen Retiro Sanat ve Bilim Peyzajı (sağ üst), Burgos Katedrali (sol altta) ve Escorial Manastırı ve Sitesi (sağ altta). (Lopez-Bravo, 2024).

Şekil 4.33’ ta gösterilen bölgelerden Antequera Dolmens Bölgesi (sol üst), Medina Azahara Halifelik Şehri (üst orta) ve Paseo del Prado ve Buen Retiro Sanat ve Bilim Peyzajı (sağ üst), Dünya Mirası Listesi’ne (sırasıyla 2016, 2018 ve 2021) yapılan en son İspanyol eklemelerinden bazılarıdır. Bunlardan üçü, bölgenin çok önemli bir rol oynadığı bu yeni nesil kültürel alanları temsil ediyor. Öte yandan, Burgos Katedrali (sol altta) ve Escorial Manastırı ve Sitesi (sağ altta), Listeye eklenen ilk İspanyol yerlerinden bazılarıdır (her ikisi de 1984’te).

Ulusal ve bölgesel düzeyde, miras varlıklarının korunmasında çeşitlilik ve artış, Özerk Topluluklar tarafından yürütülen uygulamalarla yasal bir zemine oturtulmuştur. Aynı zamanda, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında mirasın rolüne yönelik artan kolektif bir farkındalık söz konusudur. Bu yeni yaklaşım, varlıkların mekânsallığını aşarak öncelikle çevrelerinin önemini, ardından toplumların oluşumundaki rollerini ve nihayetinde kültürel peyzajlar gibi daha geniş ve bütüncül figürlerin varlığını değerlendirmeye odaklanır. Kültür yönetiminde coğrafya ve peyzaj çalışmalarının artan önemi, mekânsal içerimle ilişkilendirilmiştir ve disiplinler arası araç ve teknolojilerin kullanımını gerektirir. Ancak, özellikle mimari mirasın karakterizasyonunda coğrafi

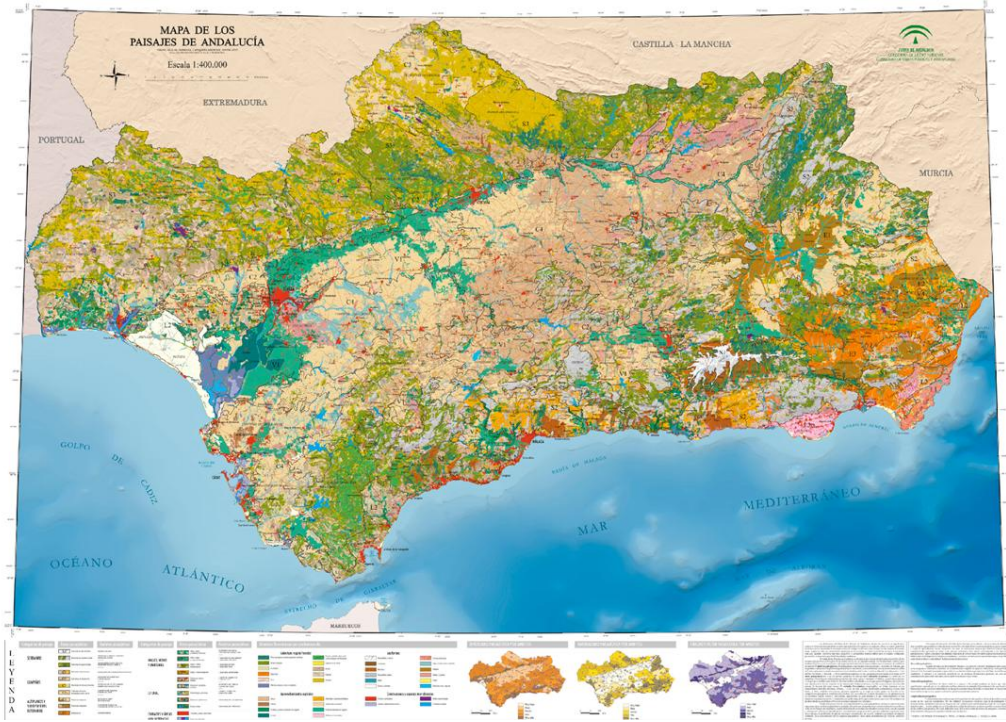
disiplinlerden tekniklerin kullanımına dair çalışmalar oldukça sınırlıdır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) gibi araçlar genellikle varlık envanterleri oluşturmak için kullanılmakla birlikte, peyzajdaki tarihsel değişiklikleri incelemek amacıyla kullanılan yeni araştırmalar, Tarihsel Coğrafi Bilgi Sistemlerinin gelişimini sağlamıştır. Geleneksel olarak arkeolojik miras çalışmalarında kullanılan çevresel peyzaj analizlerinin mimari mirasla ilişkilendirilmesi potansiyel sinerjilere işaret etmektedir (Lopez-Bravo, 2024).

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin kabulünden bu yana geçen yirmi yıl içinde, Avrupa'daki peyzajı karakterize etmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler, akademik alanda metodolojik zenginlik ve Konvansiyonun uygulanmasındaki ilerlemeler üzerine yapılan incelemelerde kendini göstermiştir. Bu bağlamda, mimarlık ile kültürel alanların kartografik ve peyzaj yönlerini dikkate alan bütüncül bir karakterizasyon metodolojisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu makale, Avrupa bağlamındaki peyzajları karakterize etmek ve haritalamak için kullanılan ölçekleri, araçları ve yöntemleri analiz ederek, bölgesel mirasın değerlendirilmesinde ölçekler arası ve disiplinler arası bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamayı amaçlamaktadır (Lopez-Bravo, 2024).

Peyzaj, 19. yüzyılda Humboldt tarafından coğrafya disiplinine dahil edilmiş olsa da, peyzaj araştırmaları ancak 1990'lardan itibaren güzellik veya senografiye dayalı kavramlardan daha geniş bir anlama ulaşmıştır. Bu süreçte, peyzaj özelliklerinin tanımlanması için farklı yöntemler, araçlar ve teknikler geliştirilmiştir. Bunların arasında İngiltere'de geliştirilen Peyzaj Karakter Değerlendirmesi (PKA) ve Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) modelleri öne çıkmaktadır. Bu modeller, peyzajı bir noktada analiz eden yöntemler ile zaman içindeki değişimlerini kaydeden yöntemler arasında bir sınıflandırma sunmaktadır (Lopez-Bravo, 2024).

Lopez-Bravo (2024)'ün araştırması, İspanya'daki peyzaj araştırma metodolojilerinin uluslararası kriterlerle ilişkili olarak evrimini incelemektedir. Bu kapsamda, peyzaj çalışmalarının ortaya çıkışı, kronolojik gelişimi, ana katkıları, farklılıkları ve eksiklikleri değerlendirilmektedir. Bu yöntemler, kültürel miras çalışmalarında peyzajın kültürel değerinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasını ve peyzaj karakterizasyonunda kullanılan yöntemlerin, araçların ve ölçeklerin yeni bir vizyon sunmasını hedeflemektedir. Çalışma, İspanya bağlamındaki bu yöntemlerin ana uygulama alanlarını, çalışma ölçeklerini ve referans haline gelen özelliklerini vurgulamak amacıyla bu iki yöntem türünün gözden geçirilmesine odaklanmıştır.

2006 yılında Valensiya Topluluğu Peyzaj Yönetmeliği'nin onaylanmasının ardından geliştirilen Valensiya peyzaj inceleme metodolojisi, teknisyenlere, peyzaj çalışmaları gerektiren plan ve projeler için rehberlik etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu yöntem, peyzaj birimlerini yalnızca kalkınma ve organizasyon gibi unsurlar üzerinden değil, aynı zamanda çatışmalar (değerli peyzajların kaybı, bozulma veya düşük kaliteli peyzajların ortaya çıkması gibi) üzerinden tanımlamaktadır. 2008 yılında Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin onaylanmasından sonra geliştirilen Endülüs Peyzaj Haritası (Şekil 4.35), peyzaj zenginliği, çeşitliliği ve doğallığı gibi göstergelerle bölgesel ve alt bölgesel ölçeklerde bir peyzaj göstergeleri sistemi oluşturmuştur. Bu çalışma, fizyonomik birimlere (dokular, renkler gibi) odaklanarak arazi peyzajının doğal özelliklerini vurgulamış ve 1:100.000 ölçeğinde haritalar üretmek için uydu görüntüleri ve kapsamlı bir sınıflandırma çalışması kullanmıştır. Endülüs Peyzaj Haritası, bölgesel kişiliğe ve kültürel tutarlılığa sahip alanları tanımlamış ve bu bölgeleri yedi bilgi paketinde sınıflandırmıştır. Bu karakterizasyon, tarihsel sosyo-ekonomik süreçleri ve faaliyetleri içererek, Atlas ve Plan de Ordenación del Territorio de Andalucía ile bağlantılar kurmuş ve bu çalışmayı bölgesel ve kentsel planlama için bir referans noktası haline getirmiştir (Lopez-Bravo, 2024).

Şekil 4.35 : Endülüs peyzaj haritası (Lopez-Bravo, 2024).

2008 yılında Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin İspanya tarafından onaylanmasının ardından yayımlanan Kavramsal ve Metodolojik Çerçeve, peyzajın bölgesel yönetimdeki önemini vurgulayan bir yaklaşım sunmuştur. Bu yöntem, peyzajı yerel, ilçe ve alt bölgesel ölçeklerde incelemek için basitleştirilmiş bir yöntem önerir ve İspanya bağlamında analitik kaynakların ve peyzajların karakterizasyonuna ilişkin önemli yönergeler sunmaktadır.

Endülüs'ün Kültürel İlgi Alanı Peyzajları Kaydı, peyzajların kültürel değerlerini anlamak için yeni bir ölçek geliştirerek, tanımlayıcı kriterler ve kültürel temsiliyet esas alınarak peyzajları sınıflandırmıştır. Seçilen peyzajların özgünlük, bütünlük ve koruma gibi özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmış; ancak bu kayıt, metropol bölgelerini kapsamamış ve peyzaj sınırlarını tanımlama amacı taşımamıştır. 1:40.000 ile 1:50.000 arasında temsil ölçeği kullanılarak analitik olmayan bir 3D temsil içermiş ve çevresel ilişkileri sınıflandıran bölgesel bir şema geliştirmiştir. Endülüs İl Peyzaj Katalogları ve Katalonya Peyzaj Katalogları, bölgesel ve yerel peyzajların kapsamlı bir şekilde karakterize edilmesi amacıyla hazırlanmış; bu süreçte sosyal katılım, tarihsel analiz ve algı çalışmaları gibi yöntemlere yer verilmiştir. Endülüs'te Sevilla, Granada ve Malaga için geliştirilmiş olan bu kataloglar, doğal ve kültürel peyzajların analizi için tarihsel temsiller ve halkın katılımıyla geniş bir yaklaşım sunmuştur. Benzer şekilde, Katalonya Peyzaj Gözlemevi, 2010-2019 yılları arasında farklı bölgelere ait altı katalog yayımlamış ve bu süreçte kullanılan metodolojiyi 2016 yılında açıklamıştır (Lopez-Bravo, 2024).

2019 yılında Birleşik Krallık tarafından geliştirilen Peyzaj Duyarlılığı Değerlendirmesi, peyzajın belirli bir gelişme veya değişim türüne karşı savunmasızlığını analiz eden yeni bir metodolojik yaklaşım sunmuştur. PKA metodolojisinin ayrıntılı bir uygulamasına dayanan bu çalışma, farklı gelişim senaryolarının peyzaj üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak için planlamacı, mimar, peyzaj mimarı, geliştirici ve topluluk gruplarına rehberlik etmeyi hedefler. Yenilenebilir enerji tesislerinin inşası veya konut gelişimi gibi arazi kullanım değişikliklerine yönelik politikaların, stratejilerin ve planların oluşturulmasında kullanılabilir (Lopez-Bravo, 2024).

İspanya'da yapılan bir başka vaka çalışması olan, 2021 yılında Perez ve diğ. tarafından yapılan “Water management assessment in a historic garden: the case study of the Real Alcazar (Seville, Spain)-(Tarihi bir bahçede su yönetimi değerlendirilmesi: Real Alcazar (Sevilla, İspanya) vaka çalışması)” çalışması tarihi bir bahçedeki su yönetimini, tarihibahçenin kendi özelliklerine özel olarak odaklanarak karakterize etmek ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Perez ve diğ. (2021); yeşil alanlar ve bahçeler estetik ve çevresel faydalar sağlarken, tarihi bahçeler hem yönetim hem de koruma açısından özel gereksinimlere sahip olduğunu söylemektedir. ICOMOS IFLA'nın Floransa Şartı'na (ICOMOS, 1982) göre tarihi bahçeler mimari ve bahçecilik kompozisyonları olarak halkın ilgisini çeker ve birer anıt olarak değerlendirilir. Suyun, hem duyuusal etkileri hem de bitki örtüsünün gelişimi için önemi vurgulanmıştır. Akdeniz bahçeleri iklimsel streslere uyum sağlamış yerel türler ile desteklenirken, düşük su ve gübre gereksinimi ile Xeriscaping tekniklerini uygular (Smith ve St. Hilaire, 1999). Sevilla Real Alcazar, farklı çağlar boyunca çeşitli kültürlerin izlerini taşıyan tarihi bir bahçe kompleksidir ve 1987'de UNESCO Dünya Mirası ilan edilmiştir (Ruggles, 2008). Alcazar'ın bahçeleri, 12. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan geniş bir tarihsel ve üslup çeşitliliği sunar (Marín Fidalgo ve diğ., 2015). Sulama sistemleri, geleneksel yüzey sulamadan modern basınçlı sistemlere geçmiştir ve bu sistemlerin verimliliği altyapı ve yönetime bağlıdır. Bahçelerdeki su, hem süsleme hem de bitki gelişimi için kritik öneme sahiptir; 74 çeşme ve 12 gölette kullanımı dikkat çeker. Ancak tarihi bir bahçede su yönetimini inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle, Sevilla Alcazar bahçelerinde su yönetimi 2013 yılı boyunca izlenmiş ve bahçenin özelliklerine odaklanan bir değerlendirme yapılmıştır.

Sevilla, deniz seviyesinden 10 m yüksekliğe sahiptir ve İber Yarımadası'nın güneybatısındaki aşağı Guadalquivir vadisinde yer almaktadır. Akdeniz iklimi, kuru ve ılık yazlar ve ılıman kışlar ile karakterizedir (Giorgi ve Lionello, 2008). Alcazar, Sevilla'nın merkezinde yer alır ve sarayların ve bahçelerin bir kombinasyonunu içermektedir (**Şekil 4.36**). 9,45 ha olup, bunun 6,95 ha'lık kısmı Nisan - Eylül ayları arasında sulanması gereken toplam 20 bahçeye karşılık gelmektedir. Guadalquivir nehrinin alüvyal bir ovasında yer alan (Borja ve Barral, 2005) Alcazar, yüksek organik madde içeriğine sahip tınlı bir toprağa sahiptir (Borja ve Barral, 2002). Şekil 4.36'da görselleri verilen bahçeler, orijinal yapı ve stil yüzyılına göre sınıflandırılmıştır (Perez ve diğ., 2021).

Şekil 4.36 : Alcazar'dan seçilmiş bahçeler (Perez ve diğ., 2021).

Şekil 4.36’ da gösterilen alanlar Soldan sağa, yukarıdan aşağıya: Bakirelerin Avlusu, Prens Bahçesi, Çiçek Bahçesi, Dans Bahçesi, Ladies Bahçesi, Mağara Bahçesi, Labirent Bahçesi, İngiliz Bahçesi ve Şairlerin Bahçesi’dir.

Perez ve diğ. (2021)’ in bu çalışması, tarihi bir bahçenin, özellikle Sevilla’nın Gerçek Alcazar’ının su yönetimini değerlendirme konusunda bilinen ilk girişim olarak sunulmaktadır. Bahçenin tarihi ve estetik değeri, büyüklüğü ve su kaynakları açısından sınırlı bir bölgede yer alması nedeniyle önem taşımaktadır. Sulama suyu yönetiminin analizi, tarımsal çalışmalarda yaygın olarak kullanılan, ancak peyzaj sulama yönetimi değerlendirmelerinde de uyarlanabilecek performans göstergeleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak, Gerçek Alcazar’ın bahçelerinde, gerçek su gereksinimlerinin çok üzerinde bir su teslimatı sağlandığı tespit edilmiştir. Performans göstergeleri, ilkbahar ve sonbahar aylarında yağışların bahçelerin su ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayabileceğini, ancak bu su girdisinin sulama planlamasında ya hiç dikkate alınmadığını ya da çok az dikkate alındığını ortaya koymuştur. Bu durum, bazı bahçelerde gözlemlenen yüksek düzeydeki aşırı sulama ile ilişkilendirilmiştir. Bahçelerde sulama ile ilgili yönetim, işletme ve bakım

maliyetlerinin ise tarımsal sulamada elde edilenlere kıyasla yüksek olduğu belirlenmiştir (Perez ve diğ., 2021).

Perez ve diğ. (2021)' in çalışmasında elde edilen bulgular, kaynakların verimli kullanımı açısından iyileştirme için önemli bir potansiyel olduğunu göstermektedir; özellikle estetik açıdan büyük değere sahip tarihi bahçelere odaklanılmaktadır. Sulama yönetiminde iyileştirme sağlanması amacıyla sulama programlayıcılarının ve ölçüm cihazlarının kurulması veya sulama programlarının geliştirilmesi gibi basit çözümlerin uygulanabilir olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, sulama ağının değiştirilmesi ya da belirlenen hidrozonlara göre sektörleştirilmesi gibi daha karmaşık müdahalelerin daha fazla çaba gerektirdiği, ancak optimize edilmiş bir su yönetimi üzerinde daha büyük bir etki yaratabileceği vurgulanmıştır.

Turner ve diğ. (2017) tarafından yapılan "Changes and continuities in a Mediterranean landscape: a new interdisciplinary approach to understanding historic character in western Catalonia (Akdeniz peyzajında değişimler ve süreklilikler: Batı Katalonya'daki tarihi karakteri anlamak için yeni bir disiplinlerarası yaklaşım)" çalışması İspanya'da yapılan bir başka tarihi peyzaj karakterizasyonu örneği olarak değerlendirilecektir.

Turner ve diğ. (2017)'nin çalışması, kırsal peyzajların tarihi karakterini anlamak için geliştirilen yeni bir disiplinler arası yaklaşımı tanıtmaktadır. 2013-2015 yılları arasında Batı Katalonya'da yürütülen pilot bir çalışmanın sonuçları üzerine inşa edilen bu araştırma, peyzaj tarihçileri, arkeologlar ve çevre bilimcilerini bir araya getirerek iki temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır: tarihi peyzaj karakterinin mekânsal değişimini anlamak ve bu karakterin farklı türlerinin ortaya çıkış zamanlarını açıklamak. Bu kapsamda, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) yardımıyla tarihi coğrafya ve çevresel arkeolojiden yöntemler entegre edilmiştir.

Turner ve diğ. (2017)'nin çalışmasının yenilikçi yönlerinden biri, tarihi peyzaj karakterizasyonunun (TPK), tarımsal teraslar gibi unsurların gelişimini tarihlendirmek için "lüminesans profili oluşturma" adı verilen bir yöntemle birleştirilmesidir. Bu yöntem, Akdeniz peyzajlarının temel unsurları olan teras ve teraslı alanların tarihlendirilmesine yönelik uzun süredir var olan sorunlara çözüm sunmayı hedeflemektedir. Titiz ve güvenilir peyzaj analizleri geliştirmek için terasların daha iyi anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırma, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) (CoE, 2000) ile uyumlu bir yaklaşım benimsemekte ve peyzaj tarihine bütüncül bir bakış sunmaktadır. Bu

yaklaşım, yalnızca belirli noktalar yerine tüm bölgeyi ve uzun vadeyi kapsamakta, insanların peyzajları bağlamlarına göre algılama ve değerlendirme biçimlerini dikkate almaktadır. Peyzajların sadece fiziksel mekânlar olmadığı, aynı zamanda insanlar tarafından yaşanan ve değiştirilen kültürel miras alanları olduğu savunulmaktadır (Augé, 1995).

Akdeniz peyzajları ile ilgili bu araştırma, kırsal peyzaj tarihiyle doğrudan ilişkili olup, kültürel miras hakkında üretilen bilgilerin gelecekteki yönetim ve planlama stratejilerini bilgilendirmede kullanılabileceğini öne sürmektedir. Akdeniz'deki kırsal peyzajların kökenleri ve gelişimiyle ilgili metodolojik sorunlar ele alınmakta, Katalonya'daki son araştırmalardan hareketle TPK'nin bölgeye nasıl adapte edildiği ve lüminesans profili oluşturma yönteminin potansiyeli incelenmektedir. Yöntemin, Batı Katalonya'daki teras tiplerinin geçmişlerini tanımlamaya ve bu sayede TPK'nin sunduğu yorumları geliştirmeye yardımcı olduğu belirtilmektedir.

Tarihi peyzajların karakterini anlamak zorlu bir süreçtir çünkü farklı akademik disiplinler (arkeoloji, ekoloji, coğrafya, tarih) bu peyzajların nasıl değiştiğini farklı yöntemlerle inceler ve her disiplinin yöntemlerinin güçlü ve zayıf yönleri vardır. Peyzaj tarihçileri değişimi, arşiv ve belgesel kaynaklar üzerinden incelemektedir. Ancak yazılı kaynakların bulunabilirliği düzensizdir ve çoğu alanda modern çağdan önce kaynak eksikliği söz konusudur. Bu yazılı metinleri belirli yerlerle ilişkilendirmek de zordur (Zarinebaf, Bennet, ve Davis, 2005). Tarihsel coğrafyacılar, haritalar ve diğer coğrafi verilerle mekansal belirsizlikleri aşmaya çalışsalar da, mevcut tarihi peyzajlar ile eski öncülleri arasındaki karmaşık ilişkiler sorun yaratmaktadır (Chouquer, 2015; Watteaux, 2005). Bu tür zorluklar, analitik hafriyat araştırmaları veya 'geriye dönük' analiz gibi yöntemlerle aşılabılır, ancak yine de bu yöntemler genellikle bilinen örneklerle yapılan analogilere dayanır (Doneus ve diğ., 2008; Hritz, 2014; Williamson, 2016). Peyzaj arkeologları, özellikle saha araştırmaları yoluyla eski eserleri toplamaya yönelik çeşitli teknikler geliştirmiştir (Francovich, Patterson, ve Barker, 2000). Ancak, bu yöntem de seramikler gibi eserlerin yoğunlaşmasına dayanır ve bazı yerlerde tarihsel dönemi anlamak oldukça zordur (Decker, 2016). Çevre bilimcileri ile işbirliği, arkeologlara bazı sorunları aşma imkanı sağlamış ve jeoarkeolojik ile paleoekolojik yöntemler kullanılarak uzun vadeli değişimler araştırılmıştır (Fyfe ve diğ., 2015; Trondman ve diğ., 2015). Ancak bu yöntemler, örneklerin mevcut olduğu ve uygun alanların bulunduğu yerlerde etkilidir, örneğin Akdeniz'de bu tür örnekler sınırlıdır. Tarihsel yerleşim yerlerinde yapılan arkeolojik kazılar, tarihlemeye yönelik

veriler sunmakta ve bazen peyzaj özelliklerinin tarihini anlamaya da yardımcı olmaktadır. Arkeolojik tarihleme, buluntuları stratigrafik yöntemlerle sıralamaya dayanır (Bevan ve diğ., 2012). Ancak bu yöntem, sadece toprak işlerinde yapılan kazılarda işe yarayabilir ve bazen buluntuların birincil veya ikincil bağlamda olup olmadığını belirlemek zor olabilir. Ayrıca, bilimsel tarihleme yöntemleri, örneğin radyokarbon ve OSL, bazı durumlarda daha kesin veriler sağlasa da, laboratuvar maliyetleri nedeniyle sınırlı sayıda örnekle yapılabilir ve çökeltilerin yeniden birikme eğiliminden dolayı sorunlar yaşanabilir (Ballesteros-Arias ve Criado-Boado, 2009; Beckers ve diğ., 2013). Tüm bu yöntemler, tarihi peyzajları anlamada faydalıdır, ancak her birinin belirli zorlukları vardır. Bu metinde, batı Katalonya'daki terasların vaka çalışmaları üzerinden disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmesi amaçlanmıştır.

Katalonya'daki teraslar üzerine yapılan araştırmalar, Oliver Rackham ve işbirlikçileri tarafından geliştirilen Akdeniz teras tipolojisini temel alır ve bu tipoloji altı ana kategoriye ayrılır: paralel basamaklı teraslar, örgülü teraslar (Şekil 4.37), kontrol barajları, cep terasları, teraslı tarlalar ve sahte teraslar (Grove ve Rackham, 2001; Rackham ve Moody, 1996). Teraslar genellikle kuru taş duvarlarla yapılmış olsa da, toprak setler de yaygındır. Ancak, terasların ekolojik ve tarımsal işlevleri üzerine yapılan kapsamlı çalışmalara rağmen (Arnáez ve diğ., 2015; García-Ruiz ve diğ., 2010), tarihsel kökenleri hala net bir şekilde anlaşılmamaktadır. Arkeologlar, terasların Doğu Akdeniz'de Tunç Çağı'ndan itibaren var olduğunu savunsalar da, tarihsel kaynaklarda antik çağlarda teraslara dair yeterli bilgi yoktur ve bu konuda pek az fikir birliği vardır (Price ve Nixon, 2005). Çoğu terasın inşası, özellikle Orta Çağ sonrası döneme tarihlenmektedir (Blanchemanche, 1990; Walsh, 2014), ancak bazı belgesel kaynaklar terasların daha erken dönemlere ait olduğunu göstermektedir. Örneğin, 'Eski Katalonya' bölgesine ait 9. ve 11. yüzyıl arasında birçok erken belge bulunmuştur (Bolòs ve Hurtado, 2012, 2015). Bu belgeler, teraslarla ilişkili olan erken yerleşimleri ve mülkleri kaydeder (Bolòs, 2004). Ayrıca, on birinci ve on dördüncü yüzyıllarda Badalona'daki arkeolojik kazılar, burada bir teras sisteminin kurulduğunu göstermektedir (Palet, 1997). Katalonya'daki terasların tarihi, topografya, jeoloji ve tarım uygulamaları gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterir. Bazı bölgelerde teras duvarları yokken, diğerlerinde taş duvarlar yaygındır ve teras duvarlarının defalarca yeniden inşa edildiği gözlemlenmiştir (Bolòs, 2004). Teraslar, farklı isimlerle bilinir ve özellikle feixes kelimesi, Provansal kökenli olup, hem 'teras' hem de 'şerit' anlamına gelir (Grove ve Rackham, 2001). Katalonya'daki teras sistemlerinin tarihi ve gelişimi hala

belirsizliğini korusa da, yapılan araştırmalar, bu sistemlerin çoğunun kökenlerinin Orta Çağ'a dayandığını ve bazı terasların Roma dönemine ait daha eski modelleri andırdığını ortaya koymaktadır (Bolòs, 2015). Katalonya'daki tarihi peyzajların gelişimi, arkeoloji, belgesel kaynaklar, tarihi haritalar ve uzaktan algılama verileri kullanılarak entegre edilen CBS ile incelenmektedir (Bolòs, 2010, 2015). Bu yöntemler, bölgedeki terasların kökenleri ve evrimi hakkında yeni bilgiler sunmuştur ve daha sağlam tarihlendirme yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Bolòs, 2015; Chouquer, 2015; Lavigne, 2003; Williamson, 2016).

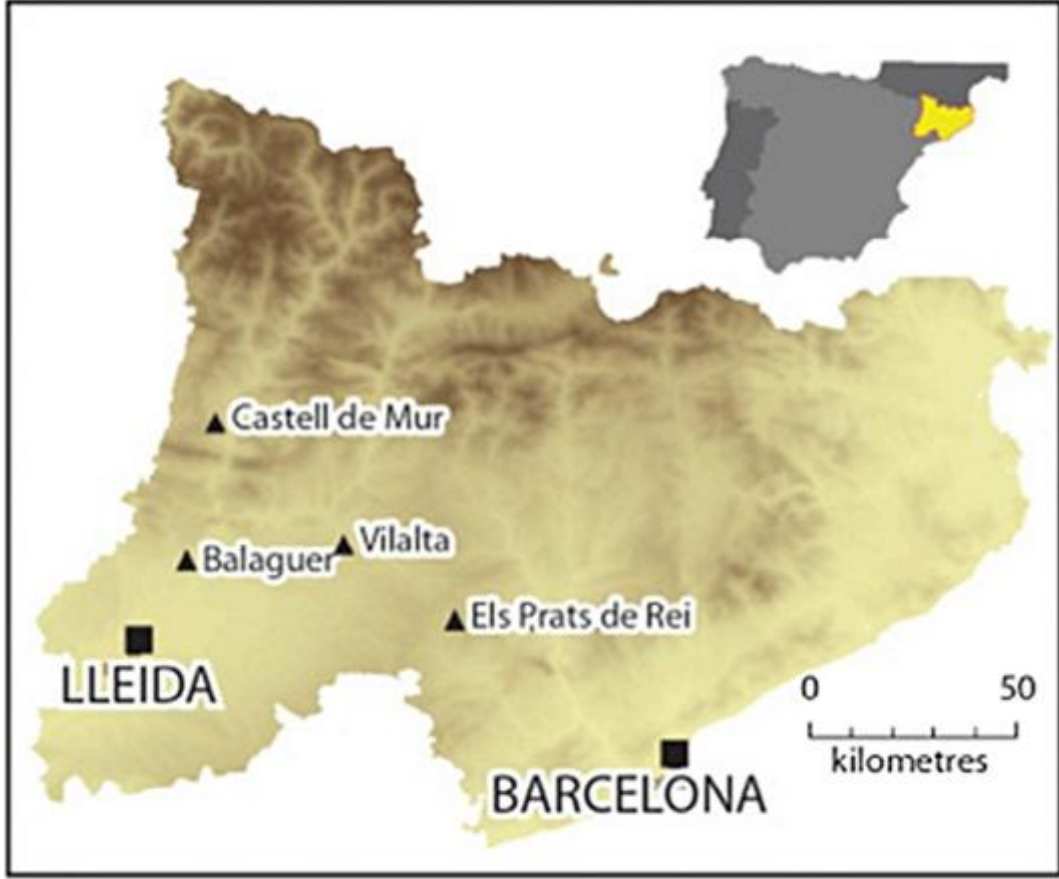

Şekil 4.37 : Örgülü teraslar (Turner ve diğ., 2017).

Turner ve diğ. (2017)' nin araştırması, tarihi peyzajın karakterizasyonunu yaparken, geleneksel arkeoloji odaklı alan analizlerinin ötesine geçmeye çalışarak CBS ve TPK yöntemlerini kullanmıştır. TPK (Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu), tüm peyzajın tarihi karakterinin yorumlanmasını sağlayan bir yöntemdir ve ilk olarak İngiltere'de geliştirilmiştir (Herring, 1998). Bu yöntem, daha sonra Birleşik Krallık ve Avrupa'da peyzaj yönetimi, planlama ve araştırmalarına rehberlik etmiştir (Crow ve Turner, 2009; Karga ve diğ., 2011; Fairclough ve Herring, 2016). TPK haritası, tüm peyzajı belirli kategoriler veya 'türler' ile sınıflandıran CBS poligonlarından oluşur ve bu sınıflamalar, belirli anıtlar yerine desenler ve gruplara odaklanır. Her projede kullanılan spesifik TPK türleri, incelenen bölgenin özelliklerine ve karakterizasyonun kullanım amacına bağılı olarak değişir. TPK'nin avantajı, tarihi peyzajın genel karakterini anlamak için bir yöntem

sunmasıdır (Herring, 2013). Ancak, TPK'nin dezavantajı, yeterli kanıt bulunmadığında gelişim tarihlerini aşırı basitleştirme riskidir (Austin, 2007). Özellikle güneybatı İngiltere ve kuzeybatı Fransa gibi uzun peyzaj geçmişine sahip bölgelerde, orijinal yapım tarihleri bilinmediği için bu sorunlar yaşanmaktadır (Turner, 2007). Katalonya ve Akdeniz'deki teras sistemleri de benzer zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, araştırma ekibi, yeni bir metodoloji olarak lüminesans profili oluşturma ve tarihleme tekniklerini kullanarak TPK'ye daha fazla ayrıntı eklemeyi amaçlayan bir pilot uygulama gerçekleştirmiştir. Bu yöntem, peyzajın karakterizasyonundaki yorumlara yeni bir detay seviyesi eklemek için TPK ile entegre edilebilir.

Lüminesans stratigrafilerinin yerinde oluşturulmasını ve toprak profilleriyle doğrudan ilişkilendirilmesini sağlayan bir alan profili oluşturma yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem, daha önce arkeolojik kazılar ve paleo-çevresel çalışmalarda kullanılmış olmakla birlikte, ilk kez tarım teraslarına uygulanmıştır (Kinnaird ve diğ., 2012; Portenga ve Piskopos, 2016). Yöntemin iki önemli avantajı bulunmaktadır: saha ekibinin numune alma stratejilerini gerçek zamanlı olarak uyarlayarak saha çalışmasının etkinliğini artırması ve laboratuvar profili oluşturma ve OSL tarihleme sayesinde, bir profilin sadece belirli noktalarından alınan tarihlere dayanmaktan ziyade tüm tortu profilinin göreceli kronolojisinin değerlendirilmesini sağlaması. Alan profili, kızılötesi uyarılmış lüminesans (IRSL) ve toplu çökeltilerden OSL ölçümlerini kaydeden bir SUERC taşınabilir lüminesans okuyucusu ile gerçekleştirilmiştir (Sanderson ve Murphy, 2010). Laboratuvar profili oluşturma ve konvansiyonel kuvars OSL tarihleme işlemleri ise belirlenmiş protokollere uygun olarak SUERC laboratuvarlarında tamamlanmıştır (Ghilardi ve diğ., 2015; Kinnaird, Sanderson ve Bigelow, 2015). Uygulanan flört programının yöntem ve sonuçlarına dair ayrıntılı açıklamalar başka bir makalede sunulmuştur (Kinnaird ve diğ., 2017). Araştırma kapsamında, Kasım 2013 ve Kasım 2014'te Batı Katalonya'da gerçekleştirilen iki kısa saha sezonunda Şekil 4.38'te yerleri gösterilen dört vaka çalışması incelenmiştir. Bu saha çalışmalarının temel amaçları, CBS verilerine dayalı olarak geliştirilen TPK türlerini doğrulamak ve farklı teras türlerinden örnekler toplayarak lüminesans profili oluşturmak ve tarihlendirme yapmaktır (Turner ve diğ., 2017).

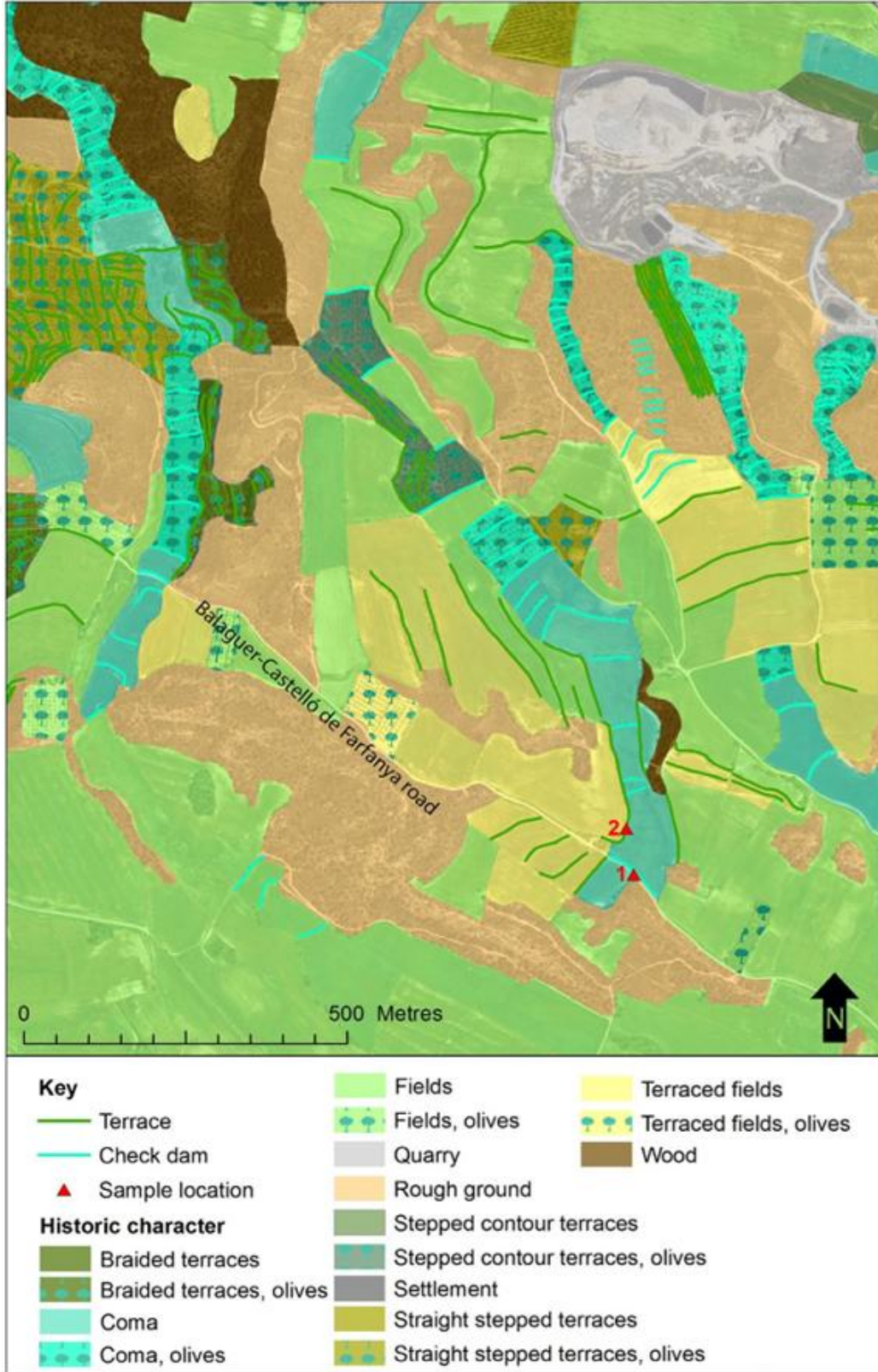

Şekil 4.38 : Batı Katalonya'da dört vaka çalışmasının yerleri (Turner ve diğ., 2017).

Batı Katalonya’da yapılan araştırmada ilk çalışma alanı Şekil 4.39’da TPK’sı verilmiş olan Balaguer, Pla d’Almatà’daki erken ortaçağ kalesi ile medine arasındaki eski yol ve Castelló de Farfanya’ya doğru ilerleyen bir bölgede yer almıştır. Bölgedeki yol ve alüvyon üzerindeki geniş tarlalar, Segre Nehri vadisinde "Ilerda G" olarak tanımlanan bir Roma tarla düzeniyle benzer yönelime sahiptir (Bolòs, 2015; ICGC, 2007). İlk keşif sırasında farklı geçmişlere sahip çeşitli tarla ve teras türleri tespit edilmiştir (Bolòs, 2015). Yamaçlarda dar çukurlar, taş cepheli teras duvarları ve basamaklı kontur teraslarla tanımlanırken, daha hafif eğimli alanlarda toprak yüzlü bankalara sahip geniş teraslı tarlalar bulunmaktadır. Mekanize tarım nedeniyle birçok teras kaldırılmış olsa da, kalıntıları hava fotoğraflarında görülebilmektedir (ICGC, 2016). Bu terasların, daha önceki tarlalara yerleştirildiği ve on sekizinci veya on dokuzuncu yüzyıllarda oluştuğu düşünülmektedir ancak kesin tarihler belirlenememiştir (Bolòs, 2015).

Balaguer ve Castelló de Farfanya arasındaki bir koma üzerinde lüminesans profili oluşturma ve tarihleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kontrol barajının arkasındaki en düşük toprak katmanı, on altıncı veya on yedinci yüzyılın başlarında bir inşa tarihini göstermektedir. Teraslı tarlanın toprak seti de benzer bir kronolojiye sahip olup, inşaat sırasında yer yüzeyinin sabitlendiğini düşündürmektedir. Tarihleme örnekleri, terasın Orta Çağ'ın sonlarında oluşturulduğunu göstermektedir. Bu bulgular, bölgedeki terasların geç ortaçağ ve erken modern döneme ait olduğunu ve komanın, ekilebilir tarımın neden olduğu tortu aşınmasını korumak amacıyla oluşturulduğunu göstermektedir (Turner ve diğ., 2017).

Şekil 4.39 : Balaguer vaka çalışması alanının TPK'si (Turner ve diğ., 2017).

Şekil 4.40’ daki saha çalışmasında Sam Turner tarafından çekilen fotoğraf üzerindeki oklar ön plandaki taş yüzeyli kontrol barajından ve arka plandaki toprak setinden alınan profillerin yerini göstermektedir; bu setler, arkadaki hafif eğimli teraslı tarlayı sınırlandırmaktadır.

Şekil 4.40 : Balaguer-Castelló yolu üzerinde saha çalışması (kuzeybatıya doğru) (Turner ve diğ., 2017).

İkinci vaka örneği olan Els Prats de Rei çevresindeki Oligosen kumtaşları ve şeyllerden oluşan parçalı peyzaj, küçük, dağınık yerleşimlerle ve dik vadilerle karakterize edilerek fiziksel ve kültürel açıdan önceki vaka çalışmasından farklılık göstermektedir. Bu bölgede teraslar iki ana tiptedir: vadi tabanlarındaki kontrol barajları ve ana kayadaki doğal şekillerden yararlanarak vadi kenarlarının konturlarını takip eden örgülü teraslar (Şekil 4.41). Yirminci yüzyıl ortalarından itibaren makinelerle yoğun sürüm yapılmış, teras sınırları konsolide edilerek yeniden düzenlenmiş olsa da, tarihi peyzajın temel yapısı ve dokusu korunmuştur.

Arazi profilleri ve tarihlendirme örnekleri, Ca l’Espanyol mezarının doğusundaki küçük bir vadi tabanından ve Els Prats de Rei’nin 2,8 km güneydoğusundan alınmıştır. Bölgenin yerleşim modelinin ortaçağ kökenli olduğu, l’Espanyol’un güneyindeki kayalıklarda kayaya oyulmuş bir konutun ortaçağ inziva yeri veya hitabet kalıntısı olabileceği öne sürülmüştür (Enrich, 1992). L’Espanyol’daki profiller, yaklaşık 140 m uzunluğunda parçalı kuru taş duvarlarla korunmuş bir terastan alınmıştır. Her iki profil, modern saban

bozukluğu altında, normal bir yaş derinliği ilerlemesi ve on yedinci ila on sekizinci yüzyıllara tarihlendirilen arkeolojik topraklar göstermiştir.

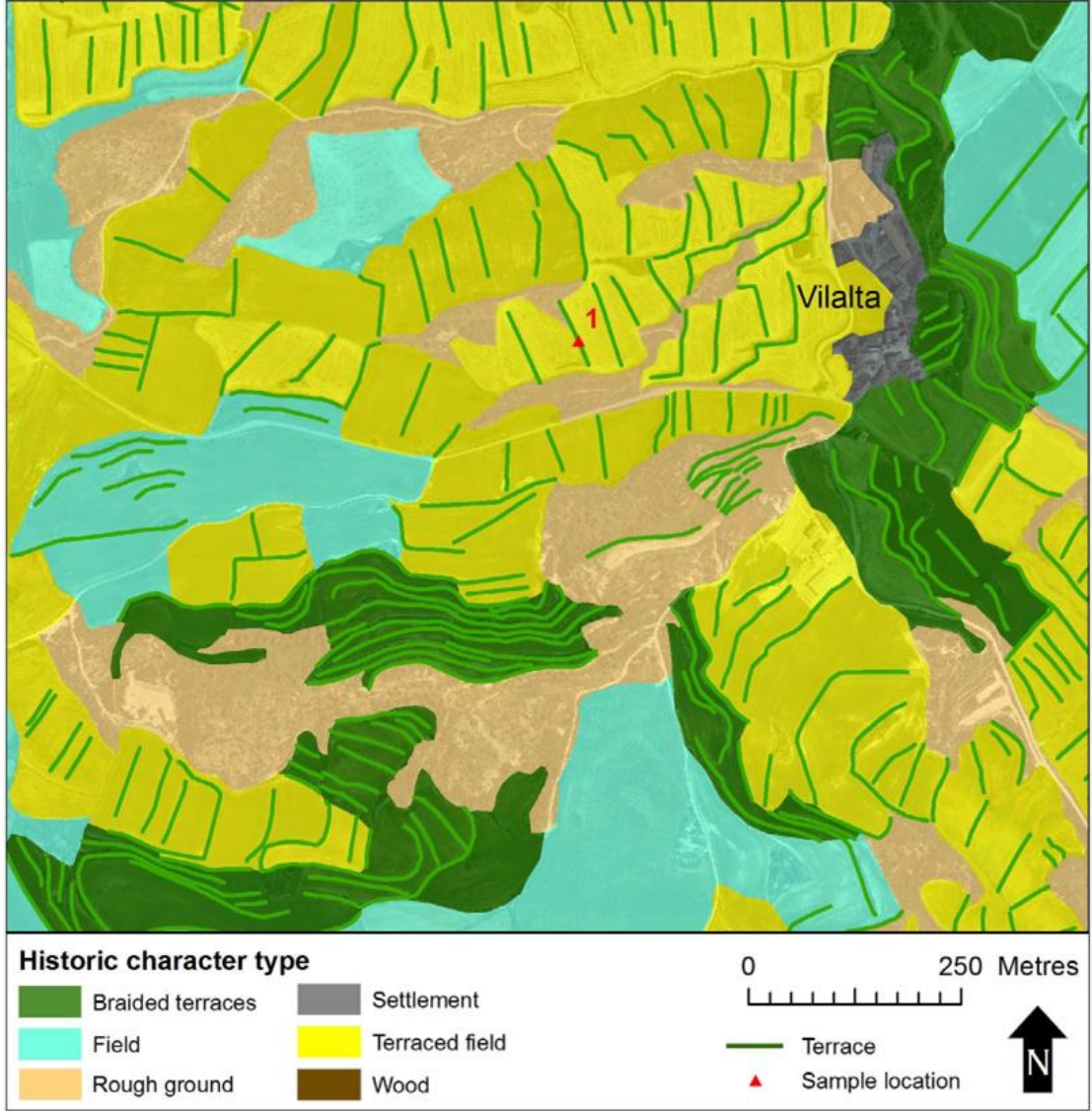

Şekil 4.41 : L'Espanyol, Els Prats de Rei'nin genel görünümü (kuzeybatıya doğru)
(Turner ve diğ., 2017).

Şekil 4.41' de Sam Turner tarafından 2014 yılında çekilen genel görüntü örgülü teraslarla vadinin üstündeki yerleşimi göstermektedir. Oklar, en alttaki terastan alınan lüminesans profillerinin yerini ifade etmektedir.

Üçüncü örnek olan Vilalta, Segarra bölgesinde, Llobregós Nehri'nin yaklaşık 3,5 km batısında, alçak bir tepenin üzerine kurulmuş küçük bir köydür ve tarihi kaynaklarda ilk olarak MS 1176'da bahsedilse de, bir yüzyıl önce kurulmuş olabileceği düşünülmektedir (Bolòs, 2015; Tugues, 1994). Köy çevresindeki topografya, tarihi tarla sistemleriyle ilişkilidir. Batıya doğru daha yumuşak yamaçlarda teraslı tarlalar uzanırken, daha dik yamaçlarda örgülü ve basamaklı teras sistemleri bulunmaktadır. Bolòs (2015), bu bölgelerin, Lleida'nın Roma dönemine ait "Ilerda A" ve "D" tarla sistemleriyle benzer yönelimleri göz önüne alındığında, antik tarla desenlerini koruyabileceğini öne sürmüştür. Tüm Segarra bölgesindeki teraslar, yerel kumtaşından yapılmış taş duvarlarla karakterize edilmektedir (Turner ve diğ., 2017).

Köyün 360 m batısındaki bir teras sisteminden lüminesans profili çıkarılmış ve tarihlendirme yapılmıştır. Dört farklı profil alınmış ve modern çiftçiliğin bozulmalarının altında, on ikinci yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadar uzanan arkeolojik toprakların korunduğu tespit edilmiştir. Şekil 4.42'de TPK'sı verilen Vilalta çevresindeki diğer teras sistemlerinden ayırt edilemediği göz önüne alındığında, tüm sistemin Orta Çağ'da kurulduğu ve ekilebilir ürünler için sürekli kullanıldığı düşünülmektedir.

Şekil 4.42 : Vilalta vaka çalışması alanının TPK'si (Turner ve diğ., 2017).

Son örnek Castell de Mur (Şekil 4.43), Noguera Pallaresa Nehri'nin batı tarafında, Montsec sırtının 5,5 km kuzeyinde yer almaktadır ve deniz seviyesinden 900 m yükseklikte, sarp kenarlarla çevrili bir burun üzerindedir. Kale, on birinci ve on ikinci yüzyıllara tarihlenirken, olası erken ortaçağ öncülleriyle ilişkilendirilmektedir. Yakındaki Santa Maria de Mur kilisesi ise on birinci yüzyılın ortalarında kutsanmıştır (Sancho, 2009). Kaleden yaklaşık 220 m kuzeybatıda, les Camileri'nin zirvesine doğru hafifçe yükselen bir sırtta yıkık bir ortaçağ kilisesi ve terk edilmiş bir yerleşim bulunmaktadır. Bölge, basamaklı kontur terasları, 2 m'den yüksek taş duvarlı örgülü teraslar ve sulama sistemleri

gibi tarihi unsurlarla dikkat çeker. Yirminci yüzyılın ortalarına ait hava fotoğrafları, terasların büyük ölçüde değişmeden kaldığını ancak zeytin ağaçlarının çoğunun yeni ekildiğini göstermektedir.

Lüminesans profilleri, kalenin kuzeybatısındaki iki basamaklı kontur terası ile güneydoğusundaki düzgün sıralı bir izohips terasından alınmıştır. Tarihler, Castell de Mur çevresindeki terasların erken modern dönemde ve on dokuzuncu yüzyıla kadar kullanıldığını, yeniden inşa edildiğini ve yeniden şekillendirildiğini göstermektedir.

Şekil 4.43 : Castell de Mur (Turner ve diğ., 2017).

Turner ve diğ. (2017), tarihi peyzajlarda karakter değişimlerini analiz etmek ve bu değişimlerin ne zaman ortaya çıktığını açıklamak amacıyla disiplinler arası bir metodoloji geliştirmiştir. CBS kullanılarak tarih, coğrafya, arkeoloji ve çevre bilimlerinden teknikler birleştirilmiş ve yenilikçi lüminesans profillemeye yöntemiyle Katalonya'daki teras sistemlerinin Orta Çağ ve erken modern dönemde olduğu kesin olarak gösterilmiştir (Kinnaird ve diğ., 2017). Örneğin, Vilalta'daki düzgün taş duvarlı teraslar on üçüncü yüzyılın başlarına tarihlenirken, Castell de Mur'daki büyük kontur teraslarının on altıncı yüzyılın sonunda inşa edildiği, on dokuzuncu yüzyılda yeniden şekillendirildiği ve

yirminci yüzyılda terk edildiği belirlenmiştir. Bu bulgular, teras sistemlerinin kronolojik gelişimine dair detaylı bir anlayış sağlamış ve TPK tipolojisinin güvenilirliğini artırmıştır.

Turner ve diğ. (2017)'nin çalışması teraslı peyzajların zaman içindeki gelişimini incelemede lüminesans profillemenin düşük maliyeti sayesinde geniş ölçekli uygulanabilirliğine dikkat çekmiştir. Toprak bilimi ve diğer araştırma tekniklerinin entegre edilmesiyle, ayrıntılı peyzaj tarihleri yazılabilmekte, yazılı ve arkeolojik kaynaklara olan bağımlılık azaltılmaktadır. Tarihi alanlarda değişimlerin ayrıntılı şekilde incelenmesi, tarihçiler, arkeologlar ve çevre bilimciler arasında daha etkili bir işbirliğini teşvik etmektedir. Gelecekteki araştırmaların teraslama, mekanizasyon ve terk edilme gibi değişikliklerin etkilerini incelemesi gerektiğini vurgulamış; bu bilgiyle geçmiş peyzajlar daha iyi anlaşılabilirken, sürdürülebilir yönetim stratejilerinin geliştirilmesine de katkıda bulunulabileceği ifade edilmiştir. Bu yöntemler, tarihi peyzajların detaylı bir şekilde haritalanması ve anlaşılmasına yönelik önemli bir adımı temsil etmektedir.

İspanya'nın tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı; son yıllarda daha bütüncül ve disiplinler arası bir yaklaşımla şekillenmiştir. Bu yaklaşım, peyzajı sadece fiziksel bir alan olarak değil, aynı zamanda kültürel, doğal ve toplumsal değerler taşıyan bir miras olarak değerlendirmektedir. İspanya'daki araştırmalar, peyzajların tarihi süreçlerini anlamak için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Tarihsel Coğrafi Bilgi Sistemleri gibi teknolojilerle yapılan analizleri vurgulamaktadır. Ayrıca, İspanya'da geliştirilen yerel peyzaj inceleme metodolojileri, kültürel ve doğal bileşenleri bütünlük bir şekilde ele alarak bölgesel planlama ve koruma süreçlerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, tarihi peyzajların tarihsel kökenlerinin ve değişim süreçlerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi, mirasın korunmasında önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak, İspanya'da TPK anlayışı, kültürel mirasın sadece somut öğelerle değil, toplumlar ve bireyler tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiğiyle de ilgilenen daha kapsamlı bir perspektife sahiptir.

4.8 Arjantin'in Dağlık Kırsal Alanlarında Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Anlayışı

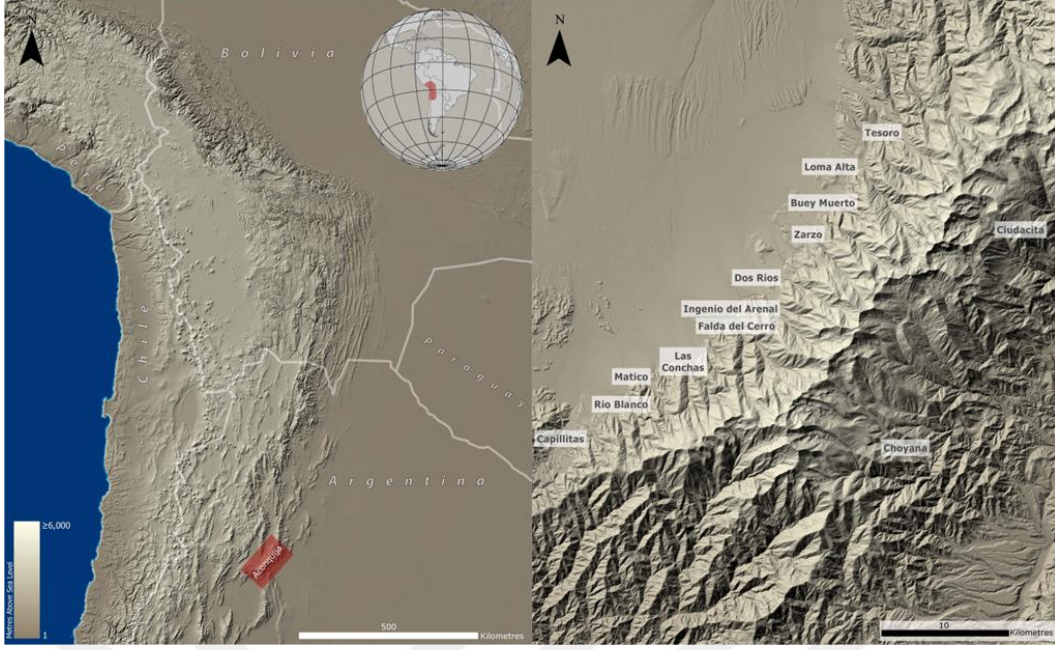
Arjantin'in dağlık kırsal alanlarında tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, topografik çeşitlilik ile tarihsel arazi kullanımı pratiklerinin etkileşimini temel alan çok boyutlu bir değerlendirme sürecine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, yerel tarım sistemleri, yerleşim örüntüleri ve kültürel miras unsurlarının peyzaj üzerindeki tarihsel izlerini analiz ederek, doğal ve kültürel süreçlerin birlikte şekillendirdiği karmaşık yapıyı ortaya koymayı

amaçlar. Böylece, dağlık kırsal peyzajların özgün nitelikleri, tarihsel süreklilik ve yerel bağlam çerçevesinde sistematik biçimde değerlendirilmektedir.

Lazzari ve diğ. tarafından 2024 yılında yapılan “Andean Landscape Legacies: Comprehensive Remote Sensing Mapping and GIS Analysis of Long-Term Settlement and Land Use for Sustainable Futures (NW Argentina) (And Dağları Peyzaj Mirasları: Sürdürülebilir Gelecekler İçin Uzun Vadeli Yerleşim ve Arazi Kullanımının Kapsamlı Uzaktan Algılama Haritalaması ve CBS Analizi (NW Arjantin))” adlı çalışma bölgedeki yerleşimlerin tarihsel gelişimini ve kültürel mirasını anlamak, yerel toplulukların sürdürülebilirliği için tehdit oluşturan günümüz madencilik faaliyetlerini göz önünde bulundurarak bölgenin korunmasını sağlamak için yenilikçi yöntemler geliştirmek amacıyla yapılmıştır.

Lazzari ve diğ. (2024)’ün çalışması özellikle, arkeolojik özelliklerin haritalanması ve bölgesel bağlamdaki dağılımlarının analiz edilmesi, bölgenin Kolomb öncesi dönemdeki önemli rolünü doğrulamak ve günümüzdeki çevresel tehditler karşısında eski yerli uygulamaların sürdürülebilirliğe katkısını vurgulamak amacı taşımaktadır.

Güney-Orta And bölgesindeki Aconquija Sierra’nın eski yerleşim ve arazi kullanımı anlatılmaktadır. Bölge (Şekil 4.44), binlerce yıl süren insan yerleşimlerinin izlerini taşıyan istisnai bir yüksek irtifa yerleşimi sunar. Ancak, eski yerli stratejilerin zengin çeşitliliği henüz tam olarak anlaşılmamıştır. Bu eksiklik, yerli toplumların tarihsel anlayışını etkileyip, antik teknolojilerin ve arazi stratejilerinin günümüz sosyo-kültürel ve çevresel zorluklara nasıl çözümler sunduğunu değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır (Ashero,2007; Nunez ve diğ., 1979).

Şekil 4.44 : Çalışma Sahasının Konumu (Lazzari ve diğ., 2024).

Lazzari ve diğ., (2024) tarafından yapılan çalışma, Kuzeybatı Arjantin'deki Aconquija Sierra'nın batı yamacında yapılan yeni mekansal ve uzaktan algılama verileriyle ilgili kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Bu bölge, Aconquija Sierra'nın güney Calchaquí vadileri ile ilişkilidir ve bu da bölgenin tarihsel ve kültürel bağlamda önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Proje, Sierra'nın eski yerleşim ve bağlantı ağlarındaki rolünü anlamayı ve bu bilgilerin günümüz toplulukları için nasıl faydalı olabileceğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Mekansal analiz, eski yerleşimlerin ve üretkenlik stratejilerinin topografya ve jeomorfoloji ile nasıl şekillendiğini ve bu bağlantıların nasıl üretken faaliyetleri yönlendirdiğini daha sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır (Gonzalez, 1951).

Sierra'nın yüksekliğine bağlı olarak, bölgedeki hidroloji ve yerleşim alanları arasındaki ilişkiyi anlamak için daha ayrıntılı bir analiz yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Önceki araştırmalar, bu bölgedeki yerleşimlerin büyümesi ve yoğunlaşması için hidrolojinin önemini belirtmiştir (Gonzalez, 1979; Scattolin, 2015). Bununla birlikte, daha önceki çalışmalarda tespit edilmeyen eğilimlerin bulunması amacıyla uzaktan algılama ve CBS haritalama yöntemleriyle yapılan yeni araştırmalar, bölgedeki arkeolojik verilerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır (Scattolin, 2007; Scattolin, 1994; Lazzari 2008; Scattolin, 1995). Çalışma ayrıca, bölgedeki peyzajları ve üretken ağları anlamak için

kullanılan teorik yaklaşımlarını tanıtmaktadır. Ingold'un taskcape kavramı ve Gosden'in sosyal peyzaj teorisi, araştırmanın metodolojik temelini oluşturmaktadır. Bu teoriler, doğal ve kültürel unsurların birbirine entegre bir şekilde nasıl çalıştığını incelemekte ve geçmiş insan uygulamalarının peyzaj üzerindeki uzun vadeli etkilerini değerlendirmektedir (Ingold, 1993; Gosden, 1989; Lazzari ve Korstanje, 2013).

Lazzari ve diğ., (2024)' ün çalışmasında , Kuzeyden güneye yerleştirilen vadiler sistemiyle ilgili olarak, bu vadilerin mevsimsel nehirleri kanalize ederek bölgeye benzersiz karakterler kazandırdığı ifade edilmektedir. Bu vadilerdeki modern yerleşimler arasında Tesoro, Cerrillos, Buey Muerto, Loma Redonda, Dos Ríos, Ingenio del Arenal, Las Conchas, Mático ve Río Blanco gibi yerler yer almaktadır (Scattolin, 1994). Ayrıca, bölgedeki önemli arkeolojik alanlar arasında Antigal de Tesoro, Loma Alta ve Buey Muerto gibi bölgeler bulunmakta olup, bu alanlarda çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Önceki araştırmalar, bu alanların çoğunun alüvyon fanlarında yer aldığını ve bu alanların ortalama %11.47 eğime sahip yamaçlarda, yani 'optimal şerit' içinde yer aldığını ortaya koymuştur (Scattolin, 1994). Bu şeridin dışında ise, dağınık ve düşük yoğunluklu yerleşimler bulunmuş ve bu yerleşimlerin daha düşük irtifa seviyelerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, eski sulama kanallarına dair bazı kanıtlar da Loma Alta ve Loma Redonda bölgelerinde bulunmuştur, ancak arkeobotanik veriler bu tarım faaliyetlerinin doğrudan kanıtını henüz sunmamaktadır (Scattolin, 1994; Pochettino ve Scattolin, 1991).

Arkeolojik alanlar genellikle taş duvarlı yapılardan oluşmakta olup, bu yapılar küçük (2-6 m çapında) veya orta büyüklükte (5-10 m) dairesel yapılar ve daha büyük yapıları çevreleyen dairesel altı yapılardan oluşmaktadır. Çoğu yapı, 100-200 metrekare büyüklüğündedir (Scattolin, 1990). Ayrıca, merkezi daha büyük yapıları çevreleyen küçük dairesel yapılar, 'hücresele desen' veya 'Tafi deseni' olarak adlandırılmaktadır ve bu desen, İnka dönemine ait dikdörtgen mimarinin aksine, bölgeye özgü Biçimlendirici Dönem mimarisinin karakteristiğidir (Scattolin, 1990; Berberían, 1988).

Zaman içinde morfolojik değişikliklere rağmen, Sierra'nın Hispanik öncesi yerleşimleri, taş duvarlı muhafazaların dağılımı açısından belirgin bir model göstermektedir. Kazılar, çeşitli faaliyetlere dair kanıtlar ortaya koymuş ve bu yapılar konut olarak sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte, bazı daha büyük yapılar, gıda hazırlama ve zanaat faaliyetlerine dair kanıtlar sunduğundan, bu yapıların tam olarak konut mu yoksa üretken alan mı olduğuna dair daha fazla inceleme yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bölgedeki yerleşimlerin farklı

aşamaları, özellikle Loma Alta ve Antigal de Tesoro gibi alanlarda, maddi kültürde belirgin değişiklikler olmadan görülebilir. Bu yerleşimlerin nesiller boyu büyüdüğüne dair bir gösterge olabilir (Lazzari, 2006). Önceki araştırmalar, MS birinci binyıl boyunca sürekliliği ve Geç Döneme geçişle birlikte yerleşimlerin artan kümelenme eğilimlerini gözlemlemiştir (Scattolin, 2007). Bu çalışma, arazi kullanımı, bağlanabilirlik ve hidroloji açısından gelecekteki değerlendirmeler için kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Kuzeybatı Arjantin’deki bu çalışma, iki aşamalı bir çok skalerli araştırma stratejisiyle yürütülmüştür. İlk aşama, 2019’da Google Earth Pro ve Bing Maps Imagery kullanarak yapılan arkeolojik alan haritalamasını içeriyordu. Bu aşama, güneyde Ingenio del Arenal ile kuzeyde Tesoro arasında 22 km’lik alanda 6794 yapıyı konumlandırarak önceki tahminleri aşmış ve yapıları yorumlama parametrelerini anlamamıza yardımcı olmuştur (Lazzari ve Pereyra Domingorena, 2008). İkinci aşama, Tesoro ve Rio Blanco arasındaki 40 km’lik alanda, 2012-2018 yılları arasında elde edilen VHR multispektral ve pankromatik uydu görüntülerini kullanarak araştırma alanının coğrafi kapsamını genişletmiştir. Bu süreçte, ArcGIS Pro ve BMI kullanılarak veriler mozaiklenmiş ve arkeolojik özelliklerin görünürlüğü artırılmıştır (Leberl ve diğ., 2012). Ayrıca, bitki örtüsü indeksleri ve özel spektral analizlerle arkeolojik özelliklerin görselleştirilmesi sağlanmış, en başarılı indeksler CTVI ve TC olarak belirlenmiştir. Bu indeksler, mimari yapıların daha iyi tespit edilmesine yardımcı olmuştur (Baret ve Guyot, 1991; Qi ve diğ., 1994). Yapıların boyutları, 100 m² ile 5000 m² arasında beş kategoriye ayrılarak mekansal dağılım modelleri oluşturulmuştur (Lazzari ve Pereyra Domingorena, 2008).

ArcGIS Pro’da eğim analizi ve mekansal analizler ile doğrulanmıştır. Bununla birlikte, yerleşim kümelenmesi, hidroloji ve hareketlilik analizleri, yüksek yoğunluklu alanlar arasındaki bağlantıları ve su akışlarının etkilerini değerlendirmeye olanak sağlamıştır. Bu analizler, yerleşimlerin nasıl dağıldığını ve topografyanın nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmuştur. Ayrıca, hareketliliği temsil etmek için Movecost paketi kullanılarak, en az maliyetli yollar hesaplanmış ve sonuçlar, fosilleşmiş yol uzantılarıyla hizalanmıştır (Alberti, 2019; Llobera ve Sluckin, 2007). MADO (Modelo de Acumulación del Desplazamiento Óptimo) yaklaşımı ise, geleneksel yöntemlerden farklı olarak, hareket ve erişilebilirlik olasılıklarının belirlenmesine yardımcı olmuştur (Fabrega, 2007; Llobera ve diğ., 2011).

Çalışma alanında, 3800 km²’lik bölgede toplam 6794 özellik vektörize edilmiştir, bu da alanın yalnızca %0,086’sını kapsar. Özelliklerin mekansal çözünürlüğü değişkenlik

gösterirken, özellikle 5000 metrekareyi aşmayan, ancak %69'unun 1000 metrekareden küçük olan özelliklerin çoğunlukla arkeolojik yapılarla tutarlı olduğu gözlemlenmiştir (Kategori 1 ve 2, n = 1381 ve n = 3308) [Scattolin, 2007; Scattolin, 1994; Lazzari 2008; Scattolin, 1995; Scattolin, 1990]. Haritalandırılan özelliklerin yalnızca %21'i 1000 metrekareye kadar (Kategori 3), %9,3'ü ise daha büyük alanlara sahiptir (Kategori 4 ve 5, n = 600 ve n = 33). Bu sonuçlar, küçük bireysel yapılarla büyük taş duvarlı muhafazaların arasındaki dağılımı doğrulamaktadır.

Veriler, özellikle 'optimal şerit' olarak tanımlanan 2500-3100 m arasında yoğunlaşan yerleşim bölgeleriyle uyumludur. Bu şerit, insanların yerleşim yerleri olarak tercih ettikleri alanları belirlerken, veriler aynı zamanda yerleşimlerin daha geniş alanlara yayıldığını ve bu yayılmanın mekansal modellerde görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ingenio del Arenal ve Dos Ríos vadilerindeki yüksek yapı yoğunlukları, suyun ve nehir akışlarının etkisiyle açıklanabilir (Scattolin, 1994). Bu bölgelerdeki kümelenme, daha önceki çalışmalarla uyumludur ve bu yerleşimlerin uzun süreli bir yerleşim sürecine işaret eder.

Ayrıca, hareketlilik analizleri, alüvyon fanları boyunca kuzey-güney ve doğu-batı eksenlerinde belirgin bağlantı yollarını göstermektedir. Bu rotalar, bölgenin insan yerleşimlerinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve bazı yollar günümüz araçlarıyla hâlâ kullanılabilir durumdadır. MADO analizi, farklı zaman dilimlerine ait yerleşim evrim süreçlerini görselleştirirken, özellikle yüksek rakımlı yerleşimlerin ve geniş alüvyon fanlarının, bölgenin tarihsel yerleşim yerleriyle bağlantılı olabileceğini ortaya koymaktadır (Scattolin ve Williams, 1992; Gonzalez, 1951). Bu analizler, geçmişteki yerleşim süreçlerinin ve hareketliliğin daha detaylı anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Lazzari ve diğ. (2024)'ün bu çalışması, Aconquija Sierra'daki eski toplulukların peyzajı nasıl şekillendirdiğini ve bu süreçlerin modern anlayışa katkı sağladığını araştırmaktadır. Araştırma, bölgedeki yerleşimlerin topografya ve hareketlilikle olan ilişkisini inceleyerek eski ekonomik ve sosyal uygulamaların izlerini sürmektedir. Çalışma, geçmiş yerleşimlerin yoğunlaştığı alanları ve yerleşim modelindeki varyasyonları analiz ederek, bu toplulukların nasıl bir altyapı ve malzeme bilgisi bıraktığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, And Dağları'ndaki yerleşim eğilimlerinin ekolojik çeşitlilik ve arazi kullanımına bağlı olarak nasıl şekillendiği incelenmiştir. Sonuçlar, bölgedeki eski yerleşimlerin sadece iklimsel faktörlere değil, insan eylemlerine dayalı olarak evrimleştiğini göstermektedir. Araştırma, yerleşimlerin mekansal ve işlevsel varyasyonlarını daha iyi anlamak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtirken, eski yerli uygulamaların sürdürülebilir miras

yönetimi ve sosyoekonomik stratejiler için değerli bilgiler sunduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgular, gelecekteki koruma ve yönetim stratejileri için sağlam bir temel oluşturarak, eski peyzajların korunmasının ve yerel toplulukların katılımının önemini ortaya koymaktadır.

Arjantin'in tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı; hem kültürel hem de ekolojik unsurları bir arada ele alarak bölgenin uzun vadeli insan yerleşimleri ve arazi kullanım alışkanlıklarını anlamaya çalışmaktadır. And Dağları bölgesinde yapılan çalışmalar, eski yerli toplulukların peyzajı şekillendirme biçimlerinin yalnızca doğal koşullara değil, aynı zamanda yerleşim stratejilerine ve toplumsal ihtiyaçlara dayandığını ortaya koymaktadır. Bu bölgede, eski yerleşimlerin mekansal dağılımı, hidrolojik faktörler ve topografik özelliklerle güçlü bir ilişki içindedir. Eski yerleşimlerin çoğunlukla su kaynaklarına yakın yerlerde yoğunlaşması, yerli toplulukların yaşam alanlarını seçerken doğa ile olan etkileşimlerini gösteren önemli bir göstergedir. Ayrıca, bu yerleşimlerin şekillenmesinde, tarihsel süreçlerin yanı sıra, kültürel mirasın korunması adına kullanılan yenilikçi araştırma yöntemlerinin de rolü büyüktür. Uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) gibi modern araçlarla yapılan analizler, geçmiş yerleşimlerin coğrafi ve mekansal bağlamlarını daha detaylı bir şekilde haritalandırmakta ve peyzajın evrimini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu tür araştırmalar, bölgenin tarihsel bağlamını ve yerli stratejilerinin sürdürülebilirlik açısından taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Arjantin'deki bu çalışma, sadece arkeolojik verilerin analiziyle kalmayıp, aynı zamanda bu verilerin çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik perspektifinden nasıl kullanılabileceğine dair değerli bilgiler sunmaktadır. Peyzajın korunması, yalnızca geçmişin izlerinin sürdürülmesi değil, aynı zamanda gelecekteki toplulukların bu mirası nasıl kullanacağı ve koruyacağı konusunda da önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK), peyzajın fiziksel, kültürel ve tarihsel katmanlarını bir arada değerlendirerek, bir bölgenin dinamik yapısını anlamayı amaçlayan bütüncül bir yaklaşımdır. Peyzajın yalnızca doğal bir oluşum olmadığını, aynı zamanda tarih boyunca insan faaliyetleri, toplumsal ilişkiler ve çevresel değişimlerle şekillenen bir yapıya sahip olduğunu kabul eder. Bu yöntem, geçmişin izlerini gün yüzüne çıkarırken, mevcut ve gelecekteki planlama süreçlerinde rehberlik etme kapasitesine sahiptir. TPK, arkeolojik kalıntılardan mimari yapılara, yer adlarından coğrafi verilere kadar farklı unsurları bir araya getirir ve bu veriler ışığında bir alanın tarihsel gelişimini analiz eder. Disiplinler arası bir çalışma gerektiren bu yaklaşım, tarihçiler, arkeologlar, coğrafyacılar ve çevre bilimcilerin katkılarıyla zenginleşir. Ayrıca, yerel toplulukların kültürel pratikleri ve kimliklerinin korunmasına da katkıda bulunur. Tarihi peyzajın karmaşıklığını ortaya koyan TPK, sadece kültürel mirasın korunmasına değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma süreçlerine de hizmet eder. Bu yönüyle, hem geçmişe ışık tutar hem de peyzajın gelecekteki yönetimi ve planlanmasında önemli bir araç sunar. TPK, modern koruma stratejilerinin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular dikkate alındığında aşağıdaki sonuçlara varılabilir;

İngiltere'nin Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) anlayışı, peyzajın tarihsel, kültürel ve çevresel bağlamda taşıdığı anlamı analiz ederek, geçmiş ve geleceği bir arada değerlendiren kapsamlı bir yöntemdir. Bu yaklaşım, sanayi sonrası alanlardan kıyı bölgelerine kadar farklı coğrafyalarda uygulanmış ve başarılı sonuçlar vermiştir. TPK, yer adlarından mimari tercihlere kadar pek çok unsuru inceleyerek, toplulukların kimliklerini ve tarihlerindeki çeşitliliği yansıtan değerleri ortaya çıkarmaktadır. Tarihi peyzajın korunmasını ve modern kalkınma süreçlerine entegrasyonunu hedefleyen bu yöntem, özellikle sanayi sonrası peyzajlarda geçmişin izlerini taşıyan unsurların korunması ve yeniliklerle uyumlu hale getirilmesi gerekliliğine odaklanmaktadır. Disiplinler arası bir iş birliğini teşvik eden İngiltere TPK modeli, tarihçiler, coğrafyacılar ve arkeologların katkılarını birleştirerek, peyzajın bütüncül olarak anlaşılmasını sağlar. Bununla birlikte, yöntemin sınırlı kanıt yelpazesi nedeniyle yüzeysel kalabileceği eleştirileri de bulunmaktadır. Ancak bu eleştiriler, yöntemin kapsamını genişletme ve disiplinler arası iletişimi artırma fırsatı sunmaktadır. İngiltere'nin TPK anlayışı, sadece geçmiş anlamak

değil, aynı zamanda gelecekteki peyzaj yönetimi için sürdürülebilir stratejiler geliştirmek adına önemli bir araç olmaktadır.

İskoçya'nın Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) anlayışı, geçmişteki arazi kullanımı, sınırlar ve peyzajın tarihsel özelliklerini inceleyerek peyzajdaki değişimlerin gelecekteki yönetim ve planlama süreçlerine rehberlik etmesini sağlamaktadır. Coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve yüksek çözünürlüklü uydu verileri gibi modern teknolojilerin kullanımıyla desteklenen bu yaklaşım, teknolojinin sunduğu olanaklarla kültürel mirasın izlenmesine önemli katkılar sunar. Ancak, küçük ölçekli arkeolojik unsurların tespitindeki sınırlamalar gibi zorlukların üstesinden gelmek için geleneksel yöntemlerin ve yerel gözlemlerin de sürece dahil edilmesi gereklidir. TPK, sadece geçmişi anlamakla kalmaz, aynı zamanda toplulukların kimliklerini yansıtan unsurların korunması ve peyzajın sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için temel oluşturur. İskoçya'nın bu yaklaşımı, disiplinler arası iş birliğini teşvik eden, teknolojiyi etkin kullanan ve yerel katılımı önemseyen esnek ve çok yönlü bir model sunmaktadır.

Hindistan'ın tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışına bakıldığında biyolojik çeşitliliğin korunması ve peyzaj yönetimi için bir araç olarak doğa ve insan etkileşimini incelemeye odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, mekansal analizler ve Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) kullanarak doğal faktörlerin yanı sıra insan faaliyetlerinin peyzaj üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Özellikle tarım uygulamaları, orman bozulması ve habitat değişimleri gibi unsurların ekolojik çeşitlilik üzerindeki etkileri ele alınarak, biyolojik çeşitliliği koruma çabalarına rehberlik edilmektedir. Habitat bazlı stratejiler, geleneksel tür odaklı yaklaşımların eksikliklerini gidererek daha sürdürülebilir çözümler sunmaktadır. Hindistan'ın tarihi peyzaj karakterizasyonu, yalnızca doğal unsurların değil, aynı zamanda yerel halkın arazi kullanımına dayalı kültürel pratiklerin peyzajın şekillenmesindeki rolünü vurgulayarak, biyolojik çeşitliliğin mekansal ve zamansal analizi ile ekosistemlerin korunması için güçlü bir bilimsel temel oluşturmaktadır.

Portekiz'in tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı ise yerel koşullara ve kültürel dinamiklere saygı duyan, estetik değerlerin korunması, çevresel rehabilitasyon ve bölgesel kaynakların sürdürülebilir kullanımını önceliklendiren bütüncül bir yaklaşımdır. Bu anlayış, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileri de dikkate alarak peyzajın korunması ve yenilenmesi süreçlerine odaklanır. Bölgeye özgü unsurlar, örneğin mantar meşesi, hem kimlik unsuru hem de rehabilitasyon aracı olarak kullanılmakta; bu, tarihsel ve estetik bağlamda uyumlu çözümler üretmek için bir model oluşturmaktadır.

Portekiz'in tarihi peyzaj karakterizasyonu, kültürel mirasın korunmasını ekolojik denge ile birleştiren yenilikçi ve sürdürülebilir bir perspektif sunmaktadır.

Türkiye'nin tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, mekânsal ve zamansal açıdan detaylı veriler kullanarak, peyzajların zaman içindeki değişimini ve bu değişimlerin mekânsal dağılımını incelemeyi hedefler. TPK yöntemi, peyzaj yönetimi, mekânsal planlama, araştırma ve geliştirme çalışmaları ile peyzaj karakter analizi ve stratejilerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, milli parkların tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, yönetimi ve geleceğe yönelik planlamalarda önemli bilgiler sunmayı hedeflemektedir.

İspanya'nın tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, son yıllarda daha geniş bir bakış açısıyla, disiplinler arası bir yaklaşım benimsemiştir. Bu anlayış, peyzajı yalnızca fiziksel bir alan olarak görmek yerine, kültürel, doğal ve toplumsal değerleri olan bir miras olarak ele almaktadır. İspanya'daki çalışmalar, peyzajların tarihsel gelişimini anlamak için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Tarihsel Coğrafi Bilgi Sistemleri gibi modern teknolojilerin kullanımına odaklanmaktadır. Ayrıca, yerel peyzaj inceleme yöntemleri, kültürel ve doğal unsurları birbirine entegre bir şekilde değerlendirerek bölgesel planlama ve koruma süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Bu yaklaşım, tarihi peyzajların kökenlerini ve evrim süreçlerini doğru bir şekilde belirlemenin, mirasın korunmasında büyük bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, İspanya'daki tarihi peyzaj anlayışı, kültürel mirası sadece somut öğelerle değil, aynı zamanda bu mirası toplumların ve bireylerin nasıl algıladığı ve değer verdiği perspektifinden de ele alarak daha kapsamlı bir görüş sunmaktadır.

Arjantin'in tarihi peyzaj karakterizasyonu anlayışı, kültürel ve ekolojik unsurları bir arada ele alarak bölgedeki uzun süreli insan yerleşimleri ve arazi kullanımıyla ilgili derinlemesine bir anlayış geliştirmeye çalışmaktadır. And Dağları'ndaki araştırmalar, eski yerli toplulukların peyzajı şekillendirmesinde sadece doğal koşulları değil, aynı zamanda toplumsal ihtiyaçları ve yerleşim stratejilerini de dikkate aldıklarını ortaya koymaktadır. Yerleşimlerin çoğunlukla su kaynaklarına yakın bölgelerde yoğunlaşması, doğa ile etkileşimlerini ve yerleşim tercihlerini yansıtmaktadır. Modern araştırma teknikleri, özellikle uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS), geçmiş yerleşimlerin mekansal bağlamını detaylı bir şekilde incelemekte ve peyzajın evrimini anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmalar, Arjantin'in tarihi peyzajlarını koruma açısından hem arkeolojik hem de çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik bakış açılarıyla önemli bilgiler

sunmaktadır. Peyzajın korunması, geçmişin izlerinin yaşatılmasının yanı sıra, gelecekteki nesillerin bu mirası nasıl sürdüreceği ve kullanacağı konusunda da yol gösterici olmaktadır.

Çizelge 5.1’de farklı ülkelerin Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yaklaşımları gösterilmiştir. Bu yaklaşımlar her birinin kendi coğrafi, kültürel ve toplumsal dinamiklerine göre şekillenmektedir. İngiltere ve İskoçya gibi ülkeler tarihsel katmanları teknolojiyle birleştirirken; Hindistan ve Arjantin daha çok doğa-insan etkileşimi ve ekolojik sürdürülebilirlik üzerinde durmaktadır. Portekiz estetik ve yerel kimliği öne çıkarırken, İspanya toplumların algılarını da sürece dahil eden bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir. Türkiye ise mekânsal ve zamansal analizlerle planlama ve yönetim süreçlerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çeşitlilik, TPK’nın esnek ve disiplinler arası yapısını gözler önüne sermektedir.

Çizelge 5.1 :Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Tablosu.

Ülke	Temel Odak	Yöntemler ve Araçlar	Ayırt Edici Özellikler / Farklılıklar
İngiltere	Tarihsel ve kültürel katmanlar üzerinden anlam oluşturma	Yer adları, mimari tercihler, arkeolojik veriler	Sanayi sonrası peyzajlara odaklanır; kimlik ve çeşitlilik vurgusu
İskoçya	Arazi kullanımı, sınırlar ve peyzajın tarihsel değişimi	CBS, uydu verileri, yerel gözlemler	Teknoloji ile geleneksel yöntemlerin entegrasyonu; yerel katılım vurgusu
Hindistan	Doğa-insan etkileşimi, biyolojik çeşitliliğin korunması	CBS, mekânsal analizler, habitat bazlı stratejiler	Ekolojik sürdürülebilirlik ön planda; kültürel pratiklerle ekosistem yönetimi
Portekiz	Estetik değerlerin korunması, çevresel rehabilitasyon	Yerel kaynak analizi, kimlik unsurları (örn. mantar meşesi)	Estetik ve yerel kimliğe duyarlı yaklaşım; kültürel-çevresel denge
İspanya	Peyzajın kültürel, doğal ve toplumsal miras olarak ele alınması	CBS, HGIS, yerel peyzaj inceleme yöntemleri	Toplumsal algı ve değerlerin dâhil edilmesi; bütünsel bakış
Arjantin	Uzun süreli yerleşimler, kültürel ve ekolojik etkileşim	CBS, uzaktan algılama, arkeolojik analizler	Yerli toplulukların yerleşim stratejileri; su kaynaklarına dayalı peyzaj anlayışı
Türkiye	Zamansal ve mekânsal değişim analizi	Peyzaj karakter analizi, araştırma-geliştirme, milli park verileri	Planlama, yönetim ve koruma amaçlı çok yönlü veri kullanımı

Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemine dair farklı ülke örneklerinden elde edilen bulgular, peyzaj sorumluluğunun yalnızca doğal alanların korunmasıyla sınırlı kalmadığını, kültürel, toplumsal ve tarihsel katmanların da bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. İngiltere ve İskoçya örneklerinde olduğu gibi, tarihsel veriler, coğrafi bilgi sistemleri ve arkeolojik unsurların birlikte kullanılması, hem geçmişin izlerini görünür kılmakta hem de gelecekteki planlamalara yön vermektedir. Ancak bu teknik yaklaşımlar, yerel halkın bilgi birikimi ve yaşanmış deneyimleriyle desteklenmediğinde eksik kalmaktadır. Bu nedenle, peyzaj sorumluluğunun temel bileşenlerinden biri olarak yerel toplulukların sürece katılımı sağlanmalı, onların mekâna dair hafızaları ve değerleri karar alma süreçlerine entegre edilmelidir.

Portekiz ve Hindistan gibi ülkelerde öne çıkan doğa-kültür bütünleşmesi, peyzajın sadece estetik ya da tarihsel bir miras değil, aynı zamanda ekolojik sürdürülebilirlik açısından da yaşamsal bir unsur olduğunu göstermektedir. Peyzaj karakterizasyonu süreçlerinde biyolojik çeşitliliğin korunmasına öncelik verilmesi, kültürel mirasın da ekolojik çerçevede değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, doğal unsurlar ile kültürel öğelerin birlikte ele alındığı analizler, hem çevresel krizlerin önüne geçmekte hem de kültürel sürekliliği sağlamaktadır. Peyzajın korunması, yalnızca geçmişin izlerini taşımakla kalmaz; aynı zamanda o alanın gelecek nesiller tarafından da sahiplenilmesini mümkün kılmaktadır.

Türkiye’deki örneklerde görülen zamansal ve mekânsal analizlerin ön plana çıkması, tarihi peyzajların değişim sürecini belgeleyerek planlamaya temel oluşturacak güçlü bir veri altyapısı sunmaktadır. Ancak bu veriler, katılımcı, disiplinler arası ve çok ölçekli bir yaklaşımla desteklenmediğinde sadece teknik dokümanlar olmaktan öteye geçememektedir. Dolayısıyla peyzaj sorumluluğu, sadece korumak değil; anlamak, aktarmak ve birlikte yönetmek gibi işlevleri de kapsamalıdır. Özellikle Arjantin örneğinde olduğu gibi yerleşimlerin doğa ile ilişkisi, su kaynaklarıyla kurdukları bağ ve coğrafi yerleşim stratejileri, kültürel ve ekolojik bütünlük açısından önemli dersler sunmaktadır.

Çizelge 5.2 ve Çizelge 5.3’te Türkiye’deki TPK ve koruma yöntemleri üzerine yapılan çalışmaların yöntem, veri kaynakları, analiz yöntemleri, bulgu ve uygulama sonuçları karşılıklı olarak değerlendirilmiştir.

Çizelge 5.2: Türkiye’deki Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu ve Koruma Yöntemleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.

Çalışma	Yöntem	Veri Kaynakları	Analiz Yöntemleri	Önemli Bulgular	Sonuçlar ve Uygulamalar
Korunan Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu; Kazdağı Milli Parkı Sengur ve Nurlu (2021)	CBS tabanlı Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu	Haritalar, hava fotoğrafları, uydu görüntüleri, yönetim planları	Mekânsal dağılım analizi, nadirlik ve kırılganlık analizleri, değişim analizi	Zaman içinde peyzaj karakterlerinde büyük değişim, ormanlık alanların değişimi	Kazdağı Milli Parkı’nda peyzaj yönetimi ve gelecekteki korunma stratejileri için veri sağlayan bir yöntem
Ortaçağ Kale Kasabası ve Peyzajı Etlacakuş ve Turan (2023)	Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu, saha araştırması, derinlemesine görüşmeler	Hava fotoğrafları, haritalar, belediye arşiv belgeleri, görüşmeler	CBS, AutoCAD, Photoshop kullanımı, mekânsal organizasyon ve yapılar arası ilişkiler analizi	Kale kasabası ve çevresinin tarihsel evrimi, yapılar arası ilişkiler	Kale kasabalarının kültürel peyzaj olarak korunması, tarihi ve kültürel değerlerin belgelenmesi
Tarihi Peyzaj ve Peyzaj Karakter Değerlendirilmesi Yaklaşımları ile Doğa Koruma-Turizm Odaklı Peyzaj Planlama Prof. Dr. Sara Demir (2017)	Tarihi Peyzaj Karakter Değerlendirmesi	Alan çalışmaları, haritalar, arkeolojik buluntular	Doğa koruma ve turizm odaklı peyzaj planlaması	Meryemana Vadisi’nde peyzaj koruma ve turizm entegrasyonu	Doğa koruma ve turizm alanları için peyzaj planlaması önerileri
Tarihi Peyzaj Karakter Analizi ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Aydın Söke Eski ve Yeni Doğanbey Mahalleleri Nergiz Belen (2021)	Tarihi Peyzaj Karakter Analizi, Turizm Değerlendirmesi	Haritalar, saha çalışması, röportajlar	Mekân analizi, sosyo-ekonomik veri analizi	Söke ve Yeni Doğanbey’in peyzaj karakterinin turizme etkisi	Tarihi peyzajın turizm açısından potansiyeli, koruma ve geliştirme stratejileri

Çizelge 5.3 (devam) : Türkiye’deki Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu ve Koruma Yöntemleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.

Çalışma	Yöntem	Veri Kaynakları	Analiz Yöntemleri	Önemli Bulgular	Sonuçlar ve Uygulamalar
Korunan Alanlarda Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu; Kazdağı Milli Parkı Sengur ve Nurlu (2021)	CBS tabanlı Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu	Haritalar, hava fotoğrafları, uydu görüntüleri, yönetim planları	Mekânsal dağılım analizi, nadirlik ve kırılganlık analizleri, değişim analizi	Zaman içinde peyzaj karakterlerinde büyük değişim, ormanlık alanların değişimi	Kazdağı Milli Parkı’nda peyzaj yönetimi ve gelecekteki korunma stratejileri için veri sağlayan bir yöntem
Ortaçağ Kale Kasabası ve Peyzajı Etlacakuş ve Turan (2023)	Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu, saha araştırması, derinlemesine görüşmeler	Hava fotoğrafları, haritalar, belediye arşiv belgeleri, görüşmeler	CBS, AutoCAD, Photoshop kullanımı, mekânsal organizasyon ve yapılar arası ilişkiler analizi	Kale kasabası ve çevresinin tarihsel evrimi, yapılar arası ilişkiler	Kale kasabalarının kültürel peyzaj olarak korunması, tarihi ve kültürel değerlerin belgelenmesi
Tarihi Peyzaj ve Peyzaj Karakter Değerlendirilmesi Yaklaşımları ile Doğa Koruma-Turizm Odaklı Peyzaj Planlama Prof. Dr. Sara Demir (2017)	Tarihi Peyzaj Karakter Değerlendirmesi	Alan çalışmaları, haritalar, arkeolojik buluntular	Doğa koruma ve turizm odaklı peyzaj planlaması	Meryemana Vadisi’nde peyzaj koruma ve turizm entegrasyonu	Doğa koruma ve turizm alanları için peyzaj planlaması önerileri

Sonuç olarak, TPK farklı ülkelerde çeşitli yöntem ve önceliklerle uygulanmakla birlikte, hepsinin ortak noktası peyzajın hem doğal hem de kültürel bir sorumluluk alanı olduğudur. Bu sorumluluk, yalnızca teknik uzmanlık değil; yerel bilgi, kültürel duyarlılık ve gelecek kuşaklara aktarım gibi çok boyutlu bir anlayışı gerektirir. Koruma politikalarının, bu çok katmanlı yapıyı göz önünde bulundurarak şekillendirilmesi, hem kültürel mirasın yaşatılmasına hem de sürdürülebilir peyzaj yönetimine katkı sağlayacaktır.

Ayrıca Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yöntemine dair farklı ülke örnekleri, peyzaj algısının yalnızca görsel ya da estetik bir değerlendirme olmadığını, toplumsal hafıza, kimlik ve mekânsal deneyimle şekillenen çok katmanlı bir olgu olduğunu da göstermektedir. İngiltere ve İspanya gibi ülkelerde geçmişin izlerini ortaya koyan TPK uygulamaları, bireylerin peyzajla olan duygusal ve kültürel bağlarını görünür kılarken; Portekiz ve Hindistan'da bu algı, doğayla kurulan ilişkiler üzerinden yeniden tanımlanmaktadır. Türkiye'deki çalışmalar ise peyzaj algısının hem tarihsel sürekliliği hem de güncel mekânsal kullanımları kapsayacak biçimde yorumlanması gerektiğini ortaya koymakta; böylece peyzaj, yalnızca görülen değil, hissedilen ve yaşanan bir miras alanı olarak öne çıkmaktadır.

Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (TPK) yaklaşımları, mekânsal koruma pratiklerine çok yönlü katkılar sağlamaktadır. Farklı ülkelerde geliştirilen TPK modelleri; kültürel, doğal ve toplumsal katmanları birlikte değerlendirerek alanların tarihsel değerini ve kimliğini ortaya koymaktadır. Bu bütüncül analizler sayesinde, koruma kararları yalnızca fiziksel yapılarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda çevresel dokular, yerel halkın belleği ve kullanım biçimleri de koruma sürecine entegre edilmektedir. Böylece, mekânsal planlama süreçleri daha duyarlı, sürdürülebilir ve toplumsal kabul gören çözümler üretebilir.

Çizelge 5.4 farklı ülkelerin tarihi peyzaj karakterizasyonu yaklaşımlarını peyzaj sorumluluğu ve algısı bağlamında, veri setleri ve peyzaj ilişkililiği şeklinde karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Her ülkenin kendi coğrafi, kültürel ve tarihsel dinamiklerine göre geliştirdiği yöntemler, peyzajın korunmasına farklı açılardan katkı sunmaktadır. İngiltere ve İskoçya gibi ülkeler tarihsel süreklilik ve disiplinler arası iş birliğini ön plana çıkarırken; Portekiz ve Hindistan doğa-kültür ilişkisini sürdürülebilirlik odağında ele almaktadır. Arjantin'de coğrafi konum ve su kaynakları belirleyici olurken, Türkiye'de güçlü bir veri altyapısı ile zamansal ve mekânsal analizler ön plandadır. Tüm bu yaklaşımlar, peyzajın yalnızca fiziksel bir alan değil; toplumsal hafıza, kimlik ve yaşamla iç içe geçmiş dinamik bir bütün olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Buna göre; Tarihi

peyzaj karakterizasyonu süreçlerinin başarısı, disiplinler arası iş birliği ile sağlanabilir. Tarih, arkeoloji, coğrafya, biyoloji, mimarlık ve çevre bilimleri gibi farklı alanların katkılarıyla zenginleşen bu yöntem, bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Üniversiteler ve araştırma merkezleri, bu kapsamda disiplinler arası eğitim programları ve atölyeler düzenleyerek TPK çalışmalarına nitelikli insan kaynağı sağlayabilir.

Çizelge 5.4 : Farklı Ülkelerde TPK’de Kullanılan Veri Setleri ve Peyzaj İlişkiliği.

Ülke	Kullanılan Veri Setleri	Peyzaj İlişkiliği
İngiltere	Tarihsel veriler + CBS + arkeoloji ile çok katmanlı koruma	Peyzaj, tarihsel süreklilik ve toplumsal hafıza ile ilişkilendirilir
İskoçya	Coğrafi analiz ve tarihsel dokular üzerinden katmanlı planlama	Görsel değer kadar tarihsel katmanların da anlam taşıdığı bir algı
İspanya	Tarihî izlerin görünür kılınması, yerel bilgiyle desteklenen koruma	Bireylerin peyzajla olan kültürel ve duygusal bağlarını ön plana çıkarır
Portekiz	Doğa-kültür bütünlüğü, sürdürülebilir ekolojik yaklaşımlar	Peyzaj algısı doğayla kurulan ilişki üzerinden yeniden tanımlanır
Hindistan	Ekolojik sürdürülebilirlik ve kültürel mirasın birlikte ele alınması	Peyzaj, hem yaşam alanı hem de kutsal/ekolojik alan olarak algılanır
Arjantin	Doğa ile kurulan ilişki, yerleşim biçimleri ve coğrafi stratejilere odaklanma	Su kaynakları ve doğal ortamla kurulan kültürel bağlar öne çıkar
Türkiye	Zamansal/mekânsal analizlerle güçlü veri üretimi, katılımcı ve disiplinler arası yaklaşıma ihtiyaç	Peyzaj hem tarihsel sürekliliği hem de güncel kullanım biçimlerini içeren yaşayan bir alan olarak algılanır

Peyzajın korunmasına yönelik ulusal yaklaşımlar, yalnızca teknik stratejilerle değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk ve algı biçimleriyle de şekillenmektedir. Bu bağlamda, peyzaj sorumluluğu kavramı ortaya çıkmaktadır. Peyzaj sorumluluğu bireylerin, kurumların ve toplumların, peyzajın çok katmanlı değerlerini tanıma, koruma ve gelecek kuşaklara aktarma yükümlülüğüdür. Çizelge 5.4’te de sunulmuş olan farklı ülkelerde geliştirilen tarihî peyzaj karakterizasyonu (TPK) yöntemleri, bu sorumluluğun pratikte nasıl hayata geçirildiğini ve peyzaja dair kolektif algının nasıl inşa edildiğini göstermektedir. Disiplinler arası iş birliğine dayanan TPK süreçleri, peyzajı yalnızca fiziksel bir çevre değil; tarihsel sürekliliği, kültürel kimliği ve ekolojik bütünlüğü içeren yaşayan bir sistem olarak görmeyi teşvik eder. Bu bakış açısı, peyzaj algısını da beraberinde getirir. Peyzaj algısı peyzajı mekânsal bir nesneden ziyade, anlam üreten ve kimlik oluşturan bir değer alanıdır. Dolayısıyla, nitelikli insan kaynağı yetiştirmeye yönelik akademik programlar ve uygulamalı çalışmalar, hem peyzaj sorumluluğunu

içselleştirme hem de toplumsal peyzaj algısını dönüştürme açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri, LiDAR ve 3D modelleme gibi teknolojilerin daha yaygın kullanımı, TPK süreçlerinin doğruluğunu artırabilir. Bununla birlikte, küçük ölçekli unsurların tespiti için geleneksel yöntemlerin modern teknolojilerle birleştirilmesi, hibrit yaklaşımların geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu sayede, teknolojik kısıtlamalar aşılabilir ve daha kapsamlı analizler yapılabilir.

Yerel toplulukların bilgi ve deneyimlerinden faydalanmak, tarihi peyzajların korunması için kritik öneme sahiptir. Toplulukların kültürel kimliklerini yansıtan unsurların belgelenmesi ve korunması amacıyla katılımcı planlama süreçleri oluşturulmalıdır. Bu katılım, yerel halkın sürece dahil olmasını ve koruma çalışmalarına sahip çıkmasını sağlayacaktır.

TPK bulgularının modern şehir planlama süreçlerine entegrasyonu, sürdürülebilir kalkınma açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Kültürel miras, çevresel rehabilitasyon ve ekonomik kalkınma bir arada düşünülerek turizm ve eğitim gibi sektörlerle entegre edilmelidir. Bu sayede, hem tarihi peyzajların korunması hem de bölgesel kalkınma sağlanabilir.

TPK uygulamaları konusunda başarılı olan ülkeler arasında bilgi ve deneyim paylaşımını artırmak için uluslararası konferanslar ve çalıştaylar düzenlenmelidir. UNESCO gibi küresel kuruluşlarla iş birliği yapılarak kültürel mirasın korunmasına yönelik standartlar oluşturulabilir. Bu sayede, TPK yöntemlerinin uluslararası boyutta gelişimi desteklenebilir.

TPK çalışmalarında sistematik veri toplama süreçleri oluşturulmalıdır. Peyzaj unsurlarının zamansal değişimini izlemek için uzun vadeli projeler tasarlanmalı ve dijital platformlar üzerinden açık erişimli veri tabanları oluşturulmalıdır. Böylece, araştırmacılar ve politika yapıcılar için güvenilir bir kaynak sağlanabilir.

TPK yöntemlerinin sınırlı kanıt yelpazesine yönelik eleştirileri karşılamak amacıyla daha geniş ve detaylı veri setleri kullanılmalıdır. Yöntemin yüzeysel kalma riskini azaltmak adına saha çalışmaları ve arşiv araştırmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu, TPK'nin daha sağlam ve derinlemesine bir analiz aracı olmasını sağlayacaktır.

TPK yöntemlerinin farklı coğrafi ve kültürel bağlamlara uygun hale getirilmesi için esnek ve uyarlanabilir modeller oluşturulmalıdır. Özellikle sanayi sonrası alanlar, kıyı bölgeleri

ve biyolojik çeşitlilik açısından zengin habitatlar için özel yaklaşımlar geliştirilmelidir. Bu şekilde, her bölgeye özgü dinamikler göz önünde bulundurulabilir.

Bölgesel kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve kültürel mirasın korunmasını birleştiren projeler önceliklendirilmelidir. Yerel flora ve fauna unsurlarının korunmasına yönelik peyzaj yönetim stratejileri geliştirilerek hem doğal hem de kültürel değerlerin sürekliliği sağlanabilir.

TPK çalışmalarını destekleyen politikaların oluşturulması ve bu alandaki yasal düzenlemelerin güncellenmesi gereklidir. Peyzaj planlama ve koruma süreçlerinde TPK'nin rehber alınması için kamu kurumlarıyla iş birliği yapılmalı, koruma çabaları yasal zeminle güçlendirilmelidir.

Sonuç olarak, tarihi peyzaj karakterizasyonu, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kalkınma süreçlerinin bir arada yönetilmesi için kritik bir yöntemdir. Yukarıdaki öneriler, TPK uygulamalarının daha etkili ve kapsayıcı bir şekilde yürütülmesi için rehberlik edebilir. Bu süreçte disiplinler arası iş birliği, teknolojik yenilikler, yerel toplulukların katılımı ve uluslararası iş birliği temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Tarihi peyzaj karakterizasyonu, mekânsal koruma çalışmalarında bir alanın doğal, kültürel ve tarihsel unsurlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alarak bağlamına uygun ve sürdürülebilir çözümler sunar. Bu yüzden de mekânsal koruma pratikleri içinde diğerlerinden daha iyi bir seçenektir.

Türkiye’de tarihi peyzaj karakterizasyonu çalışmalarının daha etkili hale gelebilmesi içinse öncelikle disiplinlerarası iş birliğinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Tarih, antropoloji, ekoloji, coğrafya gibi farklı alanlardan uzmanların sürece dahil edilmesi, peyzajın kültürel, toplumsal ve çevresel boyutlarını daha derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılacaktır. Bununla birlikte, yerel toplulukların bilgi, deneyim ve yaşam pratiklerinin dikkate alındığı katılımcı bir yaklaşım benimsenmeli, toplulukların peyzajla kurdukları ilişkiler göz önünde bulundurulmalıdır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Tarihi Coğrafi Bilgi Sistemleri gibi modern teknolojilerin daha yaygın ve standart hale getirilmiş biçimde kullanılması, mekânsal analizlerin doğruluğunu artıracaktır. Ekolojik ve kültürel unsurların birlikte ele alındığı bir değerlendirme çerçevesi oluşturulmalı, geleneksel tarım uygulamaları ve biyolojik çeşitliliğin kültürel bağlamdaki etkileri gözetilmelidir. Ayrıca, küçük ölçekli arkeolojik ve kültürel unsurların belgelenmesine önem verilmeli; çeşmeler, eski yollar ve kırsal mimari gibi yerel değerler göz ardı

edilmemelidir. Bölgesel kimliği yansıtan estetik ve mimari özellikler peyzaj karakterizasyonunun bir parçası olarak ele alınmalı, böylece yerel kimliklerin korunmasına katkı sağlanmalıdır. Tüm bu süreçleri desteklemek için eğitim programları, hizmet içi seminerler ve topluma yönelik farkındalık çalışmaları gerçekleştirilerek hem uzman kapasitesi artırılmalı hem de toplumun bilinç düzeyi yükseltilmelidir. Bu çalışmaların kurumsal temelde sürdürülebilmesi için yasal altyapının güçlendirilmesi, kültürel peyzajları korumaya yönelik özel bir mevzuatın oluşturulması ve çok disiplinli bir ulusal koordinasyon yapısının kurulması gerekmektedir. Farklı coğrafi bölgelerde pilot projeler uygulanarak sürdürülebilir TPK modelleri geliştirilmeli, bu modeller zamanla ülke geneline yaygınlaştırılmalıdır. Son olarak, uluslararası iş birlikleri güçlendirilerek Türkiye'nin bu alandaki kurumsal kapasitesi artırılmalı, ortak çalışmalar ve bilgi paylaşımıyla TPK yaklaşımı daha bütüncül ve etkili bir yapıya kavuşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akıncı Vural, Z. B., Coşkun, G.** (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(1), 61-87, DOI: <http://egifder.gumushane.edu.tr/article/view/5000006435/5000006864>
- Akdoğan, F.** (2009). Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Antrop, M.** (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning*, 70(1): 21–34.
- APST** (2007). Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Uygulanması Yolunda Uluslararası Katılımlı Toplantı Bildiri Kitabı, TMMOB Uluslararası Katılımlı Toplantı Sonuç Bildirgesi, Editör: Karadeniz, N., Akay, A., Demirbaş Özen, M., Mayıs, Ankara, Bildiriler Kitabı, 6-7.
- AYLESBURY** (2005). Historic Environment Assessment, Aylesbury Environs Study, Milton Keynes and Aylesbury Vale Sub Regional Strategy, pp.91.
- Belen, N.**(2021). Tarihi Peyzaj Karakter Analizi Ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Aydın Söke Eski ve Yeni Doğanbey Mahalleleri Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- CHL** (2016). Characterising Historic Landscapes: Interdisciplinary Perspectives Workshop. March 1-4, 2016, Izmir, Turkey.
- Demir, S. & Demirel, Ö.** (2018).Avrupa peyzaj sözleşmesi gereği tarihi ve arkeolojik yeni bir yaklaşım. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 546-562.
- Demir, S.** (2017). Tarihi Peyzaj ve Peyzaj Karakter Değerlendirilmesi Yaklaşımları ile Doğa Koruma- Turizm Odaklı Peyzaj Planlama: Meryemana Vadisi Örneği, Trabzon, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Demir, S.& Demirel Ö.**(2017). Historical Landscape Classification and Assessment, *Journal of International Scientific Researches*, 2,2,186-195.
- Demir, S.**(2016). Environment Sustainability and Landscape Management, Chapter: 26, Publisher: St.Kliment Ohridski University Press, Sofia., Editors: Efe R., Curebal İ., Gad A., Toth B., pp.425- 438.
- Dixon, P. & Hingley, R.** (2002): Historic land-use assessment in Scotland, in Fairclough and Rippon (eds) 2002, 85-88.
- Dobson S. & Selman P.**(2012). Applying Historic Landscape Characterization in Spatial Planning: from Remnants to Remanence, *Planning Practice ve Research*, 27(4): 459-474.
- Dokuzlar, B. K.** (2015). Toplumsal Farkındalık İçin Grafik Tasarım. SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 8(16), 271-286.
- Ede, J. & Darlington, J.**(2002). Lancashire Historic Landscape Characterisation Programme: A report on the context, method and results for the Lancashire. Blackburn with Darwen and Blackpool Areas. English Heritage, pp.172.

- Etlacakuş, A., & Turan, M. H.** (2023). Evolution of a Medieval Castle Town and Its Landscape in the Southwestern Anatolia. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 25(4-6), 156-178. <https://doi.org/10.1080/13505033.2023.2266887>
- Fairclough, G. & Herring, P.** (2016). Lens, mirror, window: interactions between Historic Landscape Characterisation and Landscape Character Assessment, *Landscape Research*, 41,2,186-198.
- Fairclough, G.**(2014). Landscape Character assessment and Historical Landscape Characterisation: Conflicting, competing, complementary – the (un)necessary evils of disciplinary seperation. The future of landscape characterisation and the future character of landscape a seminar at KSLA, Stockholm.
- Fairclough, G., & Herring, P.** (2016). Lens, mirror, window: interactions between Historic Landscape Characterisation and Landscape Character Assessment. *Landscape Research*, 41(2), 186-198. <https://doi.org/10.1080/01426397.2015.1135318>
- Farivarsadri, G.**(2015). İyi Tasarım, Sorumlu Tasarım. *İçmimar*, Ekim-Kasım 42, 57-61.
- Görmüş, S.**(2012). Korunan Alanlarda Peyzaj Karakter Analizi: Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hearn, K. P.** (2021). Mapping the past: using ethnography and local spatial knowledge to characterize the duero river borderlands landscape. *Journal Of Rural Studies*, (82), 37-53.
- Hearn, K. P., & Carrer, F.** (2022). The historic character of a depopulating borderland: historic landscape characterisation on the Duero River. *Landscape Research*, 47(7), 913-935. <https://doi.org/10.1080/01426397.2022.2089351>
- Hergül, P., & Ak, M. K.** (2023). Bilecik Selöz Baraj Göleti'nin Görsel Peyzaj Kalitesi Ve Peyzaj Duyarlılığı Açısından İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 19(1), 317-337. <https://doi.org/10.58816/duzceod.1269504>
- Herlin, I.**(2007). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Genel Bir Bakış ve Sözleşmenin Uygulanması. Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Uygulanması Yolunda Uluslararası Katılımlı Toplantı, Mayıs, Ankara, Bildiriler Kitabı, 24-27.
- Herring, P. C.** (2009). Framing Perceptions of the Historic Landscape: Historic Landscape Characterisation (HLC) and Historic Land-Use Assessment (HLA). *Scottish Geographical Journal*, 125(1), 61-77. <https://doi.org/10.1080/14702540902873907>
- Kienast F.** (1993). The Hague Analysis of historic landscape patterns with a Geographical Information System - a methodological outline, *Landscape Ecology*, 8(2): 103-118
- Lambrick G. & Bramhill P.**(1999) . Historical Landscape Assessment, Main Report, Hampshire Country Council, England. pp.39. http://www3.hants.gov.uk/hcc_historic_landscape_1-4.pdf.

- Lambrick, G., Hind, J. & Wain, I.** (2013). Historic Landscape Characterisation in Ireland: Best Practice Guidance, Published by The Heritage Council, The Heritage Council of Ireland Series pp.93. ISBN 978-1-906304-21-8
- LANDMAP** (2013). Historic Landscape, Natural Resources Wales, LANDMAP Methodology: Guidance for Wales, pp.23.
- Lazzari, M., Oltean, I., Oyaneder Rodríguez, A., Scattolin, M. C., & Pereyra Domingorena, L.** (2024). Andean Landscape Legacies: Comprehensive Remote Sensing Mapping and GIS Analysis of Long-Term Settlement and Land Use for Sustainable Futures (NW Argentina). *Remote Sensing*, 16(20), 3795. <https://doi.org/10.3390/rs16203795>
- López-Bravo, C.** (2024). Towards Transdisciplinary Heritage Assessment: An Analysis of the Use of Landscape Study Methods as a Holistic Toolbox for Cultural Site Characterisation in the Spanish Context. *Architecture*, 4(2), 197-220. <https://doi.org/10.3390/architecture4020013>
- LUC** (2011). Land Use Consultant. An Assessment of the Landscape Sensitivity to Onshore Wind Energy vs Field-Scale Photovoltaic Development in Torridge District. Final Report Prepared for Torridge District Council by Land Use Consultants., pp. 230.
- Mcgrath, C. N., Cowley, D. C., Hood, S., Clarke, S. & Macdonald, M.** (2022). An assessment of high temporal frequency satellite data for historic environment applications. a case study from Scotland. *Wiley*.
- Ortaçesme, O.** (2007). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Bağlamında Peyzaj Planlama, Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Uygulanması Yolunda Uluslararası Katılımlı Toplantı Bildiri Kitabı, 81-87, Mayıs, Ankara.
- Özer, N. E., Ayaz, İ. & Görmüş, S.** (2024, Aralık). *Peyzaj tabanlı bir koruma pratiği olarak tarihi peyzaj karakter analizi uygulamalarının sorgulanması* [Bildiri sunumu]. Uluslararası peyzaj mimarlığı kongresi, Ege Üniversitesi-Online.
- Özman, K. O.** (2018). *Amasra kenti örneğinde tarihi peyzaj karakteri değerlendirmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- PEAK** (2008). Peak District Landscape Character Assessment, Final Report, Peak District National Park Authority, pp.212. <http://www.peakdistrict.gov.uk/>. Erişim Tarihi: 06.05.2014.
- Pérez-Urrestarazua, L., Egea, G., Ruiz-Alcalá, C., Roldán-Olmo, F. ve Fernández-Cañero, R.** (2021). Water management assessment in a historic garden: the case study of the real alcazar (Seville, Spain). *Urban Forestry & Urban Greening*, (29), 192-199.
- Quigley, P., & Shaw, M.** (2010). Characterization in an Urban Setting: The Experience of the Black Country. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 1(1), 27–51. <https://doi.org/10.1179/175675010X12662480109117>
- Ramírez Eudave, R., & Ferreira, T. M.** (2021). Characterisation of the Historic Urban Landscape through the Aristotelian Four Causes: Towards Comprehensive GIS Databases. *Remote Sensing*, 13(10), 1879. <https://doi.org/10.3390/rs13101879>

- Rippon, S.** (2012). Historic Landscape Character and Sense of Place. *Landscape Research*, 38(2), 179–202. <https://doi.org/10.1080/01426397.2012.672642>
- Roy, P. & Tomar, S.** (1999). Biodiversity characterization at landscape level using geospatial modelling technique. *Biological Conservation*, (95(2000)), 95-109.
- Sengur, S. ve Nurlu, E.** (2021). Historic landscape characterization in protected areas; a case study kazdağı national park. *Journal Of Agricultural Sciences*, (27 (1)), 106-113.
- SHROPSHIRE** (2007). Shropshire Landscape Assessment and Shropshire Historical Landscape Characterisation. Shropshire Council. <https://shropshire.gov.uk/environment/shropshires-landscape/.pp.149>.
- Şengür, Ş.** (2017). *Korunan alanlarda tarihi peyzaj karakter analizi: Kazdağı Milli Parkı örneği*(Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Turner, S.** (2006). Historic Landscape Characterisation: A landscape archaeology for research, management and planning. *Landscape Research*, 31(4), 385–398. <https://doi.org/10.1080/01426390601004376>
- Turner, S.**(2007). Ancient country. The historic character of rural Devon. Exeter: Devon Archeological Society, 185 sayfa.
- Turner, S., & Crow, J.** (2010). Unlocking historic landscapes in the Eastern Mediterranean: two pilot studies using Historic Landscape Characterisation. *Antiquity*, 84(323),216–229. [doi:10.1017/S0003598X00099889](https://doi.org/10.1017/S0003598X00099889)
- Turner, S., Bolòs, J., & Kinnaird, T.** (2017). Changes and continuities in a Mediterranean landscape: a new interdisciplinary approach to understanding historic character in western Catalonia. *Landscape Research*, 43(7), 922–938. <https://doi.org/10.1080/01426397.2017.1386778>
- Tülek, B., & Atik, M.** (2017). Çankırı, Ilgaz Bölgesi Devrez Alt Havzası örneğinde peyzaj karakter alanlarının belirlenmesi. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 30(3), 197-204. <https://doi.org/10.29136/mediterranean.359804>
- UHLC** (2002). Understanding Historic Landscape Character. A paper exploring the relationship between Landscape Character Assessment and Historic Landscape Characterisation/Historic Land-use Assessment, Topic Paper 5, Guidance for Scotland and England, Countryside Agency.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad :Nur Eser ÖZER

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** :2018, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
- **Yüksek Lisans** :Devam ediyor, İnönü Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD

MESLEKİ DENEYİM:

- 2020 yılından itibaren Malatya Turgut Özal Üniversitesi'nde çalışmaktadır.

YAPILAN ÇALIŞMALAR:

- Özer, N.E., Ayaz, İ. & Görmüş, S. (2024). Peyzaj Tabanlı Bir Koruma Pratiği Olarak Tarihi Peyzaj Karakter Analizi Uygulamalarının Sorgulanması. Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Ege Üniversitesi, İzmir. (Sözlü Sunum)